

Helikon

„amire emlékszünk, azok szigetek”

2023 11

XXXIV. ÉVFOLYAM
2023. 11. (865.) SZÁM
JÚNIUS 10.
ÁRA 4 LEJ | 400 FT
IRODALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK KÉTSZER EGY
HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON

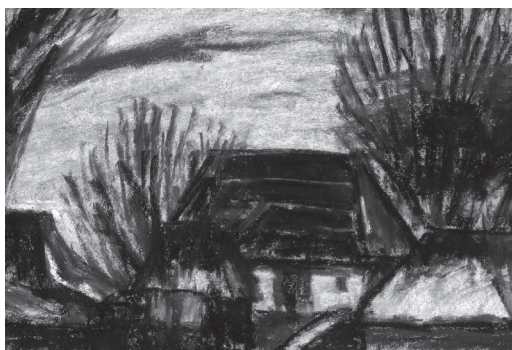
Ökrökkel szántó parasztok

Lapszámunk 1., 3., 7., 9., 11., 17., 21., 25. és 28. oldalát a Nagy István 150 emlékkiállítás anyagával illusztráltuk, amely a csíkszeredai Csíki Székely Múzeumban augusztus-30-ig megtekinthető.

Amikor a középosztálybeli nő
írni kezdett

Interjú Séllei Nórával 4

Magyary Ágnes
Előszó Kasztíliahoz 7

Láng Orsolya
Versei 9

Szemelvények a Mikes Kelemen Magyar Nyelv és Irodalom Tantárgyverseny országos szakaszának díjazott dolgozataiból **13**

PAVILON 420

Ailo Gaup: *Tisztítás, Mese, Az igazat megvallva, A harmadik legenda, Vízió.*
Domokos Johanna fordításai (versek) **2**.
Karácsonyi Zsolt: *A könyv mint csapda, vízjel és szerelem* **3**.

Amikor a középosztálybeli nő írni kezdett.
Vallasek Júlia beszélgetése Séllei Nóra irodalomtörténésszel, műfordítóval **4**.
Magyary Ágnes: *Előszó Kasztíliahoz* (esszé) **7**.

Láng Orsolya: *Távcső, Átvilágítás, Zwischenmenschliche Beziehungen* (versek) **9**.
Szász Miklós György: *Történet, ami nem kezdődik el* (próza) **10**.

Pavilon 420

Szemelvények a Mikes Kelemen Magyar Nyelv és Irodalom Tantárgyverseny országos szakaszának díjazott dolgozataiból **13**.

Ráolvasás

Papp Attila Zsolt: *A Villa Diodati-kód, avagy hogyan születnek a kísértetek* (Federico Andahazi-Kasnya: *A harmadik nővér*) **18**.

Märçutju-Rác Dóra: *Anyáról lányra száll* (Péter Ágnes: *A függetlenség ára. Mary Wollstonecraft és Mary Wollstonecraft Shelley öröksége*) **19**.
Lackfi János: *Körülötte minden lángolt* (próza) **20**.

Kinematográf

Farkas Boglárka Angéla: *Elfeledve, édentől keletre* (Bernáth Szilárd: *Larry*) **22**.

Theátrum

Stan Lilla-Alíz: *A sötétségnek szaga van, a fájdalomnak színe is* (Teatro Comandini. Istituto di Ricerca di Arte Applicata Societas. Romeo Castellucci: *BROS*) **23**.

Kritika

Dimény Patrícia: *Az élet bikaviadal* (Magyary Ágnes: *Madrid – Regényes útirajz*) **24**.

Fülszöveg

Böjthe Pál: *Színes közösség (Az Országút Antológiája '20–'21)*
Horváth Csaba: *Könyv a hangzó matematika kolozsvári oktatásának első fél évszázadáról* (Sófalvi Emese: *Zeneoktatás a kolozsvári Muzsikai Conservatoriumban 1819–1869 között*) **26**.

Képregény

Csillag István, Vincze Ferenc: *Az új barát* **26**.

Amplitúdó

Jakabffy Tamás: *Kínézve a zenéből* **27**.

Artefaktum

Túros Eszter: *Nagy István 150* **28**.

AILO GAUP

Tisztítás

Buhtisteapmi

A kút vize
tisza és áttetsző,
mert a jég
a szikla mélyéig hatolt
és megtisztította.

Mese

Cuvvcas

Ganges partjain az emberiség bölcsőjében
egy régi mese azt meséli,
hogy a tisztaság
ott születik,
hol az év egy hosszú nap
és egy hosszú éj.
Innen ragyog fel a tisztaság,
és árad szét
a föld egész népére.

Az igazat megvallva

Duohtavuodas

Nincs többé
számi király.
Biztonságunk
nem biztonságos.
A pásztorkutya
mindenkit megugat,
csak azt nem,
kinek kezében az ostor.
Milyen hülyét tudtunk
csinálni egymásból.
Az igazat megvallva,
egy tönkretett nép vagyunk.

**Mindenkit megugat,
csak azt nem,
kinek kezében az ostor.**

A könyv mint csapda, vízjel és szerelem

A könyvet nem csak az szereti, aki már tudja olvasni, az is tudja értékelni, aki csak belerajzol, kitépi a lapjait, csapkodja a legyeket vele vagy pajzsként tartja maga elé, ahogy az egy régi, Erzsébet-kori rajzon is látható.

A könyv tehát olvasás előtt és olvasás után is létezik, sokakra nyugtatólag hat, hogy van, ha tudják, hogy ott van a könyvespolcon, mert ha életmódreceptekre volna szükség, túlélési technikákra, akkor a könyv, még ha nincsenek is lábai, segítségünkre siet.

Csak annyit kell tenni, hogy fellapozzuk, kivárjuk, amíg a bőszen ellenfél, legyen az akár egy szúnyog, egy légy, az Idő, a keserűség vagy bármi más veszedelem, letelepszik lapjaira, és akkor mi hirtelen és megfontolt mozdulattal összecsupjuk, bezárjuk a könyvet, és lám, az idő, a keserűség vagy bármi más veszedelmesség, szomorúság hirtelen foglyunkká lesz, mi pedig, mint hamletien „kemény poroslók”, nem engedjük el.

Ott hagyjuk bent, a könyv lapjai között, amikor pediglen a dicső és remélhetőleg hősiesség, újabb olvasó, aki, miért ne, akár mi magunk is lehetünk, ismét felnyitja a könyvet, csak egy foltot talál majd az egyik oldalon, az elpusztult szúnyog vagy éppenséggel a letűnt idő nyomát.

A könyv, mert kinyitjuk, ahogy ajtókat, ablakokat szokás, minden esetben egy másik térbe vezet át, vagy megvéd más terek veszedelmeket rejtő világától. A könyveket hősookról írják hősooknak, és a hősokeket számtalan, olykor névtelen hérosz veszi körül. Ha a tökéletes könyv lapjain át a tökéletes könyv kertjébe lép a bátor vagy egyszerűen csak gyanútlan, esetleg vakmerő olvasó, ott rálehet az ismeretlen szerző, az ismeretlen nyomdász, a titokzatos antikvárius, a tökéletes olvasó szobrára is.

Ha létezik tökéletes nyelv, valahol vagy valakiben létezik egy tökéletes könyv is. Ha valahol létezik, akkor bárki belerajzolhat, csapkodhatja a legyeket vele, pajzsként tarthatja maga elé. Ha valakiben létezik, elég csak közel lépni hozzá és hallgatni a zizegést, a szíve dobbanását.

**foltot talál majd az egyik oldalon,
az elpusztult szúnyog vagy
éppenséggel a letűnt idő nyomát**

PRÓZA

Ailo Gaup számi családban született 1944-ben, norvég nevelőszülőknél nőtt fel. 1964-ben Oslóban kezdett tanulni, miközben újságíróként dolgozott. 1980-ban a Beivvás Számi Nemzeti Színház egyik alapítója, és Knut Valléval együtt írta a társulat számára az első számi darabokat. Számos színdarabot, verset, novellát és regényt írt, amelyek közül néhányat lefordítottak franciára, angolra és németre. 1982-ben jelent meg első kötete, a *Joiken og kniven* (A Joik és a kés), amely költői elmélkedés a számi természethez való viszonyáról. Kiemelkedőek saját beavatásáról is szóló regényei. 2014-ben hunyt el.

A harmadik legenda

Goalmmát máinnas

A tengely oly erős
és oly fényes, hogy láthatatlan.

A föld gyomrához erősítették,
még az eget is fent tartja.

Az északi sarkcsillag sziporkázó fénye
a legmagasabb pontja az éjben.

Egy nap ez a tengely
meglazul és eltörik.

A föld bereped és felgyullad.
Az ég meg lehull.

Vízió

Oainnáhus

Láttam a halál rovásait,
a hamuval töltött völgyeket,
az elégett dobokat,
a kihunyt életet.
Hírmondó sem maradt belőlünk.
Mind elmentek valahova
máshová.

DOMOKOS JOHANNA fordításai

1970, Szováta. Budapesten él.

Kaszáló

Amikor a közép- osztálybeli nő írni kezdett

INTERJÚ

SÉLLEI NÓRA

IRODALOMTÖRTÉNÉSSZEL,
MŰFORDÍTÓVAL

Mary Beard klasszika-filológus, ókortörténész nemrég azzal üdvözölte a Women's Prize for Nonfiction megalapítását, hogy erre már nagy szükség volt, sztereotípiá-lebontásban jelentős tett, hiszen a sztereotíp történet a 21. században is még mindig férfi, a történelmi mű pedig „big books by blokes about battles”. Erről mindjárt beugrott nekem, hogy annak idején a ma kultusz övezte Jane Austen-regényeknek is felrótták, hogy szerzőjük nem ír a kortárs eseményekről, pl. a francia forradalomról. Induljunk ki tehát onnan, hogy milyen volt a jó író „robotképe” a 19. századi Angliában, abban a korszakban, amivel foglalkozol? Milyen volt a jó/népszerű irodalommal szembeni elvárás az olvasóközönség részéről?

Valóban, Jane Austennel szemben az volt az egyik legnagyobb kritika, hogy Walter Scott-tal ellentétben, aki az angol történelmi regény atyja, és akivel egyébként kortársak voltak, az ő világa mikrovilág. Őt nem érdekelték a napóleoni háborúk, azon túl, hogy olykor az adott település határában megjelenik egy szakasz katona, és a tisztek mint lehetséges férjjelöltek szóba kerülnek a regényekben. Austen nagyon pontosan és tudatosan meghúzta a maga határait. Recepciótörténete ilyen szempontból is nagyon érdekes, mert ha kezdetben beszélhetünk is aszimmetrikus fogadtatásról Austen és Scott között Scott javára, mára Austen az, akinek hatalmas kultusza van, míg Walter Scott nevét az olvasóközönség, de talán még az angol szakosok is kevésbé ismerik. Az Austen-kultusz kialakulásának számos oka van, szerepet játszottak benne részben a különböző megfilmesítések is, de itt is fel lehet tenni a kérdést, hogy miért az ő regényei váltak ennyi filmadaptáció alapjává, és miért nem a Walter Scott-regények. Tehát történt valami a kultúrában, ami egyértelműen az austeni típusú világok felé mozdította el mind az olvasók, mind a filmnézők, mind pedig a tudósok érdeklődését.

Ha azt nézzük, mi volt a 19. századi olvasóközönség elvárása a népszerű könyvekkel szemben, fontos megjegyezni, hogy sokféle könyv válhatott népszerűvé, hiszen nagyon hosszú időszakra beszélünk, amely az olvasói ízlést tekintve is különböző szakaszokra tagolódik. Ugyanakkor irodalomtörténeti közhely, hogy a 19. század első két évtizedében Angliában a költészet volt a domináns műfaj, nagy kultusza volt a romantikus költőknek. Nemcsak a hagyomány, illetve a magaskultúra kánonképző folyamata tette őket ismertté, tényleg sokan olvasták őket. A regények abban az időben jóval kisebb státusszal rendelkeztek, akkor ezt nem nevezték populáris irodalomnak, de a mából visszavetítve mondhatjuk, hogy hasonló szerepet tölthettek be. Ugyanakkor jelen voltak az irodalmi kínálatban a kifejezetten magas presztízsű irodalmi termékek is, a költészet mellett az esszé, ezeket is sokan olvasták. Ott voltak a 18. század végi, 19. századi olvasó számára a szentimentális regények, a gótikus regények, és továbbra is népszerűek maradtak a néhány évtizeddel korábban kiadott munkák, mint például Henry Fielding, Tobias Smollett vagy Samuel Richardson regényei. Ugyanakkor nem szabad elfelejtenünk, hogy azért ez az olvasóközönség viszonylag szűk körű volt, tehát a középosztályra, annak is a felső rétegére, a földbirtokos osztályra, illetve az arisztokráciára korlátozódott. A többieknek sem megfelelő olvasási készsége, sem ideje nem volt

a regényolvasásra, hiszen nappal dolgoztak, és éjszaka sem égették a gyertyát olyan mértékben, hogy komolyabban bele lehetett volna feledkezni valamiféle olvasmányba. Tehát fontos szem előtt tartani a 19. századi olvasóközönség szociológiai összetételét. Körülbelül ebben az időszakban történt meg az a váltás, hogy a regények egy részét tudatosan női közönség számára kezdték el írni, mert ekkor vált a fent említett társadalmi réteg számára elvárásá az, hogy a nők is rendelkezzenek valamiféle műveltséggel, olvasottsággal, olyan típusú tudással, amellyel hozzá tudnak járulni a szalonokban folyó művelt társalgáshoz.

A 18. század fordulóján rengeteg (3-400) író adott ki regényeket. Mit jelent az akkor némileg lesajnált (de meglehetősen munkaigényes) műfaj népszerűsége? Hozzájárul-e a nagypróza terjedelme, nagyobb mozgásterre a női hang megjelenítéséhez? Milyen regénytípusok milyen lehetőséget biztosítottak az írók számára?

A regényműfaj tulajdonsága, hogy olyan hatást tud kelteni, hogy az itt és most, a mi valóságunkról, világunkról, életünkéről szól. Még akkor is, ha az irodalmárok nyilván tudják, hogy az irodalom mindig valamiféle mediáció, közvetítettség, megformáltság révén létezik. Az angol regényhagyomány kezdeténél ott van Daniel Defoe, aki a *Robinson Crusoe*-t önéletrajzként jelentette meg, önmagát csak szerkesztőként tüntette fel. Ez a, ha úgy tetszik, önéletrajzi vagy közvetlen megszólalási mód jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy mentálisan az önmagukat akár nem nagyon műveltnek tartó nők is beléphessenek ebbe a hagyományba. És tényleg hangsúlyoznám azt, hogy „önmagukat nem nagyon műveltnek tartó nők”, hiszen a nők nagyon sokáig ki voltak zárva mindenféle komolyabb formális oktatási lehetőségből. A klasszicizmus formai hagyomány-tisztelete, mitikus elemekkel való dolgozása, egyáltalán a költészeti műfajoknak ez a típusú kifinomultsága valószínűleg nagyon sokakat elrettentett attól, hogy egyáltalán próbálkozzanak. Ilyen szempontból a regényhagyomány elérhetőnek tűnt, éppen ebből következik az is, hogy ebben a korban a regénynek nem is volt nagy presztízse. Tehát sokkal kevésbé érezhette egy nő azt, hogy most a munkáján keresztül benyomul egy olyan világba, ami korábban férfidominium volt. Ellentétben az esszével vagy a költészettel, de akár a drámával is, mert utóbbi meg egyéb problémákat hoz a felszínre a nemi szerepek szempontjából, például azt, hogy ott azért egy társasággal együtt kell dolgozni, ki kell állni. Az önmegmutatás konkrétan színpadra állást jelent, ahol a tekintetek keresztüztüzebe kerül a szerző, egy színházi társulathoz való csatlakozás, a velük való kommunikáció pedig olyasmi volt, amit egy nő akkor semmiképpen sem engedhetett meg magának. Ezzel szemben állt az a minta, amit nagyon sok, nők által írt regény előszavában lehet olvasni, mintegy apológiaként, hogy hát ő nem is akart tulajdonképpen írni, csak a szükség kényszerítette rá, például beteg apját, férjét, testvérét, gyerekeit ápolta heteken, hónapokon, éveken keresztül, és hogy éjszaka ne aludjon el, inkább elkezdett regényt írni. Ezáltal a szerző egy olyan diskurzusba ágyazza a munkáját, ami tökéletesen idomul a más iránt empátiát mutató, gondoskodó, betegápoló, önfeláldozó

Séllei Nóra

1961-ben született Miskolcon. Irodalomtörténész, műfordító, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán az Angol–Amerikai Intézet oktatója. Kutatási és oktatási területe a 19. és 20. század angol irodalma, azon belül pedig az angol írók munkássága. Öt monográfiát, hét szerkesztett kötetet és több mint száz tanulmányt és recenziót publikált Magyarországon és külföldön, valamint szépirodalmi fordításai is jelentősek. A Gendertudományi Központ vezetője és a Magyar Anglisztikai Társaság elnöke. Idén a kolozsvári BBTE Bölcsészkarának vendégtanára.

nőképhez, aki lám, még a regényt is azért írja, hogy szerepének betöltéséhez ébren tudjon maradni. Az ilyen típusú apológia már-már toposzá vált a 19. században.

Ha már elbeszélői hang, női hangot említünk, honnan szólal ez meg? Milyen tematikai, stílusi, újító vagy fókuszát áthelyező változásokra érzékenyebb? Hogy lett például a gótikus regény a nők kezében önkifejezési lehetőség?

— A gótikus regény valóban nagyon izgalmas irodalomtörténeti képződménye az angol nyelvterületnek. Nem tudok róla, hogy ehhez mérhető utóhatása lenne más kultúrákban a rémregénynek, Angliában sokkal előbb hagyomány maradt, mint máshol. Igen sok kortárs regény felhasznál gótikus elemeket, ettől a korszaktól kezdődően amolyan búvópatakként ott vannak az egész irodalomtörténetben. Arra, hogy miért Angliában született ez meg, nyilván nagyon egyszerű és közhelyes válasz lenne, hogy ott vannak a kísértetjárta hangulatot árasztó angol kastélyok, vagy hogy sokat esett az eső, és amúgy is borongós az ország képe. A gótikus regény Angliában szerintem azért futott be ilyen nagy pályát, a gótikus elemek azért maradtak meg ilyen markánsan, mert jóformán a kezdetektől fogva felteszik a kérdést, hogy mi az, ami kimondható, és mi az, ami kimondhatatlan. Ezek a gótikus, természetfeletti elemek a realista módon kimondhatatlan dolgok kódjaként funkcionálnak. Ugyanúgy, ahogy a kísértetről azt szoktuk mondani, hogy azért maradt itt, mert van valami befejezetlen, lezáratlan dolga, úgy a gótikus regény mintha sok esetben azt mondaná el, amit a realizmus eszközeivel nehéz vagy lehetetlen elmondani. Kimondhatatlan vágyakat, félelmeket, olyan titkokat, amelyekhez a domesztikus regénynek nincs nyelve. Hogy Austennél maradjunk, *A klastrom titka* című regényében, a címben kiemelt klastrom (az eredetiben *Northanger Abbey*)

Nagyon sok kortárs regény felhasznál gótikus elemeket, ettől a korszaktól kezdődően amolyan búvópatakként ott vannak az egész irodalomtörténetben.

már nem klastromként funkcionál, hanem egy felső osztálybeli ezredes otthonaként. Épp ezért válik olyan helyé, amely titkokat rejtget a család szerkezetével kapcsolatban. A titkokat a főszereplő ugyan csak elképzeli, hiszen az éjszaka titokzatos iratnak vélt papírról reggel kiderül, hogy csak mosócédula, ám amikor az ezredes a korábban gazdag örökösnek hitt Catherine Morlandot végül kiharja a házból, a lány megjegyzi, hogy szó szerint tévedett ugyan, de az ezredes általános emberi mivoltával kapcsolatban nem. Ha konkrétan nem is ölte meg a feleségét, nem kizárt, hogy annak korai halálához valamilyen módon hozzájárult. A családon belüli pszichikai terror kivetülése a gótikus regényben természetfeletti elemek segítségével exponálja, kinagyítja és ezáltal láthatóvá teszi azokat a problémákat, amelyek egyébként is léteznek a falak mögött.

Fontos fókuszváltás az is, hogy megjelent az ún. *domestic novel* (domesztikus regény), amely, ha úgy tetszik, a goethei kisvilágot, a mindennapokat és azok problémáit jeleníti meg. A történelmi regény olvasható a klasszicizmus továbbéléseként, ha azt tételezzük, hogy akkor a hőseposz az egyik uralkodó műfajnak számított, akkor utóda, a történelmi regény sok szempontból valamiféle nagyobb történelmi eseményt helyez középpontba, még ha nem is feltétlenül emberfeletti növesztett hősökkel. Mégis a nagy események jelennek meg a lapjain, ami visszavisz a legelső kérdéshez, a „books about battles”-hez, vagyis a csatákról szóló könyvekhez, még akkor is, ha a történelmi regényben sem csak csaták vannak, hanem nagyon sok más téma is megjelenik, de a meghatározó a nagy történelmi keret, amelybe behelyezik ezeket. A regény létrejöttékor és főleg a 18-19. század fordulóján megtörtént a tematikus váltás, már nem kell feltétlenül nagy narratívákról írni, hanem a mindennapok mikrovilága is elég érdekesnek bizonyul ahhoz, hogy az olvasó számára nagy jelentéssel bírjon. Annál is inkább, mert így még könnyebben tud azonosulni olyasmivel, ami ezekben a regényekben történik. Ezek a kis világok egyúttal nagyon sok szempontból női világok is. A mindennapi életnek ez a tapasztalati elérhetősége az, ami részben hozzájárult a regénynek a 19. századi sikeréhez, ugyanakkor az olvasók is sokkal könnyebben tudtak azonosulni ezzel, mint a klasszicizmus formalizált világával. Ez a két folyamat egymást erősítette és egymást generálta, elég, ha a későbbi, például dickensi regényvilágokat nézzük, Thomas Hardy, George Eliotot vagy tulajdonképpen bárkit a 19. században. Thackeray *A hiúság vására* című regénye ugyan történelmi regénynek számít, ott vannak a napóleoni háborúk a háttérben, meg van egy híres jelenet, amikor kivonulnak, és megnézik a waterlooi csatát, de mindezeketől függetlenül ez azért elsősorban Becky Sharp regénye, nem pedig Napóleoné.

1999-es könyved (*Lánnyá válik, s írni kezd. 19. századi angol írók*) hat író hat regényén keresztül vizsgálja ezt a kérdést. Rengeteget megtudunk arról, hogy milyen volt az az irodalmi közeg, amelyben Austentől Gaskellig a nőírók megjelentek, hogyan működik a gótikus regény, az illem- vagy akár a fejlődésregény a munkáikban. Hol vannak az itt megszólaló „női hangok” a vakfoltjai? Mi az, ami homályban marad?

— Amikor 19. századi angol írókról beszélünk, akkor többnyire középosztálybeli nőkről beszélünk. Nem véletlenül írja azt Virginia Woolf is, hogy „Így a 18. század végére olyan változás állt elő, melyet, ha újraírnám a történelmet, sokkal részletesebben írnék le, és sokkal jelentősebbnek tartanék, mint a kereszties hadjáratokat vagy a rózsák háborúját. A középosztálybeli nő írni kezdett.” Ezek tehát elsősorban középosztálybeli történetek, amelyeknek a periferiáján megjelenik vagy megjelenhet például az angol munkásosztály közismerten gyalázatos helyzete, amely a nagyon gyors lefolyású ipari forradalom, illetve az urbanizáció következtében jött létre. Azt tényleg elképzelnem nem tudjuk, hogy milyen körülmények között éltek emberek milliói Angliában, és ez nagyrészt valóban kiesik a látókörből. Van néhány regény ugyanakkor, ahol megjelenik, sőt olyan is, ahol ilyen szereplők központi szerepet kapnak. Ilyen például Elizabeth Gaskell *Mary Barton* című regénye, amit magyarul *Szerelem és gyötrelmelem* címmel jelentettek meg, vagy Disraeli *Sybil* című regénye, amelyik a géprombolók idejébe megy vissza, és az ő szemszögéből van nagyon sok minden leírva. Mert a géprombolók Charlotte Brontë *Shirley*-jében is megjelennek, de ott az ő szemszögük nem érzékelhető, ez tehát neki is vakfoltja. Egyetlenegy munkásember szólal meg, aki afféle „nemes vadember”-figura. A középosztálybeli fókusz szinte végig megmarad, még akkor is, ha akár a mellékszereplők közt, akár a realista regények nagy kánonjának a periferiáján megjelenik néhány olyan regény, amelyik erről beszél. A Thomas Hardy-regények ilyen szempontból már egy kicsit más képet mutatnak, elég, ha az *Egy tiszta nőre* (*Tess of the d'Urbervilles*) vagy a *Lidércfényre* (*Jude the Obscure*) gondolunk. ▶ 6.

► 5. Mondhatjuk tehát, hogy a viktoriánus korban a szolgálók szempontjából ritkán látjuk a történetet. Van egy szolgáló-önéletrajz, Hannah Cullwické, ahol a végtelenül repetitív és soha véget nem érő napi robotot írja le hajnalhasadáستól késő éjszakáig, ami részben éppen a szöveg töredezettsége miatt érdekes, ha pedig az ember beleéli magát, belegondol, mit jelentett ez a munka, akkor az elviselhetőség határát súrolja ennek a szövegnek az olvasása. Hasonlóképp működik két munkásasszony, Elizabeth Storie és Mary Prince önéletrajza vagy egy másik cselédnek, Elizabeth Dobbsnak a története, amelyet szóban mondott el asszonyának, Annie Wake-mannek, ő pedig lejegyezte.

Tehát elsősorban az osztály- vagy rétegszempont az, ami meghatározza a 19. századi regény fókuszát. Ebben nyilvánvalóan nem férnek bele a másfajta identitású emberek tapasztalatai, és nemcsak osztályszempontból, hanem az etnikai különbségek vagy bőrszín szerinti kulturális azonosulás alapján eltérők sem. Nagyon sokáig nem jelennek meg szexualitással kapcsolatos témák. A szerelem, az igen. Ennek az oka az, hogy a nő paradox módon teljesen testetlen ideálként jelenik meg a viktoriánus korban, „házi angyalként”, akiknek azért, tegyük hozzá, ettől függetlenül meg kellett szülniük tíz-tizenöt gyereket, de azt a kérdést senki nem tette fel, hogy az a tíz-tizenöt gyerek hogy jött létre. Ennek a problematizálása még nagyon sokáig nem jelenik meg a regényekben. Olyan narratívák, amelyek nem feltétlenül szerelmi történetben és/vagy a heteroszexuális mátrixban képzelik el a női történeteket, szintén vártak magukra a modernizmusig.

Mit mondhatunk a továbbírhatóságukról? Mi az, amire aztán a 20. század vagy akár a kortárs irodalom épít?

■ Az elbeszélés, a novella mint műfaj a 19. század végén kezd domináns új műfajjává válni. Ezekben a mikrotörténetekben is nagyon jól megtalálja magát néhány olyan női téma, amely például a női élet fragmentáltságáról vagy repetitív voltáról szól. Nekem nagy kedvencem Gertrude Stein *A szelíd Léna (Gentle Lena)* című elbeszélése, amely a *Három élet* című kötetben jelent meg, és egy német származású szolgálólány életét írja le örjítően repetitív módon. A steini modernizmus eszközeit használva, nagyon-nagyon korlátozott szókinccsel ábrázolja ennek a nőnek a zárt világát, így textuálisan is egy olyan közeg jön létre, ami a szöveg primer szintjén mutatja meg azt, hogy innen nincs kitorési lehetőség, ezt a világot nem lehet felrobbantani, mert a nyelvi megfogalmazás is azt mutatja, hogy be vagyok zárva ebbe a szövegvilágba, ez az én világom, és ebből nem tudok kilépni. Léna férjhez megy, szül néhány gyereket, majd az egyik gyerek születését követően meghal, miután szimbolikus értelmezésben beteljesítette azt, amire úgymond a nő kell, megszülte a gyerekeket, utána már nincs rá szükség. Ezt a típusú repetitív fragmentáltságot, bezártságot, klauszrofóbiát, ezt a jóformán teleológia nélküli narratívát a modernista elbeszélésekben látjuk viszont nagyon sok esetben, mint ahogy azt a mentálisan, akár egyszerre is sok szinten létezését is, amit a Virginia Woolf-regények tudatfolyam-technikája tesz láthatóvá. Kívülről valami történik, és úgy tűnik, hogy minden rendben van, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy valóban minden rendben van, és ezt másfajta szövegtípusok teszik láthatóvá.

A továbbírhatóság kérdése azért is érdekes, mert például Austen regényei vagy a Brontë-regények több intertextuális újírásnak lettek az alanyai, és azokban épp azt látjuk, hogy azok a vakfoltok, amelyek ott vannak a *Jane Eyre*-ben, még akkor is, ha szimbolikusan olvassuk a padlásterbe bezárt első feleség, Bertha Mason alakját, a Jean Rhys-féle *Széles Sargasso-tenger (Wide Sargasso Sea)* éppen ezt a vakfoltot fedi fel. Míg a *Jane Eyre*-ben nem szólal meg az első feleség, addig a Rhys-regény visszavisz az első feleség szülőföldjére, fiatalkorába, illetve a „mézes” hetekhez, amit két szempontból, mind Rochester, mind pedig a feleség szempontjából leír, és a két egymástól

■ **Annak idején antirealista regényként olvasták ezeket, miközben nagyon sokszor megtörtént eseményeket dolgoztak fel.**

mindinkább eltérő narratíván keresztül láttat. Ezzel Rhys regénye nyilvánvalóan éppen arra reflektál, hogy a *Jane Eyre*-ben az első feleség nincs olyan helyzetben, hogy megszólaljon, Rochester mondja el az ő történetét néhány tömönlatban és egyértelműen a saját szemszögéből, úgy, hogy meg tudja indokolni azt, hogy miért kellett ezt a nőt bezárni egy padlásszobába. A *Széles Sargasso-tenger* eközben arról szól, hogy mi az a kettejük közötti lelki folyamat, amely elvezet ahhoz, hogy őt örült nőként bezárják, ami egy teljesen más történet.

A feminista szempontú irodalomkritika egyik alapvetése a kevésbé ismert, elveszettnek hitt, homályban maradt szövegek felé való nyitott oda-fordulás. A 19. századi angol irodalomból milyen (az átlag magyar olvasó számára ismeretlen, esetleg le nem fordított) szövegekre hívnád fel a figyelmet?

■ Most már elérhető a korábban említett Elizabeth Gaskell néhány könyve, például az *Észak és Dél*, Rakovszky Zsuzsa fordításában, illetve a már említett *Mary Barton*, amelyekről azt gondolom, hogy minden megvan bennük arra, hogy kanonizálódjanak, és hogy ma is olvassuk őket. Főleg a *Mary Barton* egy nagyon szépen megírt, nagyon megrendítő történet. Gaskell egyébként egy lelkes feleség volt, tehát maga is középosztálybeli, Charlotte Brontënek jó barátja. Manchester környékén élt, és nagyon jól ismerte ezt a világot, a Manchester környéki munkás emberek életét. Az *Észak és Dél* arról szól, hogy egy középosztálybeli család, ahol a lelkes apa elveszti hitét az anglikán egyházban, feladja ezt a munkát, és Északra költözik. Ott szembesülnek azzal a világgal, amely a regény szerkezetében, de egyébként a valóságban is a Dél viszonylag idillikus, majd hirtelen lecsúsznak az akkor valóban szó szerint „fekete vidék”, a 19. századi északi iparvidék életébe a chartista mozgalom idején, megismerik a sztrájkokat, a nagyon komoly összecsapásokat. Miközben a főszereplő ebben az esetben is egy középosztálybeli fiatal nő, elképesztő érzékenységgel közvetít világok között, a Dél meg az Észak, a gyári munkások és az úri gazdálkodók között, és egyúttal mutat ki olyan, ha úgy tesszük, közgazdasági összefüggéseket is, hogy miképp épülnek ezek a dolgok egymásra. A populáris kulturális regiszterbe tartoznak a kifejezetten bulvárregények (angolul *sensation novel*), amelyek az én értelmezésemben hasonlítanak a gótikus regényekre, amennyiben azok is egyfajta kódoként működnek, megbontják a realista regények hármass metonimikus összefüggésrendszerét, a térbeliség, időbeliség, főleg az okozatiság összefüggéseit. Nagyon sok bennük a megdöbbentő véletlen, de valójában legalább annyit, sőt többet feltárnak ennek a világnak a működéséről, mintha rést vágnának a sűrűn szövött realista szövegszerkezetekbe. Annak idején antirealista regényként olvasták ezeket, miközben nagyon sokszor megtörtént eseményeket dolgoztak fel. Ilyen például Mary Elizabeth Brad-don *Lady Audley's Secret* című munkája, amely nincs ugyan lefordítva magyarra, de van egy remek filmváltozata. Ugyancsak ő írta meg az angol Bovaryné, *The Doctor's Wife* címen. Wilkie Collins *Holdgyémánt (The Moonstone)* vagy *Fehér ruhás nő (Woman in White)* című regénye is izgalmas. Ezekben egyébként egészen modern témák is megjelennek, mint például az emlékezet vagy az identitás elvesztése. A kortárs pszichohorrorban ezek sok szempontból előfutárai, olyan témákat vizsgálnak, hogy mi történik például olyankor, amikor valakit olyan mértékben manipulálnak, hogy elveszíti a józan ítélőképességét, tehát a gaslighting jelenségről ír 19. századi kontextusban. Rendkívül izgalmas, hogy ezekben a regényekben hogyan jelennek meg, sokszor nem is csak csíráiban, a mai populáris kultúra témái az identitás- és énképkonstruálástól akár a *Mátrixig*.

Weöres Sándor a *Psychében* megalkot egy 19. század eleji magyar költőnőt és (részben) fiktív költészetét. Ha valaki *Psyché* regényíró nővérét szeretné megteremteni, milyen erővonalakra támaszkodhatna? Regényíró lenne-e egyáltalán?

■ Az is lehet, hogy azt a regényt megírta valaki, csak elveszett. Gondolom, nagyjából ugyanazok lettek volna a 19. századi magyar regényíróknak témái, mint az angolokéi. Rendkívül izgalmas volna elolvasni egy regényt például arról, milyen volt egy kismemesi birtok élete, hogyan reflektál például egy ilyen nemesi kúriában, udvarházban élő lány a reformkor történéseire, az asztal körül zajló politikai beszélgetésekre, mennyire és hogyan tudott ezekben bekapcsolódni. Jó lenne a magyar 19. századot is sokkal több nő szemszögéből látni – úgy, ahogy az angol kultúrát tudjuk olvasni.

VALLASEK JÚLIA

1975, Kolozsvár. Szülővárosában él.

Előszó Kasztíliához

«¡Caballero, en Castilla no hay curvas!»
Ortega y Gasset

Kasztíliába Madridon keresztül lehet megérkezni – repülőgépen. A 19. században – és előtte – ehhez át kellett vágni a Pireneusokon. Mert Kasztília – Spanyolország lelke – nemcsak térben, de gondolatban is az Óperencián túl van, ott, ahol a kurta farkú malac túr. De olyan korban élünk, amikor tudatlanságunkat tudálékossággal fedjük el, így mindenki bizonyos abban: Spanyolország Barcelonában van. Szegény katalánok! Nem csoda, ha lázadoznak.

Castilla¹ – azaz Kasztília – jelentése: a várak földje. A vár spanyolul: castillo. Kasztília a nevét annak köszönheti, hogy egykor – azaz a középkorban (és még ma is) – rengeteg erődítmény és várkastély emelkedett a területén.

A hivatalos adatok szerint a mai Spanyolországban körülbelül 2500 vár áll. Igaz, ebbe beletartoznak az egykori erődítmények és azok a kastélyok, amelyeket a spanyol nemesség a 19. században vagy a 20. század elején építtetett magának, felidézve a régi idők hősi emlékét: így aztán kívülről szemlélve lovagváraknak tűnnek, de belül már a kor kényelmi igényét kielégítették. Magyarán a castillo szóval illetik azokat az épületeket, amelyeket magyarul mi várnak, várkastélynak, erődítménynek vagy simán kastélynak neveznénk. Ebből a 2500 várból 500 található Castilla y Leónban, 400 pedig Castilla-La Manchában.

De hol is van Kasztília? Ma két spanyolországi tartomány is hordozza a nevében Castillát, hiszen Madridtól északra található Castilla y León (Kasztília és León, a középkorban önálló királyságok), Madridtól délre pedig Castilla-La Mancha. Itt is két különálló területről van szó, amelyek a középkorban a Kasztília és La Mancha nevet viselték. Mancha spanyolul foltot jelent. Van olyan vélemény, miszerint azért kapta ezt a nevet a terület, mivel az itt élők 700 éven keresztül együtt éltek a mór hódítókkal, tehát a vérvonaluk finoman szőve sem tiszta. Tény: Katolikus Izabella korában lényeges szempont volt a társadalomban az, hogy ki új és ki régi keresztény (cristianos nuevos y cristianos viejos), azaz ki tiszta és ki foltos.

Mert kik voltak tulajdonképpen a régi keresztények? – tette fel a költői kérdést egy tanárnő a kétezres években egy utazás során, San Juan de la Cruz nyomát kutatva a kasztíliai tájban.

Hát a vizigótok – adta meg ő maga a választ.

Ez csodálatos, hiszen a vizigótok még soha semmilyen összevetésben sem vívták ki maguknak a jó keresztény jelzőt.

Másik vélemény szerint viszont a mancha szó az arab száraz szóból származik, hiszen ez a vidék meglehetősen csapadék szűkében van és volt. A vízhiány, a szárazság mindennapi valóság ezen a vidéken, főleg a nyári hónapokban. A csapadékmentes hónapok után várható a vízkorlátozás bevezetése, a 2022-es nyári pusztító erdőtüzek is a száraz nyár számlájára írhatók.

Csiki házak dombok alatt

Én sokáig nem tudtam megszokni, hogy Madrid nemcsak főváros közigazgatási szempontból, hanem tartomány is. A két hatalmas kiterjedésű kasztíliai tartomány közé beszorulva fekszik Madrid tartomány, amely a fővárost és környékét foglalja magába.

Szokták még emlegetni a régi Kasztíliát – Castilla Vieja. Ilyenkor a középkori királyságra utalnak, amely ma területileg nagyjából Castilla y León tartománynak felel meg. Ugyanígy létezik új Kasztília is – Castilla Nueva –, amely többé-kevésbé Castilla-La Mancha tartománnyal megegyező. És mitől régi és mitől új? A régi (északi) Kasztília független keresztény királysága üzte ki a mórokat a meghódított (déli) területekről.

Ortega y Gasset szerint Spanyolországot a kasztíliaiak hozták létre, így csak ők értik igazán ennek a konstrukciónak a lényegét – és ők azok, akik ezt tönkre is tudják tenni. A spanyol filozófus ezt 1921-ben írta, amikor az ország nem éppen a legdicsőségebb időszakát élte, és magabiztosan masírozott a polgárháború felé.

Tény, hogy a középkorban a Kasztíliai Királyság volt a legerősebb és a leggazdagabb. Majd amikor rengeteg házasság, házasságtörés, polgárháború, politikai indíttatású gyilkosság után Kasztília trónjára Izabella kerül 1475-ben a Trastámara-házból, amely 1369 óta volt hatalmon, megszületett egy világbirodalom.

Izabella kiűzte a mórokat, visszahódított minden elfoglalt területet, csak úgy mellékesen felfedezte Amerikát, kiűzte a zsidókat, és megalapította a hírhedt spanyol inkvizíciót.

De milyen volt akkoriban valójában Kasztília? Ha arra gyanakodnánk, hogy

vakbuzgóan katolikus, akkor igencsak tévednénk. A legjobban Fernando de Rojas *La Celestina* című regényéből kaphatjuk meg erre a kérdésünkre a választ. A mű 1499-ben Burgosban jelent meg. Alcíme: *Calisto és Melibea tragikomédiája*.

A történet szerint egy fiatalember, Calisto, szerelembe esik egy szép fiatal lánnyal, Melibeával. Calisto, hogy vágyának titokzatos tárgyát megkaphassa, egy Celestina nevű kerítőnő segítségét veszi igénybe, aki igencsak nagy tudományú, hiszen bárkiből se perc alatt szüzet csinál kellő fizetség ellenében. Ugyanis, ahogy Rojastól megtudjuk, az akkori Hispániában bármit meg lehetett szerezni, ha pénze volt az embernek. A legfőbb iparág a prostitúció volt, így igencsak nagy szükség volt a Celestinához hasonló hölgyek szaktudására.

De vajon miért nem vesz Calisto egy csokor vörös rózsát és egy üveg márkás pezsgőt, majd keresi fel Melibea családját? Lévé, hogy mindketten hasonló társadalmi státusszal rendelkeznek, nincs akadálya szerelmüknek. Calisto szemmel láthatólag nem akar felesleges udvariassági körökkel szöszmötölni, neki nagyon sürgős, nem fog a szülőknek udvarolni, amikor ő már más-sal szeretne foglalkozni, nem pedig bájcsevegni. Más szóval Calisto nem éppen a legelősebb elme Kasztíliában, de sok pénze van. Legalább ennyi. Hiszen a *Celestina* nem a szerelemről szól, hanem a szexről és a pénzről. Calisto pedig nem egy trubadúr, hanem csak kéjsóvár.

A történet végül tragikus fordulatot vesz, miután Celestina, aki abban reménykedve, hogy még több pénzt tud Calistótól szerezni, akadályokat görgat a szerelmek elé, aminek az lesz a vége, hogy ▶ 8.

► 7. a nem túl okos, de annál türelmetlenebb Calisto egy magas kőfalon keresztül akar bejutni szerelméhez, ahonnan lezuhan és meghal. Melibea bánatában szintén leugrik egy toronyból. Szóval ilyen Kasztília Izabella korában. Mondhatni, semmi különös, és azóta sem sokat változott a világ.

A lélek sötét éjszakáján ül nászt a halál. Ezt én találtam ki, ezért lett ilyen suta, de a szözerkezeteket San Juan de La Cruztól loptam. Ő persze ennél sokkal jobb költő.

Ó, tűz, gyönyörbe forgatsz!
Égetés édessége!
Ó, puha kéz! Ó, érintés, te kedves!
Örök életről hírt adsz,
kárpótolsz mindenért te!
Megölsz, s halállal új életre keltesz.²

¡O cauterio suave!
¡O regalada llaga!
¡O mano blanda! ¡O toque delicado
que a vida eterna sabe
y toda deuda paga!
Matando, muerte en vida has trocado.

A hit eksztázis. Az eksztázis maga az örület. Az örület pedig nem túri a határokat, csak a végtelen horizontokat keresi. Amikor a *Celestinában* megkérdezik Calistótól, hogy keresztény-e (ne felejtjük el, ez annak a kornak a legégetőbb kérdése), ő ezt válaszolja: „Én melibeikus vagyok. Mert Melibea-t szeretem, csak őt imádom, csak benne hiszek.”³ Mert Kasztília nemcsak a várak és a kerítők, hanem a katedrálisok és a szent emberek földje is. És kicsoda katedrálisok, és kicsoda szent emberek!

Ez utóbbiaknak köszönhető a misztika. A misztika pedig az a 16. századi irodalmi irányzat, amely – régi, szakállas mór költőket követve – egyesítette magában a szerelmi és istenes költészet jellemzőit. A misztika nem irodalom, hanem életérzés. Ahogy a várak és a katedrálisok, meg minden Kasztíliában.

De visszatérve a tájra, mások úgy vélik, hogy Kasztília földje, amelyet a rengeteg vár látványa tör meg, magabiztosan sugározza a férfias militarizmust. Ez szöges ellentétben áll a mediterrán tengerpart sokkal lágyabb, nőiesebb és girbegurbább tájaival. Nem véletlenül csattan fel egy kasztíliai lakos Ortega y Gassetnek, amikor az a lankás hajlatokat kéri számon az egyhangú tájon:

Uram, Kasztíliában nincsenek görbék!

Kő és geometria – ez Kasztília. Aki nem hiszi, járjon utána! Így nem csoda, ha Madrid nem habos-babos mézeskalácsszerű mesevár, mint Barcelona, hanem inkább marcona, kaszárnyahangulatot árasztó aszkétizmus.

María édesanyja, aki ugyan ő maga is ennek a vidéknek a gyermeke, lendületes mozdulatokkal magyarázza, hogy házasságuk egész ideje alatt örületbe kergette a férje érzelmi távolságtartása. Eduardo, kesergett

María édesanyja, túlságosan visszafogott és elkésérítően zárkózott. A nagy ricsaj is zavarja, ami nem nevezhető nagy előnynek Spanyolországban. 2006-ban, amikor María fellázadt mindenféle múzeumi látogatás és egyéb – szerinte – hervasztó kulturális program ellen, csakis klubokba és koncertekre jártunk. Körülbelül a hetedik nap után úgy éreztem, ha még egy olyan helyen kell tiz percnél tovább tartózkodni, ahol a spanyol főváros összlakossága egyszerre próbálja túlúvolteni a háttérben szolidan zenélgető rockbandát, akkor örök némaságot fogadva kolostorba vonulok. Ha ilyen helyekre felvesznek eretnekeket. Eduardo egy alkalommal feldúltan távozott az előre lefoglalt exkluzív vendéglőből, mivel nem bírta elviselni a hangzavart.

A spanyolok zajosak. Imádják a jaleót.⁴ Eduardo Burgosból származik (Castilla y León), Villalbos faluból, ahol ma a hivatalos adatok szerint 13-an élnek. A kasztíliaiakról az a hír járja, hogy marconák és karónyeltek. Persze ezt főleg a felszínesen viháncoló mediterrán vidékekről származók terjesztik.

Ami biztos: Kasztíliának nincs tengere. De nem is volt szüksége rá, így is be tudta hajózni a világot, és ha a horizont végtelenjére vágynak a jó kasztíliaiak, akkor elég csak elmerengeniük a kasztíliai mezők semmibe futó végtelenjén.

Borges jegyzi meg, hogy milyen érdekes: Cervantes teljesen másképp beszél Kasztíliáról, mint a híres 98-as nemzedék. Don Quijote a regény java részében Castilla-La Manchában teblábol, amiben semmi szépséget sem vél felfedezni, annál több rozszant fogadóba tér be, és a poros országutakon annál több gyanús elemmel találkozik. A 98-as nemzedék ezzel szemben éjt nappallá téve áradozik a táj szépségéről, a hely szelleméről, Kasztília kulturális örökségéről. Cervantes idejében a birodalom fénykorát éli, ezért semmi szükség sem volt különösebben áradozni, a valóság pont elég volt, a táj kietlenségét és az emberek jellemtelenségét különben is kedves lovagunk fantáziája és emelkedett elhivatottsága volt hivatott ellensúlyozni. De a 19. század végén, amikor az egykor volt nagy birodalom éppen elvesztette összes dél-amerikai gyarmatát, hirtelen fontossá vált valamibe megkapaszkodni. Ennek a generációnak volt a tagja Ortega y Gasset is. Borges szerint Ortega y Gassetnek túlbujánzó metaforái vannak, amikor erről a tájról beszél, de mit tud ő a távoli Buenos Airesből arról, milyen elveszíteni egy komplett birodalmat.

De mit jelent ma Kasztília? Az elnéptelenedést. Spanyolországban több mint 8000 falu van, ebből ma 4900 lakatlan. A leginkább érintett területek az ország belső részei. A legsűrűbben lakott régiók a tengerpartok és a nagyvárosok.

María unokatestvére, José is falun lakik. Naponta összesen 140 kilométert autózik a munkahelyére, de nem áll szándékában onnan elköltözni. Mindenre elszánt,

mivel imádja a hegyeket, így amikor ideje engedi, bakancsot húz, hátizsákot vesz, és uzsgyi hegyet mászni. 2017-ben azt mesélte, hogy falunapkor 5-6 település fog össze, hogy meglegyen az ünnepléshez szükséges létszám.

Julio Llamazares *Sárga eső* című, magyarul is olvasható regénye (*La lluvia amarilla*) 1988-ban jelent meg. Az események egy fikatív faluban, Castilla y Leónban játszódnak. A történet szerint már csak egy ember él ott. A regény az ő életét és végtelen magányát követi nyomon.

Sergio del Molino 2016-ban jelentette meg *La España vacía* (*Az üres Spanyolország*) című könyvét. Ebben az esszében a vidéki Spanyolországot járja körbe a szerző, az elnéptelenedés okait kutatva, illetve feltárva, hogy ez milyen következményekkel jár hosszú távon. Ez a mű olyan nagy visszhangot keltett, hogy a 2019-es politikai választásokon már minden spanyol politikus az elnéptelenedő Spanyolország gondolatával folytatta választási kampányát. Maga a kifejezés, az España vacía, a közbeszéd részévé vált.

Sergio del Molino Aragóniából származik, merthogy messze nem Kasztíliában a legrosszabb ilyen szempontból a helyzet. Aragóniában, a Pireneusok tövében meghúzódó vidéken a népsűrűség három lakos négyzetkilométerenként. Hasonló ahhoz, ami Szibériában és a Szaharában van. Ezek a falvak már a hetvenes években kiürültek. Itt nemcsak egy vidék elnéptelenedéséről van szó, hanem egy újlatin nyelv eltűnéséről is, hiszen a lakosság elvándorlásával lassan az aragóniai nyelv is semmivé lesz. Az adatok szerint még 25 ezer ember beszéli ezt a nyelvet.

Ahogy azt Severino Pallaruelo, erről a vidékről származó író mondja, ezt a nyelvet már senki sem tudja megmenteni, hiszen egész egyszerűen meghaltak azok az emberek, akik még használták. Az elnéptelenedés visszafordításával kapcsolatban sem túl optimista, ugyanis szerinte az elvándorlást az is okozza, hogy az emberek menekülnek a vidéki Spanyolország nyomasztó magányától. Úgy véli, nagy lelkiereire vall, ha valaki mindezek ellenére úgy dönt: marad. José szerintem igazán elszánt, ő sosem fogja a hegyeit magára hagyni.

Spanyolország már a 19. században is gyéren lakott országnak számított, összehasonlítva más, nagy kiterjedésű európai országokkal, ehhez hozzájött még a polgárháború; és az azt követő kivándorlás (félmillió ember) tovább rontott a helyzeten. Bár tény, hogy az ötvenes éveket követően jelentős lakosságnövekedés következett, de korunkban Spanyolországban az egyik legalacsonyabb a születések aránya világviszonylatban. Ezen olyan intézkedésekkel igyekeznek javítani, mint az, hogy a társadalombiztosítói fizeti a mesterséges megtermékenyítést.

De természetesen ezen a tájon nemcsak falvak, férfias magányban várakozó várak, hanem csodás városok is találhatóak. Madridból bármilyen irányba indulunk el, Kasztíliába érkezünk. És ez nem csak földrajzi kérdés.

Jegyzetek

¹ Ejtsd: kásztijá.

² Takács Zsuzsa fordítása.

³ Jánosházy György fordítása.

⁴ Jaleo: zajos mulatozás.

Ha a horizont végtelenjére vágynak a jó kasztíliaiak, akkor elég csak elmerengeniük a kasztíliai mezők semmibefutó végtelenjén.

Távcső

A körülkerített részlet kizárólagossága eltávolítóbb, mint szabad szemmel nézni az egészet.

Részleteiben vizsgálgatni valamit, önmagában félrevezető.

Egy árbóc tetejéről megpillantani a szárazföldet, az persze más – az a közeledésnek olyan foka, amely földrésszé egészíti a horizont

egyenetlenségeit.

De miért választanánk magunknak hamis perspektívát? Miért hazudnánk magunkat közel, ha egyszer nem vagyunk látótávolságon belül?

Ha az uralkodó elfogultságokat magába olvasztotta a józan belátás?

Menetiránynak háttal szembenézni a zsugorodó térrel felszabadítóbb, mint valakit öregedni látni. Ez a zsugorodás nem jár halállal, de *valaminek* az elmúlásával feltétlenül. Ha távcsőbe nézünk, a rálátást zárjuk

koporsóba,

torzítunk valamit, ami közegével arányos.

Távcsőbe néző elől kitakarni egy várost, elegendő egy ujjbegy.

Vagy ha erdő:

mi egy falevél egy fához képest?

Ha a levél elágazásain próbálnánk elindulni, eltévednénk. Utak, utak mindenütt.

Nagyítólencsén át láthatunk egy ölelkezést egy távoli ház emeleti lakásában.

Mit érünk vele? Kirekesztjük magunkat a meghittség pillanatából, miközben bezáródunk a magányba.

Mintha kihallgatnánk egy beszélgetést, amelyben vélt távollétünk miatt éppen minket marasztalnak el.

Hunyorogva tapogatni életlen körvonalat jobb, mint lencsén köszörült szemmel kimetszeni össze nem illő részeket.

Ha kivilágított ablakok előtt sétálunk este, s egy-egy különös erővel megállásra készlet – foglyul ejt, mint valami lepkét –, menten kihuny, ha a szemünkbe jut.

Kiég a kép, a látvány megkövül, és csak akkor éled újra, ha továbbmegyünk. Mert folyamatként él minden, az előtte- és utána-nem-levés közé ékelődve. Közünk hozzá csak a haladásban, a távolodással együtt lehet.

Volt, hogy gátat vetettünk a folyamatnak, gyantát cseppentettünk a bogárra, önkényes ráközelítéssel rajtaütöttünk a tisztas távolságban tartózkodón. Behunyt szemmel tartottunk a tarkónkon

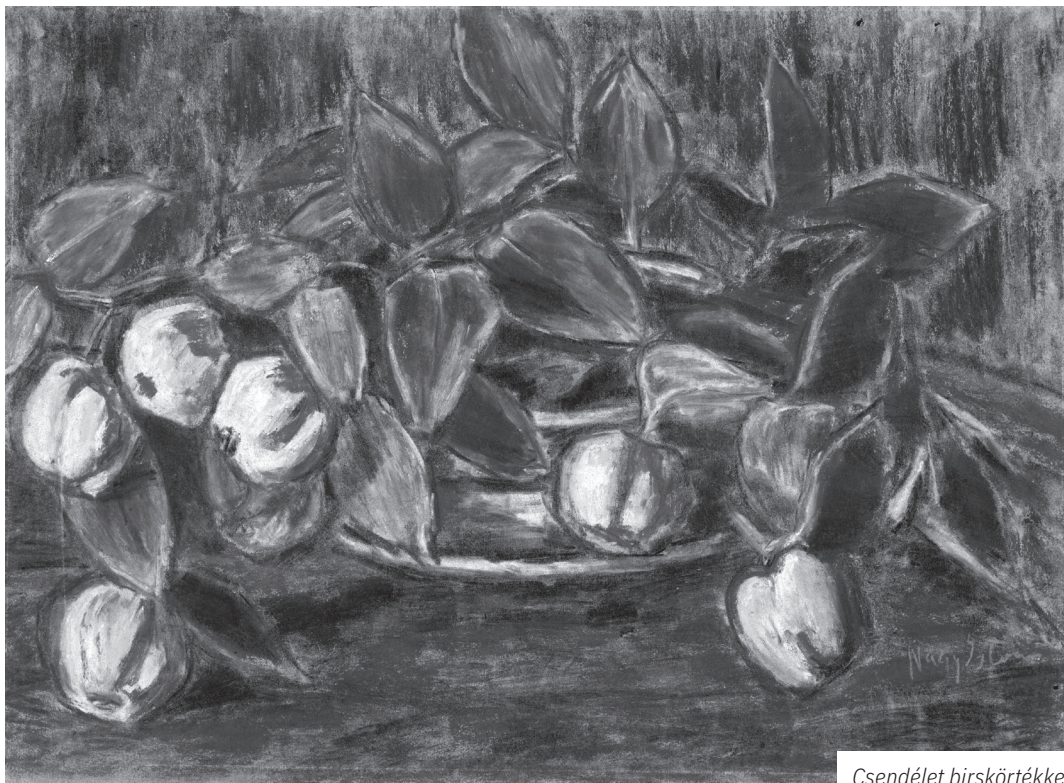
egy kezét

(még másnap is, amikor már hült helye volt). Most magunkat tartjuk a távolsághoz.

Ez visz tovább.

„Nagy utat tett meg”, mondják, meg hogy: „maga valami igazit akart” (de ennek inkább az előzményekhez, az ékelődés állapotához van köze.)

Egy valamit persze elképzelhetetlennek tartunk: hogy az erdő indul el felénk.

Csendélet birskörtékkel

Átvilágítás

Az ajándékot titokzatosnak tartják, holott csak a sorára vár.

Összetevőiben eltaszítotttság és kivételezettség elegyedik, „magánakvaló”, mondják róla, amíg aztán jön valaki, aki azt kérdezi: „vajon mit rejteget?”.

Az ajándék ekkor kiadja magát, és magán kívülre kerül.

Örülnek neki, mert hiányt pótol.

Betöm magával egy rést, ahol addig beszívított a huzat. Az ajándék

azzá idomul, amire igény mutatkozik.

Mértéke és telítettsége aszerint módosul, hogy éppen nagy vagy kis szükség van rá.

Egy valamit azonban nem tud: az ajándék nem tud nem ajándék lenni.

Bizonyos értelemben több, más értelemben viszont kevesebb, mint a kívülről eső bármi.

Kibontottságában mindössze korábbi

kibontatlansága ellenpontozódik,

állapota akkor és most is előjel nélküli.

Ha az ajándék érezhetne, mégis úgy érezné, jobb neki így, mint amúgy (és itt bizonyosodna be, hogy nem magánakvaló).

Viszont ajándék-voltából kifolyólag saját elképzeléseiről nem közvetít.

Jól is nézne ki, ha minden ajándék

öntudatra ébredne. Ha minden ajándék elmondaná, hogy mire vágyik. No hiszen!

Elszabadulna az ajándékpokol.

És akkor mi lenne a megajándékozottal?

Jogos volna felháborodása: „Ki küldte ide? Én nem kértem semmit. Aki adta,

vegye is el. Menj vissza oda, ahonnan jöttél, ajándék!” Egy ajándék boldogítson, de ne tápláljon hiú reményeket.

Érje be azzal, hogy hálásak érte, hiszen ez a legtöbb, amit egy ajándék kaphat.

Egy ajándék maradjon ajándék – önmagánál se több, se kevesebb.

És akkor minden a legnagyobb rendben lesz.

Zwischen- menschliche Beziehungen

válaszoltam a német újságírónak, aki azt kérdezte: milyen témák érdekelnek a világból, mikről írok szívesen. Előtte persze kinéztem a szótárból, és megtanultam. Az anyanyelvemen talán sosem merném kijelenteni, túl hangzatos, vagy nem is tudom, komolyanvevős, idegen nyelven az ember magát is komolyabban veheti komolyan. Álomban kivettek egy bordát

a mellkasomból,

abból csináltak nekem társat.

Arányos volt velem, hozzám hasonlított, talán más nemű volt, de ez nem volt lényeges.

Esetleg velem egynemű, de nem egy nemű. Ennyi volt, nem tudom, volt-e folytatás, de abban biztos vagyok,

hogy kezemben éreztem a boldogság kulcsát, vagy mondjunk inkább a boldogulását, az decensebb, és a megvalósíthatóság

génjeit is magában hordozza. Azt hiszem, ez az elfáradt szív agyszüleménye volt,

a létezővel való küszködésben a képzeletnél talált menedéket. Vágyból teremtett,

és gondolatból formált. Dehát mégiscsak igazibbak ennél az emberközi kapcsolatok.

Történet, ami nem kezdődik el

Folytatás előző lapszámunkból

II. rész

Kétféle ember létezik. Az egyik helyettesíthető, a másik senkivel sem helyettesíthető. Te melyik akarsz lenni?

Amikor az apja először tette fel neki a kérdést, nem adhatott rá megnyugtató választ, mert akkoriban ez a kérdés még nem érdekelte. Amikor később eszébe jut, azt reméli, hogy az apja maga sem gondolta egészen úgy, olyan ellentmondást nem tűrőn és végérvényesen, mint ahogy hangzott, csak féltette őt. Rákérdezni akkor már nem tud, mert az apja rég halott.

Sokszor kívántam apám halálát, gyónta meg valakinek. Nem fogalmaztam meg egyenesen és őszintén, de olykor, ha késett, nem jött haza hajnalban sem, vagy néhány napig kimaradt, akkor megfordult a fejemben, hogy talán már soha nem jön haza. Aztán lelki-furdalás gyötört. Valamicskét könnyített rajta, hogy a pszichológusnak készülő lány, akinek beszélt róla, nevezzük inkább fiatal nőnek, nem lepődött meg, csak annyit mondott, hogy a legtöbb fiú életében vannak olyan szakaszok, amikor az apjuk halálát kívánják, ám a legtöbb fiú nem tud róla, elnyomja, nem meri bevallani magának sem. Ez könnyített valamicskét, de nem mulasztotta el a lelki-furdalását és a szégyenérzetét.

Sokszor kívánta apja halálát, a halálos ágyán mégis őszintén mondta neki: „Apa, nélküled üres lesz a város. Meg a világ is.” Mosolygott? Örült a suta vallomásnak? Jól emlékszem: nem mosolygott, nem is legyintett, nem mutatott semmilyen érzelmet, csak annyit mondott: „Majd elmúlik.”

Anyja halálát sohase kívánta. Csak amikor már nagyon beteg volt. Hogy ne szenvedjen sokat.

Nem emlékszem gyerekkoromból olyan esetre, hogy apám fut. Képtelenség. Nagydarab, makkegészséges ember volt, kizárt, hogy ne látta volna futni. Mégsem emlékszik ilyen esetre. De miért érdekes ez? Ezen töri a fejét. Nem, nem ilyen súlyosan. Inkább csak eszébe jut. Átfut az agyán. Meg más ilyesmi. Semmiségek.

Ágyban fekszem. Gyerek vagyok. Nyár van, kora reggel. Apám és anyám alszanak, én viszont korán kelek. Egész életemben korán kelő leszek, frissen ébredek, tele várakozással. Nyolcéves vagyok. A könyvem után nyúlok, a címlapján medve és indián küzdenek, olvasok, a hátam mögül besüt az ablakon a nap. Észak-Amerika napja. A Sziklás-hegységben, Coloradóban vagy Montanában. Felpillantok. A mennyezet sarkában pókháló reszket. Az udvar felől a kazánház távoli gőzsistergése hallatszik. Egyszer csak minden összeáll. A mindenség. A feldühödött grizzly, két lábra emelkedik, előremered a szőre, oldalában lándzsa törött nyele, minden egyszerre létezik, a napsütés, a medve iszonyú csontjai, a roppant karmok, a pókhálóban reszkető pókláb, barna bozont alatt zubogó medvevér, felhők, gőzsivítás és kalapálás az udvaron, minden mindennel összefügg, apám és anyám, a bömbölő medve sárga agyara, vörös torca, a kazán sístergő csövei, darázs röpken, a könyv fölött köröz, le száll a kezemre, fekete-sárga potroha négerek pajzsa, fehér bőröm alatt kék erek, várom a szűrást, félek, élvezem a félést, élvezem a várást, a bizonytalant, a fájdalom lehetőségét, felbűg a mosoda gőzkürtje, a darázs felröpken, újra részeire esik a mindenség...

Azt mondom, hogy amit tudunk, az nem igaz, ezért csak az lehet igaz, amit nem tudunk.

Nem emlékszem olyan esetre sem, hogy az apámmal kettesben lettem volna.

Ez is képtelenség. Mégsem emlékszik ilyen esetre.

Őseemberekre emlékszem. Izmos, inas, majomszerű emberek szőrökbe burkolva. Bölénybőrbe, farkasbőrbe, kardfogú rőt bundájába. Kőbalták, pattintott nyílhegyek, a háttérben tüzek, barlang kormos fala, havas táj, veremben vergődő mamut, ormányával kétségbeesetten kapaszkodik, trombitál az égbe, gazella rugaszkodik a szikláról a mélybe...

Ebben a családban mindig mindenki mindenkit elárult.

Mi van?

Jól hallod. Ebben a családban mindig mindenki mindenkit elárult.

Hülye vagy?

Te vagy az, ha nem látod. A legtöbb családban mindig mindenki mindenkit elárul. Apák és anyák a gyerekeiket. Becsapják, kínozzák, tönkreteszik őket. A szeretetükkel. Vagy a hiányával. A legtöbb családban a szülők elárulják a gyerekeiket. Aztán meg a gyerekeik árulják el őket. A nagyszülőket mindenki elárulja. Nem látod? Keresttbe-kasul mindenki mindenkit elárul.

Menj a fenébe.

A többség nem gonoszsgból lesz áruló, vagy azért, mert áruló akarna lenni, hanem mert nem tudja elkerülni az árulást.

Menj a fenébe.

Így beszélget magában. Vádló és védő is. Egy harmadik pedig azt kérdegeti, ha ugyan van harmadik, de hát lennie kell, ha egyszer kérdez, a harmadik azt kérdegeti, mi a lószar értelme van ennek a vitának, mikor az emberi élet kifürkészhetetlen törvényei közül az egyetlen, ami kétségbevonhatatlan, hogy soha nem úgy lesz, és soha nem úgy volt.

Akkor is lennie kell valaminek, köti az ebet a karóhoz valamelyikük, talán a vádló. Valami tervnek. Elképzelésnek. Valószínűségnek. Törvénynek. Emléknek. Álomnak. Valaminek.

Van is. Terv, álom, emlék, törvény. Minden van. De nem úgy lesz, és nem úgy volt.

Te is hülye vagy!

Tényleg nem látod, hogy semmi sem igaz?

Ha ez igaz, akkor nem igaz, hogy semmi sem igaz.

Hagyjuk a krétaiakat. Azt mondom, hogy amit tudunk, az nem igaz, ezért csak az lehet igaz, amit nem tudunk. Amit sosem tudunk, vagy amit a felejtés sivataghomokja borít.

Így beszélget magában, sehová sem lyukadva ki, hacsak oda nem, hogy mindenkinek lyukas az esze, a csordogáló történetnek pedig, ami el sem kezdődött, nem lehet befejezése, csak folytatása, mert folytatásnak mindig lennie kell, ezért aztán nekem kell kézbe vennem a dolgokat, felcsippentem a fonalat, az elbeszélés foszladozó szálát, nekem, a mindentudónak, aki tudván tudom, hogy amire emlékszünk, azok szigetek, a felejtés óceánjának kísértetjárta szigetei, és a töredék nem az, ami elvész, hanem ami megmarad, mert valami mindig megmarad, igaz, sokszor csak a félelem és a lelki-furdalás.

Napok telnek, hetek, ó meg, nevezzük már végre valahogy, szólítsuk Attilának vagy Aëtiusnak, bár semmi jelentősége, csak könnyebb mesélni, hiszen szeretjük néven nevezni a dolgokat, hát még az embereket, napok telnek, hetek, mindenkit kerül, magányosan kószál az erdőben, a könyvtárakat bújja, nem az otthonit, az apja padlótól mennyezetig érő polcait, nem is a községi könyvtárat, ahol ártatlansága idején sok időt töltött, figyelve, hogy a nagyobb kölykök mit olvasnak, így akadt a kezébe, és nem az apjától, ahogy az várható lett volna, így olvasta idő előtt, és persze annál nagyobb átéléssel az impozitorok kalandjait, Boccacciót, Dosztojevskijt, *Hunok Párizsban*, *Átokföldjét*, Kerouacot, de most ez kevés, beiratkozik a fővárosi nagy könyvtárak egyikébe, és az sem elég, beiratkozik még egybe, aztán még egybe, de hiába, amit keres, arról nem esik szó a könyvekben, vagy ha igen, az mind hazugság, és akkor megint tekereg, számkivettként bújja az erdőt a kutyával, az ismerősöket elkerüli, vadidegekkel elegyedik szóba, elhatározza, hogy rászokik a dohányzásra, kocsmákba jár, ahol még nem vedel, a bor ízét utálja, csak kóstolgatja az alkoholt, a kocsmát, az életet, és hajnalonta a római sírkő körül bóklászik a kutyával, remélve, hogy ott találja Fannit.

Erdélyi házak

Kirázott egy szálat a dobozból. Szűrőtlen Symphoniát szívott. Két ujj között megsodorta a szálat, majd az egyik végét a hüvelykujja körméhez ütögette, hogy egyetlen szál dohány se lógjon ki belőle. Meggyújtotta. Szerettem nézni apámat, ahogy dohányzik. Anyám is szépen dohányzott. Nyugodt, biztos mozdulatokkal. Ritmusa volt. Látszott, hogy élvezik a szertartást. Apám elrázta a félig megfeketedett gyufaszálat, tétován körülnézett, majd belepottyantotta egy üres tányérba. Rám nézett. Kifújta a füstöt.

Ma már tudom, hogy ő is vívódott. Nem tudta, hogy értem-e, milyen veszélyeket rejt a tudás. Hogy érthetem-e. Tudta, hogy tapasztalatom nincs, szerencsémre, és azt is tudta, hogy tapasztalat nélkül nem lehet tudásunk az erőszakról. A szavaira nem emlékszem, mégis tudom, mit mondott. *Senkivel*. Ez volt az értelme. *Soha. Senkivel*. Bólintottam? Nem? Elszívta a cigit? Hallgattunk? Hülyeség. Szavak. A szavakra nem emlékszem. Értettem őt? Valamit biztosan. Börtönt. Kínzást. Ilyesmit. Halált? Egy tizenhárom-tizennégy éves, ha szerencsés helyre születik, nem tudja, legfeljebb sejti a megfoghatatlant. A kilátástalanságot. A reménytelenséget. Tudtam, hogy nem tartom majd be. Nem lehet. Képtelenség. Így aztán még meg sem nyikkantam, máris lelkifurdalás gyötört.

Ígéret szép szó, ezzel váltunk el, ezt motyogta félálomban, és ahogy somfordáltam a kutyával az erdő felé, szemerkélni kezdett az eső.

„Miért nem próbáltad meg, te nyomorult? Miért?”

A bozóttal benőtt díszlépcsőig elkéseredetten ostromoztam magam.

„Gyáva vagy. Szánalmas. Beszari. Biztos hagyta volna. Sosem lesz több ilyen alkalom.”

Végül a kuglipályáknál visszafordultam. Tudtam, hogy már nem lesz ott, és nem is volt. Az eső egyre szaporábban dobolt a szemétegető pléh fedelén, megverten kutyagoltam haza, ahol újabb megpróbáltatás várt. Anyámmal a lépcsőházban futottunk össze, indult fel az osztályára, én meg kedvetlenül rágcáltam a konyhaasztalnál a szafaládés kenyeremet, amikor alsógatyában, kinyúlt atlétatrikóban előbújt a szobájából apám. Leült, elém toltá anyám üres bögréjét.

Töltesz nekem is?

Éjjeli bagoly volt, rendszerint délben kelt, reggel nyolckor csak akkor volt ébren, ha le sem feküdt.

Mit?

Kávét.

Teát iszom.

Azért még tölthetsz.

Levettem a kávésbriket a tűzhelyről, kitöltöttem a maradékot. Feketén itta, ahogy anyám is, cukor és tej nélkül, akkoriban tejszín talán nem is létezett.

Köszönöm, mondta. Adnál egy cigit?

Nem dohányzom, morogtam, mert tényleg nem dohányoztam, és biztos voltam benne, hogy tudja is.

Az jó, mondta. Hoznál nekem? Ott van az írógép mellett.

Fölösleges volt mondania, tudtam, hogy ha nem az íróasztalán van, akkor a csikkel csurig teli hamutartóval együtt az ágya mellett a padlón. Letettem a cigisdobozt és a gyufát az asztal sarkára. Ahogy a nagy mancsát rátette, a pakli és a skatulya eltűnt alatta. Nem nézett rám, elgondolkodva bámult maga elé. Én meg nem ültem vissza, nekidőltem a mosogató peremének, úgy kavargattam a teámat. Akkor mondta el, amiről úgy érezte, el kell mondania. *Erről senkivel. Soha*. Csapdahelyzet volt. Mindkettőnknek. Utáltam érte. Mindkettőnknek.

Húztam a csíkot otthonról. Egész nap leverten kószáltam. Egyedül. Dehogy. A kutyával. Látni sem akartam senkit. Addig a nyomorult, bitang nyárig azt hittem, tele vagyok gondokkal. Hirtelen minden megváltozott, a korábbi életem egyszeriben gondtalannak tűnt. Jöttem-mentem, ahová akartam. Gyűlöltem ugyan a sulit, utáltam az úszást, rühelltem néhány nagyobb kölyköt, akik időnként megruháztak vagy megszegényítettek – mindez elfogadhatónak, gyerekjátéknak tűnt ahhoz a teherhez képest, amit egyszer csak viselnem kellett.

Egy reggel arra ébredtem, hogy nem tudom, ki vagyok. Ilyen még nem fordult elő velem. Egy rohadt álom nyomasztott éjszaka, újra és újra visszatért, és amikor végre napsütésre nyílt ki a szemem, nem tudtam, ki vagyok. Megijedtem, de még az ijedség is idegen volt, mert nem tudtam, ki az, aki megijed. Aztán az üresség lassan feltöltődött, elkezdett a fejembe visszaszivárogni az, ami én vagyok.

Mi bajod?

Anyám dugta be a fejét az ajtórésbe.

Mi lenne?

Lázas vagy?

Minden rendben lesz, mondtam, és nem tudtam, mi lesz rendben, és azt sem, hogy tényleg rendben lesz-e.

Anyám bejött, homlokomra tette a kezét. Orvosnő volt, nem esett hanyatt egy kis láztól vagy a változatos sérüléseimtől.

Jó volna, ha kevesebbet csavarognál. Miért nincsenek rendes barátaid? Olyanok, akik hozzád valók. Mint a többi gyereknek.

Minden rendben lesz, mondtam neki, amitől, úgy láttam, tényleg megijedt. Minden rendben lesz, ismételtettem magamban még akkor is, amikor már elment, és én újra én voltam, aki könny nélkül sirattam anyámat, mert ahogy kilépett a lakásból és behúzta maga után az ajtót, rám tört a felismerés, hogy ha nem ▶ 12.

► 11. történik tragédia, ha rendjén mennek a dolgok, akkor is el fogom őt veszíteni, egyszer meg fog halni, és akkor elveszítem a gyerekkoromat is, mindazt, ami ma körülvesz, vagy legalábbis nagy részét, azokat, amiket én nem tudhatok magamról, amiket egyedül ő tud rólam, és amikor ez majd megtörténik, akkor még a mostaninál is magányosabb leszek. Ami lehetetlen.

Bűnösként osontam ki a lakásból. El a kazánház és a szemétegető előtt, fel a gesztenyesoron a parkba, a bukszusok mögé. Hátha ott lesz. Nem volt ott. Senki nem volt ott. Én sem. Csak a testem, mert az eszem azon járt, hogy hol lehet, biztos basznak a bűdös és részeges költőjével, fekszenek az ágyban, odasüt rájuk a nap, szájába veszi és szopja, harapdálja, aztán széttárja neki a combját. Borzasztó volt, próbáltam másra gondolni, de nem ment. Sehogy sem ment. Kormos ott csetlett-botlott körülöttem, becserkészte a bozótost, megkergetett egy macskát, megpróbált kiásni a földből egy vakondot. Bámultam a kutyát, és azzal vigasztaltam magam, hogy én legalább szabad vagyok, erdők alatt egy romos díszlépcsőkkel és medencékkel teli, bukszusillatú kertben, egy kétezer éve halott római sírkövével szemben, és a halott nem mozdul, nem gondolkodik, nem akarhat semmit, én viszont azt csinálom, amit akarok.

Nem volt meggyőző. Nem volt kedvem azt csinálni, amit akarok. Hetekig nem volt kedvem semmihez. A vérbűn bosszuló angyalai, a sötétség leányai, ködben járó Erinnüszök nyomában jártam, a fejemben Kreon és Oidipusz, akik előbb keresztbe-kasul baszták a legközelebbi rokonaikat, a saját véreiket, aztán szutykos vermekbe lökték, sötét tornyokba falattatták egymást. Fölfedeztem Shakespeare-t, Macbethet és Titus Andronicust. Anyámékat kerültem, a régi haverokat kerültem, az edzéseket kihagytam, el sem tudtam képzelni, hogy faltól falig nyomjam egyik hosszt a másik után, miközben undok kölykök és goromba edzők ordibálnak körülöttem.

Egy délután összeszedtem magam, és elmentem Titihez. Valami baszomnagyröngöt fűrészeltek az udvarukon az apjával. Titi-ről csurgott a víz, alig kapott levegőt, két kézzel rángatta a kétméteres farkasfogú fűrész fogantyúját. Az apja komoran, fél kézzel húzta a fűrész, meztelen felsőteste, barna bőre úgy fénylett, mint egy orozslánfókáé.

Ülj le, mordult rám.

Nem voltunk semmilyen viszonyban, azt gyanítottam, hogy nem szeret. De mert nem tudtam elképzelni, hogy bárki mást szeretne, beleértve a gyerekeit is, nem foglalkoztatott a dolog. A felszólítása meglepett: letettem a fenekem egy kőre.

Befejezzük, aztán bokszolunk.

Micsoda, kérdeztem bárgyún.

Ütünk párat, mondta.

Kicsoda?

Mi, köpött a fűrészporba. Megtanítom nektek az alapokat.

Felderült, és amit nemigen szokott: mosolygott. Ahogy befejezték a fűrészeléstart, hozta is a sufniból a kesztyűket. Az egyik párat az öklömre húzta, megkötözte, a másikba maga bújt bele.

Oda állj, bökött a szűk udvar átellenes sarkába. Kesztyű mindig fent, mutatta. Könyök a bordákon. Sosem állsz, nem vagy te betonból. Táncolsz. Ballal szúrsz. Mozog! Mozog! Táncol! Nem áll meg!

Szurkált, ijesztgetett, de nem ütött, csak figyelt és vezényelt.

Fent a kesztyű. Nem vigyorg. Száj csukva, kapsz egyet bordára, és megfulladsz. ... Jól van. Úgy. Jól van. Mozog... Mozog... Fent az ököl. Könyök a gyomorszáj előtt. ... Jól van... Nem fordul ki! ... Mozog... Mozog...

Már-már tetszett a dolog.

Nem is mozogsz ügyetlenül, vigyorgott. Próbálg megütni. Bal-lal ijesztesz, aztán jobb... Ijeszt... és jobb. ... Nem vigyorg! ... Bal-lal szúr, jobbal odavág. Orron veszi a levegőt! Szurkál, és egyenes... Szurkál, és egyenes...

Leengedte a kezét.

Ügyes vagy, mondta, és mosolygott. Most fordítunk. Én támadok, te védekezel.

Be sem fejezte, és már ütött. Nem láttam, csak éreztem. Azt hittem, hogy vége, befejeztük, megfulladok.

Szóltam, hogy nem vigyorg? Szóltam. Na, szedd össze magad. Nem vagy kényes puncsi, igaz?

Ijesztett jobbról, ijesztett balról, el is talált mind a kétfelől. Nem erővel, inkább csak jelezte. Jobbra hajolt, balra hajolt, az a kolosszális felsőtest szinte hullámszerűen látszott, olyan könnyedén mozgott, mintha egy táncosé lenne. Ha ütött, előre bement, arc, borda, gyomor, aztán jött az ökle, én meg már nem vigyorgtam, próbáltam zárni a kesztyűimet, próbáltam elmozdulni, de mindig tudta, merre hajlok, merre rántom a fejem, ő pedig újra és újra bement, melyik öklével, hol üt meg.

Mozdulj, kölyök! Most nincs kibúvó. Ez itt az élet, fiam. Most nem úszod meg. Nem véd meg senki, ha nem véded meg magad.

Hirtelen mindent megértettem. Gyűlöletet láttam a szemében, rövid, kegyetlen ütéseiből viszont semmit. Pedig megvolt a rendje: egy-két legyintés, aztán a túpontos, kegyetlen ütés arcra, gyomorra, mellkasra, amitől azt hittem, megáll a szívem. Már nem mosolygott, nem is beszélt, a szája késpenge volt, résnyre húzott szemén láttam, hogy bekattant, és magától nem hagyja abba. Úgy elvert, hogy egy hétig kék-zöld voltam, sajgott mindenem. Nem tudom, hogy végződött volna, ha Titi anyja nem lép közbe.

Az a verés kizökkentett a gyászomból. Az uszodában napokig röhgöttek rajtam a nagypofájú pólósok. Röpködtek a beszélők – „Hol jártál, lúzer?“, „Találkoztál a grizzly medvével?“, „Hazajött a férj?“, „Átment rajtad az úthenger?“, de azt vettem észre, a zúzódásaim és lila foltjaim tiszteletet is parancsolnak. Úszni szerettem, de sosem szerettem az uszodát, a véget nem érő faltól falig hosszokat. Elhatároztam, hogy otthagynom az úszást, valami küzdősportot keresek, kungfuzni vagy karatézni fogok, és egyszer, ha évekre kerül is, elkapom Titi apját.

Kellett pár nap, hogy ráébredjek, más bajom is van. Titi nem keresett. Se másnap, se harmadnap, se azután. Amikor ezt tudatosítottam, azt is észrevettem, hogy haragszom rá. Nem fortyogó dühvel, inkább sajgón. Bántott az is, hogy meg sem próbált közbelépni, de azt talán még értettem volna. Hogy nem keres, az előbb bosszantott, aztán fájt, egy hét után pedig árulásként könyveltem el. Ma már másként látom. Akkor még nem tudtam, hogy az apja egy barom. Vagyis tudtam. Azt nem tudtam, hogy mekkora barom. Hogy szörnyeteg. Sok-sok évvel később Titi húga, Lili, akivel a játékos kedvű véletlen, mondhatjuk drámának is, egy római képgalériában hozott össze, rémtörténeteket mesélt mosolyogva a Trastevere egyik kopott kis bárjában. Az apjuk hét-nyolc éves korában falhoz verte a bátyját, mert észrevette, hogy éjjel, titokban zseblámpával olvas a takaró alatt. Kiemelte az ágyából, és a falhoz csapta. Az a százharminc kilós, lóbaszó ember. Lerúgta Titit a bicikliről. Hozzávágta a székét. Ilyesmik. Az ilyesmikről nem tudtam. Magammal voltam elfoglalva. Nem fogtam fel, és azt hiszem, ma sem értem, hogy Titi apja ki volt. Érzelmek nélküli ember? Nem emlékszem rá, hogy Titi anyjának a temetéséről hogyan, kitől értesültem. Elmentem. Magam sem értettem, miért. Titi akkor már évtizedek óta eltűnt az életemből. Hírt is alig hallottam róla. A múltnak az a szelvénye, a kölyök-kori barátságunk idegen világ volt, nem hiányoztak, nem éreztem közösséget a szereplőivel. A régi osztályunkból értesíthetett valaki? Mindegy. Megtudtam, elmentem. Találkozni szerettem volna Tivel? Hogy beszéljünk? Mert mégsem múlnak el a régi dolgok? Nem tudtam volna megmagyarázni. Az anyja temetésén értesültem róla, hogy Titi már évek óta nem él. Azt is megtudtam, hogy az anyja úgy halt meg, hogy nem tudta, hogy a fia nem él. Titinek pedig gőze sem volt róla, amikor meghalt, hogy az apja már tíz éve elpatkolt. Lehetséges, hogy ezért kellett elmennem. Hogy megtudjam ezeket.

Megható.

Mi van?

Könnyfakasztó. Mindjárt elpityeredek.

Mi bajod?

Semmi. Csak azt hiszem, szereptévesztésben vagy. Eredetileg te volnál a kételkedő, és én a bizakodó emlékező.

Ebből elég volt. Ezt a meddő vitát nem folytatom tovább. Akkor inkább itt és most elvágom a szálát, mert még annak a történetnek is véget kell érnie valahogy, amelyik nem kezdődött el.

Jobbra hajolt, balra hajolt, az a kolosszális felsőtest szinte hullámszerűen látszott, olyan könnyedén mozgott, mintha egy táncosé lenne.

Szemelvények a Mikes Kelemen Magyar Nyelv és Irodalom Tantárgyverseny országos szakaszának díjazott dolgozataiból

Az *Utunk*, illetve a korai *Helikon* szerkesztőségében bevett szokás volt évente ellátogatni az 1972-ben indult Magyar Nyelv és Irodalom Tantárgyverseny – vagy ahogy akkor hívták, olimpiász – országos szakaszára, *Utunk*- és *Helikon*-különdíjat osztani az arra érdemesülteknek, majd a lap hasábjain válogatást közölni a díjazott diákok dolgozataiból. Sokunknak életük első publikációit jelentették ezek a dolgozatszemelvények. Ezt a hagyományt elevenítette fel 2023 áprilisában a *Helikon* szerkesztősége, amikor lapszámbemutatóval és kiállítással egybekötve ellátogattunk az immáron

Mikes Kelemen nevét viselő tantárgyverseny országos szakaszára a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő Gimnáziumba. A *Pavilon 420*-ban közölt dolgozatszemelvényekben Vámos Miklós *Rajzlapjának* Károlykájáról, Kosztolányi Dezső jó bírójának álláspontjáról olvashatunk, de kreatív szövegek születnek Örkeny-egypercesek mentén a színész abszurd halála és az átváltozás motívuma kapcsán is. Mikes Kelemen Fannihoz írt levelei után fiktív élettörténeteket olvashatunk Arany *Hídavatása* alapján, valamint meghallgathatjuk Medve Gábor beszédét és Bébé monológiát is.

PAPP VIOLA ZSUZSÁNA

Sigismund Toduță Zenei Főgimnázium, Kolozsvár, VII. osztály, I. díj

Valójában senki nem szereti Károlykát. Legalábbis mindenki azt mondja, hogy szereti. De mindenki csak mondja. Mert Károlyka jó családból származik, Károlyka a főosztályvezető úr fia. És pont ez vele a baj. Senki nem szereti azt, aki szép. Az első tanulót megrugdossák az évzáró ünnepélyen. Károlykának kiütik a kezéből a táskát. De csak az, aki nem fél. Mert még nagyon sokan kiütnék, csak félnek. És Károlyka bőgni kezd, és mindenki elfelejti, hogy meg akarta rángatni a fülét, hogy el akarta venni a rajzlapját, hogy ki akarta verni a kezéből a vadonatúj bőrtáskát. Helyette megsimogatják, vigasztalják, és pénzt adnak neki új rajzlapra, pedig tudják, hogy krumplicukrot vesz belőle. Neki mindenki a barátja, és senki sem az. Ezt ő is tudja, csak nem akarja kimondani. Ezért azt hazudja magának, hogy mindenki szereti. És még el is hiszi. És elhiszi mindenki más. Lehet, hogy író lesz belőle. Hazudni is tudni kell. Károlyka? Károlyka aranygyerek, Károlyka hímestojás. Károlyka a főosztályvezető úr fia, Károlyka nem szabad hazudjon, ő nem lopja a pénzt. Károlyka nem néz az emberek szemébe, sír éjjel álmában, és kirúgják a kezéből az iskolatáskát.

De minden hímestojás eltörik. És ha eltörik, akkor megsütik rántottának és megeszik vacsorára. És akkor már senkit nem érdekel, hogy abból még kikelhetett volna egy kiscsibe.

Károlyka hagyja, hogy simogassák, aztán letörli a könnyeit és vesz magának egy feles rajzlapot. Károlykára rámosolyog a trafikos néni. Ő talán tényleg szereti.

de egy iskolában szégyen. Úgy viselkedik a többi diákkal, mint egy kiskirály, sajnáljuk, hogy mi viszont császári ranggal rendelkezünk. De nem csak a viselkedése a zavaró tényező, milyen fiú az, aki ki sem tud állni fiú mivoltáért? Háromszoros szégyen. Károlyka gyáva, ütni se képes, tiszteletlen velünk szemben, bátortalan, ha előttünk áll, mégis, ha azt hiszi, nem tudunk róla, magasabban ül a trónján, mint bármely uralkodó. Említettük már, akár egy zavaró rovar, próbáljuk félrelökni, de hepciáskodó természete mindig újra visszazáll hozzánk. Fél tőlünk, amit még magának sem mer bevallani.

CSABAI DÓRA

Diaconu Coresi Általános Iskola, Brassó, VII. osztály, III. díj

Károlyka és a hozzá hasonlók... ezekről beszélni sem éri meg. Betojji kiskirály, kicsit belerúgysz játékból, és már bög is. Csak az a baj vele, hogy ilyenkor nem rúghatsz bele még erősebben, mert hívja az apucit, és ha ő jön, akkor az én apukám is jön, és ilyenkor nagyon haragszik rám, és egy teljes hétig nem kapok új rajzlapot, sőt, néha egy egész hónapig, és az nagyon sok idő. Ezután otthon mindig azt mondja, hogy viselkedjek, mert nagy ember a Károlyka apukája, de nem értem, miért mondja, mert olyan alacsony a többi felnőttöz képest, és azt is mondja, hogy ha nem viselkedünk szépen, főleg Kálmán, akkor Károlyka apukája kirúgja Kálmán apukáját, de ezt sem értem, hogy akkor nekünk miért nem szabad rugdosni egymást, ha még Károlyka apukája is rugdos másokat. No de mindegy.

ELEKES ABIGÉL

Simion Bărnuțiu Általános Iskola, Zilah, VII. osztály, II. díj

Károlyka számunkra olyan, mint egy zavaró rovar, akit folyamatosan el kell hajtánunk a látóterünkéből. (...) Ahányszor meglátjuk őt, olyan mély ráncok jelennek meg a homlokunkon, hogy még vasalóval sem lehetne kisimítani őket. Az arcmimikája, a kényes gesztusai, ahogy könnyezik, a szívet tépő szavai... egy filmben megállná a helyét,

SÁRKÁNY TÍMEA

József Attila Általános Iskola, Csíkszereda, VIII. osztály, I. díj

Mindenki érdemel bocsánatot és megváltást, de azok, akik nyugodtan emésztenek, azok nem, azok csak vádat érdemelnek. Mert valójában az sem mindegy, hogy mit vétkezik az ember és milyen a hozzáállása. Ezt jól tudta a bíró, de azt nem értette

► 13. sohasem, hogy miért fontos annyira a gyeptisztasága és rendezettsége egy-egy idősebb polgárnak. Úgy tartja ő, hogy az élet azért van, hogy használjuk, és pontosan ilyen esetekben vétkezhet az ember tudatlanul, mert még nem ismeri a valóságot, csak elindult a felfedezés útján. De ha egy-egy beképzelt valaki nagyobb rendűnek gondolja magát és akarattal tilalmakat sző a felfedezőknél, akkor az már nem nyer bocsánatot. Szándékosan megakadályozza az önfejlődés és felfedezés útját valamilyen okból, hogy aztán senki ne mehessen tovább, mindenki ragadjon le ott, ahol ő van, és vegye fel az ő zsémbes példáját, hogy együtt legyenek tudatlanok és ne engedjenek tovább senkit.

BORSOS ÁGOTA

Kolozsvári Református Kollégium,
Kolozsvár, VIII. osztály, II. díj

Úgy gondolom, végül is mindenki saját maga dönti el, hogyan akar élni: az egyesek által megszabott szürke és értelmetlen társadalmi keretek között, egy elfásult személy festményeként, vagy ügyesen és bátran lépdelve a szabad élet felé tart. Úgy vélem, a lelki szabadságot igazán mi teremtjük meg.

„Az élet azért van, hogy használjuk.” Jelentőségteljes mondat ez. Több milliárd ember van a Földön, s milyen érdekes lenne, ha valaki megszámolná, ebből hányan élnek igazán, úgy, ahogy megálmodják. Mennyi ember van, aki csupán létezik, míg teheti, aztán gondolatában megannyi kérdéssel és „mi lett volna, ha...” mondattal hagyja hátra a világot. Én személy szerint élni szeretnék, kihasználni mindazt, ami most rendelkezésemre áll, hiszen senki sem garantálja, hogy lesz még részem ebben a valóságban.

KIS ORSOLYA

Mikes Kelemen Elméleti Líceum,
Sepsiszentgyörgy, VIII. osztály, III. díj

Az élet szerintem is azért van, hogy használjuk. Hiszen mi értelme lenne másképp? Miért nem szabad a gyepre lépni? Miért kell a normáknak megfelelni? A világ olyan gyorsan változik, nem pazarolhatjuk arra az életünk, hogy másoknak megfeleljünk. Ki kell élvezni mindent, amíg még lehet. Ahogyan J. R. R. Tolkien is írja *A Gyűrűk Ura* című regényében: „Nem mi döntjük el, hogy mikor éljünk. Mi csak abban dönthetünk, hogy mi a teendő, ha már itt vagyunk”. Sok mindenre nem vagyunk hatással, de az életünkkel azt kezdetünk, amit akarunk.

KOVÁCS HUNOR

Nagy Mózes Elméleti Líceum,
Kézdivásárhely, IX. osztály, I. díj

Hölgy virágcsokorral

Bereczki Tamás rajztanár belépett a múzeumba, s széles mosollyal körülnézett. Imádott itt lenni, gyönyörködni a festményekben, és ámulni a szobrok csodálatosságán. Egyedül élt, így a tanításon túl sok felelőssége nemigen volt; ha tehetné hát, itt ücsörgött a képtárban órákon keresztül. (...) Már épp csalódottan legyintve távozni készült, mikor elébe tűnt a legcsodálatosabb festmény, amit életében látott. A címe: *Hölgy virágcsokorral*. (...) Az éjszaka hosszú volt és sötét, de egyszer a fölkelő nap véget vetett neki. Akkor a rendőrök két holttestet találtak a híd alatti kiszáradt folyómederben, meg egy festményt, mely mellettük feküdt. A képnek furcsamód csak a hátere volt meg; mintha a központi alakot elfelejtették volna ráfesteni. Az áldozatok mindketten férfiak voltak; az egyiknek, amelyik szépen volt öltözve, szétverték a fejét.

A másíknak, aki koldusszegénynek tetszett, kést mártottak a szívébe. A seben bizarr módon egy virágcsokor feküdt.

RUS LILLA

Kölcsey Ferenc Főgimnázium,
Szatmárnémeti, IX. osztály, II. díj

Kalap

Három hónapja kezdtük el próbálni az új darabot. (...) Felszegett állal néztem szembe az ígéretes kihívással. Az első olvasópróba után két órán keresztül bámultam otthon a falat. A rendező egy ártatlan áldozat szerepét szóta rám, akit olyan tettekkel vádolnak, amelyeket el sem követett. (...) Három hónapig próbáltuk a darabot, de sehogy sem akart összeállni. Bár senki nem mondott semmit, éreztem, hogy a hátam mögött ujjal mutogatnak rám. A rendező ötpercenként leállította az előadást, újra és újra rám üvöltött, majd csapkodott párat. Egy szót sem szoltam vissza. Majd újra és újra elkövettem ugyanazokat a hibákat. Egyszerűen gyűlöltem a karakteremet. Minden porcikám küzdött ellene, minden gondolatom átkozta őt. Alig vártam, hogy levegyem magamról a jelmezemet. Viszketett tőle a bőröm. Úgy éreztem, ez a végtelenül gyerekes és gyáva szereplő meggyalázza személyiségemet. Nem akartam egy olyan ember bőrébe bújni, aki a saját igazáért sem képes kiállni, és inkább beletörődik a meg nem értett hős szerepébe. Mert szerinte a világ kegyetlenül igazságtalan. Ez a gondolat semmiképpen nem fért össze az én véleményemmel. (...) Másnap sikerült megszakítás nélkül eljátszanunk a darabot. Az utolsó mondat után a rendező elégedetten biccentett. (...) A bemutató estjén háromszor tapsoltak vissza minket. Hatalmas sikert ért el a színdarabunk. Előadás után megálltam az öltözőm közepén. A tükörben vizslattam magamat. Még rajtam volt a kopott kabát és a poros kalap, amik a jelmezem alkotva heteken át kínoztak. Számtalanszor akartam megszabadulni tőlük, különösen a viseltes fejfédőtől. Úgy éreztem, hogy a szenvedés, ami be akar kebeleznem, már a fejemet is eléri, még azt sem hagyja érintetlenül. Felakasztottam a kabátot a fogasra, és felvettem a sajátomat. Egy utolsó pillantást vettem a tükörbe. Majd leoltottam a villanyt, s a kalappal a fejem távoztam.

HARAI ANNA

Nagy Mózes Elméleti Líceum,
Kézdivásárhely, IX. osztály, III. díj

Tikkasztó harangvirág

Még ki sem nyitotta szemét, nyújtózni akart. Minden reggel így ébredt, egy hatalmas ásítással, majd jó nagyokat ordít, míg kiropognak elgémberedett csontjai, hallja hát a szomszédság, hogy ő, Kerekes Árpád, már reggel hatkor ébren van. Ezen a reggelen azonban valami mégis más volt. Elmaradt az ásítás, az ordítás, a ropogtatás, de talán még a szemnyitás is. Úgy ébredt, hogy látott mindent, mintha nem is aludt volna. Próbálta összeráncolni a szemöldökét mérgében, de nem tudta. (...) Idegességében, hogy megbénult és nem mozgott, észre sem vette, hogy nem otthon van. Valami sokkal világosabb, tisztább és rendezettebb helyen találta magát. (...)

– Az ördög vigye el, ez egy múzeum! – kiáltott magában. Ki nem állhatta az ilyen helyeket, egyenesen rühellte, utálta, messziről kerülte. Aztán most mi történt vele? Itt ragadt, mozdulatlanul. (...)

Szemeivel, amennyire engedték, látta, hogy egy barna keret veszi körül. Szépen kidolgozott, gyönyörű éreztet mintával, elismerően biccentett, ez már igen. Rég nem látott ilyen szép asztalosmunkát. Aztán megpillantott a sarokban egy kék harangvirágot. Sosem volt oda a virágokért, sőt egyetlen növényért sem, így magában elfintorodott. (...)

– Nézd, anya, de szép kép! – hallotta valahonnan letről. A férfi lenézett, és egy szőke kislánnyal találta szembe magát. Már várta, hogy mikor hallja azt a bizonyos mondatot, de nem jött. A lány csak bámult és bámult, megigézte a festmény. Kereknek egyre melegebb érzés fogta körül mellkasát. Egyre érezte, tekintete ellágyul, ahogy nézte a gyerek szemét, valami őt is megigézte.

BARTÓK ERZSÉBET RÉKA

Nagy Mózes Elméleti Líceum,
Kézdivásárhely, X. osztály, I. díj

Kedves Fanni! Tudd meg, Fanni, a magánynak, mivel te s én is küzdünk, minek elviselésibe vagyunk, írja annak a természet és a céltalan sánta. Nemes dolog a magány, olyan az, mint a káposzta. Sok levél alkotja ezt meg, ez miatt leve ez ily bonyadalmas. Emberi lény számára olya kellemes tejféllel, de hamar megsavanyodik, akkor pedig nemcsak a gyomornak ártalmas, hanem a szívnek is. Sok káposztát megeszik a székely, s meg a magyar, s legyen az nyolcszázadik akár, mégis szívesen kéri meg az asszonyt, hogy azon napon töltelékkel káposztát egyenek ebédre. Az igazi magányt pedig nem kéri az ember, érkezik az magától, egymagában, kéretlenül. Rodostói egysiliumom ketrece a magány. (...) Kérdezem én, mit te is kérdezel vala tőlem: azért voltam-é oly kevés ideig boldog, hogy örökre boldogtalan legyek? Választ adok én közös kérdésünkre, Fanni: nincs olyan, hogy örökre boldogtalanság, ha legalább a felvirradó napot illetni tudod mosollyal, így nincs olyan sem, hogy örök magány, ha én szívesen veszem leveleid, válasszal megilletve azokat. (...) Lelked jó rokonja, Mikes Kelemen

PÉTER NÓRA

Dr. Csiha Kálmán Református Teológiai
Líceum, Kézdivásárhely, X. osztály, II. díj

Édes Fannim, (...) Mily nehéz is ez az édes keserű magánosság, s nem is tudja ezt más szív, csak a miénk, kik a keserűség kelyhét gyakorta megtöltjük, de az Isten kiüríti azt, meglásd. Mint volnék most melletted, hogy magánosságod szüntessem bé. Nem-e jobb ketten búsulni, nem-e elviselhetőbb bármely gyötrő forróhideg szerető kéz támogatására? Ne búslakodj, Fanni, én innét is annyira szeretlek, hogy lelkem megindulása határokon, tengereken repül át, édes hazánkba, mely úgy hiányzik. Tudd hát meg, hogy úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felejtetem Zágont, még inkább, mert hozzád közelebb lehetnék. Te csak imádkozzál és erősödj, Fannim, a hit erősebb mostohád karmainál, szerelmedtől elválasztó messzeségnél, meglásd, övé lehetsz, csak ne hevertesd szívedben oly nagyon búdat, mert lelked tiszta galambját megfullasztani találja.

FILIP MELINDA

Márton Áron Főgimnázium, Csíkszereda,
X. osztály, III. díj

1717. április hó 11. Rodostó

Nagyot neveltünk a kéd levelén a fejedelemmel, melyben a magány pusztító érzését részletez. No, ne értse félre, kedves Fanni, egyáltalán nem mulatságosak a kéd érzületei, mégis arra kérem, tegyen le erről a világnagy bánatáról. Még a végén annyit sír, amiből visszaúszhatnék Rodostóból édes hazámba. Olyan ez a nagy siránkozás, mint az itt töltött napjaim, nincsen se végük, se hosszuk. No, de tréfát félre téve, igenen megörülék, mikor a kéd levelét olvasatba vettem. A' vala ennek oka, hogy a magánnyal én már egy ideje mélyreható barátságot kötök, nálam jobban nem ismeretes ő senkinek. Ebből kéd is lássa, miért tanácsos ily ügyletekben hozzám fordulni. (...) De a kéd leveléből úgy értettem, kédnek a megértő és érzelmes társaság hiánya okoz gondot. No, de egyet se bánkódjék, kedves Fanni, mert bár pénz híján, de ötlettel teli a tarsolyom! (...) De egy álmatlan éjszakán ültem íróasztalom fölött, s már éreztem is a magány kínzó gondolatainak csillogó pengéjét megcsillanni torkomba. Ekkor, mint égből jött villámcsapás, mártottam pennámat tintába, és lerázván a fojtogató magány kezeit, nekiláttam írni. Ha hiszi kéd, ha nem, de bizonyosan ez volt az, ami engem feltámasztott. Mint idvezült lélek, úgy szusszantam fel első levelem

végeztével. A szavak csak úgy folytak belőlem, úgy kellett hordóba fel-fogni az árból mellé ömlő szavakat. Egész este vettem papírra addig ki nem mondott gondolataim, minekutána csordulásig teliből kongó üressé váltam. Azt a nyugalmi állapotot, melyet akkor éreztem, soha se feledem.

SZILÁGYI MÁTÉ-SÁMUEL

Tamási Áron Elméleti Gimnázium,
Székelyudvarhely, XI. osztály, I. díj

Búcsúlevél a magyar Raszkolnyikovtól

A nyomorba születtem. Apám meghalt az 50-es évek tisztogatásaikor. Anyám és Márta nővérem közösen neveltek fel engem. Már tizenöt esztendőskoromban kiviláglott, hogy nagyszerűen értek grammatikához, poétikához, és tapadnak elmémbe a klasszikusok. Egyetemi pályára való voltam. Anyám és nővérem támogattak is tanulmányaimban, de kikötötték, hogy a jogot kell választanom, legyen valami szakma a kezemből, mielőtt költősegre adnám a fejem. (...) Váltig meg voltam győződve róla, hogy én azok közé a korszakos zsenik közé tartozom, mint Napóleon. (...) Hogy fenntartsam nyomorúságos életem, uzsoráshoz folyamodtam. Erről anyám és Márta nem tudtak, sose mondtam nekik. (...) Az uzsorásom utálatos alak volt. (...) Szóval olyan állatfajta volt – mert nem ember, az biztos –, akiért nem kár. Még jót is teszek vele, ha megszabadítom tőle az emberiséget. (...) Minden ember okos, míg meg nem jön Kovács őrnagy leleplezni tetteit. Ez az istenverte a nyomomra akad! Felajánlotta, hogy feladhatom magam, és akkor enyhül a büntetés. Fenét! Azt hiszik, megbántam. Nem, nem, soha. Nem fogok elmenni munkatáborba, hogy röhögjön rajtam a többi nyomorult senki. Majd sugdosva gúnyolnak: „Övé a hadvezéri pálca, mely megveré Napóleon.” Hát tudjátok meg, ti satnya sarjadékok, hogy az enyém. A világnak nem kell a lelkem, hát nekem sem kell a romlott világ, melytől rejtve kell tartanom kincseim. Vadásznak rám az irigyek, pedig valóban enyém a hadvezéri pálca, mely megveré Napóleon!

KÓSA EMESE

Plugor Sándor Művészeti Líceum,
Sepsiszentgyörgy, XI. osztály, II. díj

1846. november 18.

Kedves édesanyám! Remélem, vigyáz magára ilyen időben, mikor annyi a baj! Én azt sem tudom, hová legyek. Édesapám ma nagyon megvert, mert újra késtem. Édesanyám ne aggódjon értem, meg sem éreztem. Lángolt a szívem közben. Most már muszáj megírnom édesanyámnak. El se fogja hinni, de udvarlóm van! Írnok, de tanul, tanító lesz. Képzelve el, édesanyám, verseket ír nekem, igazi szerelmes verseket. Azt se tudtam, hová legyek, a szívem össze-vissza dobogott, a kezeim és lábaim pedig cserbenhagynak. Akkor boldogság ez nekem, kérem, örüljön velem. Édesapa nem tudhatja meg. Azt mondta, ha férfi mellett talál, Isten nevére esküszik, hogy megöl. Édesanyám adjon tanácsot, mitévő legyek? Egyetlen lánya, Júlia. (...)

1847. április 7.

Kedves Édesanyám! Fejünkre zúdult a baj! Vőlegényem családja megvet engem. Azt állítják, hazudok gyermekemről is, hogy utcára való vagyok... Nem szomorítom tovább édesanyám. Mi ketten itt vagyunk egymásnak, de édesanyámon kívül az egész világ ellenünk van. Mostanában újra sokat sétálok a Duna partján, mint édesanyámmal egykor. Elkeseredett lánya, Júlia.

Kedves Édesanyám! Ne aggódjon, nincsen semmi baj. Találkozunk hamarosan. A Dunánál várjon rám, ahogy szokta. Megismerheti kedvesemet és egyetlen unokáját. Édesanyám, ne legyen szomorú! Találkozunk! Júlia

▶ 15.

LUKÁCS BERNADETT

Bolyai Farkas Elméleti Líceum,
Marosvásárhely, XI. osztály, III. díj

A cigányasszony mondta, mikor anyám szült: Gyönyörű kislánya lesz bíz' magának! Ó, Istenem, s még gyönyörűbb asszony lesz az majd. Anyám nem hitt az efféle pogány jóslatoknak, úrinő volt és büszke. Amikor először megpillantott azonban, igazat adott ennek a bomlottnak tűnő asszonynak. (...) Mondanom sem kell, világeletemben elárasztottak az udvarlók. Különből különb legények ígértek nekem mindenfélét (...) Az egyik aztán megtetszett. Nem tudom, miért. Nem volt sem gazdagabb, sem szebb, sem jelesebb, mint bármelyik másik legény. A felesége lettem. Egy kislányunk született. Most is cseng a fülemben, ahogy odasúgta nekem szülés előtt: „Olyan szép lesz, mint te!” Az lett. (...) Egy panaszom sem lehet erre a férfira, csupán az az egy, hogy sosem szeretett igazán. (...) De nem vádolom őt különösebben, hiszen senki más! Senki nem látott mást, csak egy gyönyörű nőt, amikor rám nézett. Tulajdonképpen én is ennyit láttam magamból. (...) Teltek az évek. (...) Még mindig a legszebb dísz vagyok a férjem oldalán (...) Elfáradtam. Ez az igazság. Ha az a tengerkék szem igazán elmerült volna lelkem mélységében, egész félresiklott sorsom végzetes apróságában, talán most nem én merülnék el a Duna kékségében, a Duna mélységében. Elfáradtam. El.

BALÁZS HANNA IMOLA

Apáczai Csere János Elméleti Líceum,
Kolozsvár, XII. osztály, I. díj

A Világ Legnagyobb Marhája

Ünnepi beszéd (eredeti példány, M. G. erről olvasta fel a köszönőbeszédét, emiatt néhol az előadásmóddal kapcsolatos megjegyzéseket tartalmaz)

Tisztelt bírálóbizottság, mélyen tisztelt meghívottak, illetve azt hiszem, mondhatom így: kedves elvtársaim! (mosoly, hatásszünet) Nagy örömökre szolgál, hogy most itt állhatok önök előtt, előttemek (jovialis, párthú mosoly), az öröm pedig nem is lehetne ennél teljesebb, hiszen ezt az oklevelet tarthatom a kezemben (így teszek, mintha olvasnám). Önzetlenül a Hazáért Díj. Aki ismer, az tudja, hogy nem vagyok sem önzetlen, sem hazafi. Katona voltam (mell kidüllesztése, hogy látsszanak a kitüntetések), író lettem. Rossz kombináció. (...) Az író ezzel szemben nem hazafi. És most kérem, ne idézzék a fejemre Petőfit! (nevet, úgy tesz, mintha az elvtársak ismernék Petőfit), ő nem író volt, hanem költő. Az író is érez mindenfélét a hazájáról, de ha ezt beleírja a könyveibe, az egyből erőltetettnek fog hatni. (Ártatlan arc. Véletlenül se szuggesztív, nehogy úgy tűnjön, mintha a propagandairódomra célozna.) (...)

1953 tavaszán (Both Benedek fejében)

Úristen, szerencsétlen Medve! Látom, ahogy rezegnek az orrcimpái. Ilyet utoljára akkor csinált, mikor megkínáltam a Merényiékkel szerzett narancsból. A nagy elvei. Nem szeretett lopott holmit enni, de azért a fejekkel sem akart konfliktust. Ilyenkor nem. De azért nem jó színész, bár mikor kiborulhat nála a bili. Csak legyen esze, és ne vágja az oklevelet valami nagyfejes arcába! Három hetet szenvedni egy kétperces beszéddel... Én annyi pénzért, amennyi ehhez a Haza Marhája díjért jár, félórát is írtam volna. Persze, kínos ott állni és telibe hazudni mindenkit, de azért a nyugati, „szocialista irodalmat népszerűsítő körútért” vagy miért megéri. Perspektívában kell nézni. (...) De az ajándékomnak örülni fog. Jó ég, de nehéz volt meggyőzni a keretről, hogy ne faragja össze a keretet. És milyen nehéz volt ilyen vöröscsillag-színű festéket találni a felirathoz!

1957 nyara (Lukács-fürdőben)

– Te Bébé! A könyvével együtt nem küldte el neked Medve azt a képkezetet? Amire felírtad, hogy a „Világ Legnagyobb Marhája”?

– Nem. Azt lefoglalták a házkutatáskor. Terhelő bizonyíték. Rendszerellenességre.

- Az a fene nagy igazságérzete...
- Végül csak kiborult nála a bili...

BAJCSI ANNA

Nagy Mózes Elméleti Líceum,
Kézdivásárhely, XII. osztály, II. díj

Medve Gábor beszéde

Kedves és mélyen tisztelt egybegyűlte! Nagy örömömről szolgál, hogy itt lehetek ma, önökkel. Habár őszintén bevallom, úgy érzem, nem érdemeltem meg ezt a díjat. Éspedig azért nem, mert kérdéseimre a művemben nem találok és nem adok választ. De talán nem is ez az alkotás lényege, hanem az, hogy kérdéseket tegyen fel és felnyissa a nép szemét. Ebben talán sikerrel jártam. (...) Gyerekkoromban én voltam maga a lázadás, de már belátom, sokkal fontosabb és hasznosabb a közös jóért tenni, mint értelmetlenül szembeszegülni egy olyan hatalommal, ami a közösség javát akarja. (...)

Both Benedek belső monológja

Te, Medve, te? Te, aki üvöltve és minden porcikáddal szembeszegültél az elnyomással? A te szádból hallok ezeket a szavakat? Nem tudom eldönteni, hogy erre kényszerítettek, megfenyegettek, vagy tényleg őszintén hiszed, amiket mondasz. Éljen a rendszer, igen! Medve... (...) Ki fog az égből eső fehér hó lenni, a megváltás? Emlékszel, Medve, emlékezned kell! Most csak sár van, mint akkor, az iskolaudvaron. (...) Mintha ködbe borulna minden. Mintha minden, amit eddig ismertem és hittem, összeomlana. És a te kezében van a fegyver, Medve, amivel ezt a világot rombolod. (...) Mintha valamiféle nyirkos köd borulna az elmémre... Legyél a hó, Medve, kérlek, legyél a hó!

NAGY ESZTER

János Zsigmond Unitárius Kollégium,
Kolozsvár, XII. osztály, III. díj

Medve Gábor beszéde a díjátadó ünnepségen

Kedves jelenlévők! (Ezt hangosan, ünnepélyesen mondd)

Kezdeni mindent a legelejáról kell, azt hiszem, így hát kezdjük a legelejáról. Hogy mi volt számomra a genesis! Hát nem a születésem, sem az első biciklim, de nem is az első megírt versem. Az integritásom az alreálban látott először napvilágot (...) és ott is szilárdult kővé. (...) Ebből a mi sajátos nyelvszemléletünkéből, ahol előbb jön a megértés és utána a szó, az következik, hogy a katonaember nem a szavak embere. A katonaember a tettek embere. A katonaember a gesztusok embere. Itt állok most előttemek ezzel a díjjal a kezemben, és azt kell hogy mondjam, elkényeztetve érzem magam. (...) A kitüntetés nekem, ne értsenek félre, durva, hangos, elnagyolt jelnek tűnik, amiből a külvilág ért. Azt kérem mindannyiótoktól, hogy maradjunk meg abban a finom világerzékelésben, amelyre tanítottak minket. (...) A vezetőséget pedig arra kérem, hogy több díjat, kitüntetést és felhajtást ne szervezzen körém, mert most is minden másodpercben hamisnak érzem magammal szemben. (...)

Both Benedek belső monológja a kitüntetés kapcsán

Te jó ég, ne tudjátok meg, min mentem keresztül, miközben Medve a beszédét makogta. Az volt az érzésem, hogy bármelyik percben kész ráborítani a parancsnokokra az asztalt, a pódiumot (...). Micsoda sérítés, micsoda tenyérbe mászó istentelenség lehet medált akasztani a nyakába csak azért, mert a dolgát végzi? (...) Olyan büszke vagyok rá, mint soha senkire. Csak jót tesz neki az írás (bár még soha semmit nem olvastam tőle). (...) És ezt persze mind nem mondom el neki.

Helikon-különdíjasok

BODÓ LILLA

Móra Ferenc Általános Iskola,
Székelyudvarhely, VIII. osztály

Az élet azért van, hogy kihasználjuk. Ez a bíró álláspontja. Élet. Egy szó. Mégis, ahány ember, annyi történet. De itt mégis többről van szó, mint egy növényről vagy állatról. A mi célunk nem a pusztá, létfenntartó életben maradás. Többről van itt szó, sokkal mélyebb, lényegesebb dolgokról. Az élet kusza. Bonyolultabb, mint egy rendszámtábla, ami egyedi, de mégis meghatározott, monoton. Azért születünk erre a világra, hogy alkossunk valami maradandót. Nem kell ahhoz a világot megváltani, elég egy tartalmas élet, jó cselekedettel, él-ménnyel, bánattal, eseléssel és felállással. Egyszerűen étellel tel. (...) Az ember igazából csak álmában szabad.

önöcske picike szívét? Küldhetők egy kis töltött káposztát, ha kend is szereti. (...) Elmondanám, kedves leányka, hogy pontosan megértem az önöcske helyzetét. Engem is bánt a magány, és még távol is vagyok hazulról, káposzta sincsen. Oh, be tudlak irigyelni, te leányka, hogy otthon vagy és ehetsz káposztát. No de tudom azt is, hogy édesapja egy kíméletlen embör. (...) Azt képzeld el, kedves Fanni, hogy itten a törökök ki nem engedik az aszszonyságokat a házbul, még az ablakon se nézhetnek ki. No, ebbe gondolj belé. Nem is láthatnál semmit, ottun ülnél bezárva, se írás, se olvasás, csak a mosás, főzés és ehhez hasonlók. Még nagyobb szolgálja lennél annak a szégyentelen apádnak. (...) Tehát aztat ajánlom magácskának, hogy keressen valamit, amivel le tudja foglalni az ön jelenleg bogarakkal teli agyát. (...) Nehogy engedje, hogy valamely férfi önt korlátozza, hallja-e? (...) A művelődés mellett ajánlom önnek aztat, hogy ha hívják önt valahová, fogadja el, lássa, milyenek az emberek. (...) Tudom, nem könnyű, de meg kell próbálni. Ha nem próbálja meg, oda fog jutni, ahova én magam. Annyira belesüllyedtem a magányba, ön-magam sajnáltatásába, hogy egy kitalált nőhöz, pontosabban né-némhez írok leveleket. No ezt képzelje el! (...) Micsoda szégyen lenne, ha ez kiderülne!

OROSZ ALEXANDRA

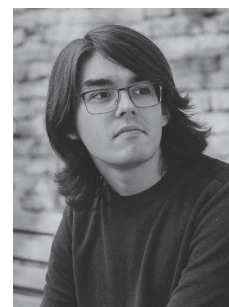
Simion Bărnuțiu Főgimnázium,
Szilágysomlyó, X. osztály

1720. Decembris 12., Rodostó
Kedves Fanni! A múltból írom hozzád levelem, hisz hallottam, mily gyötrelemben van része kendnek. Hát mi bántja az

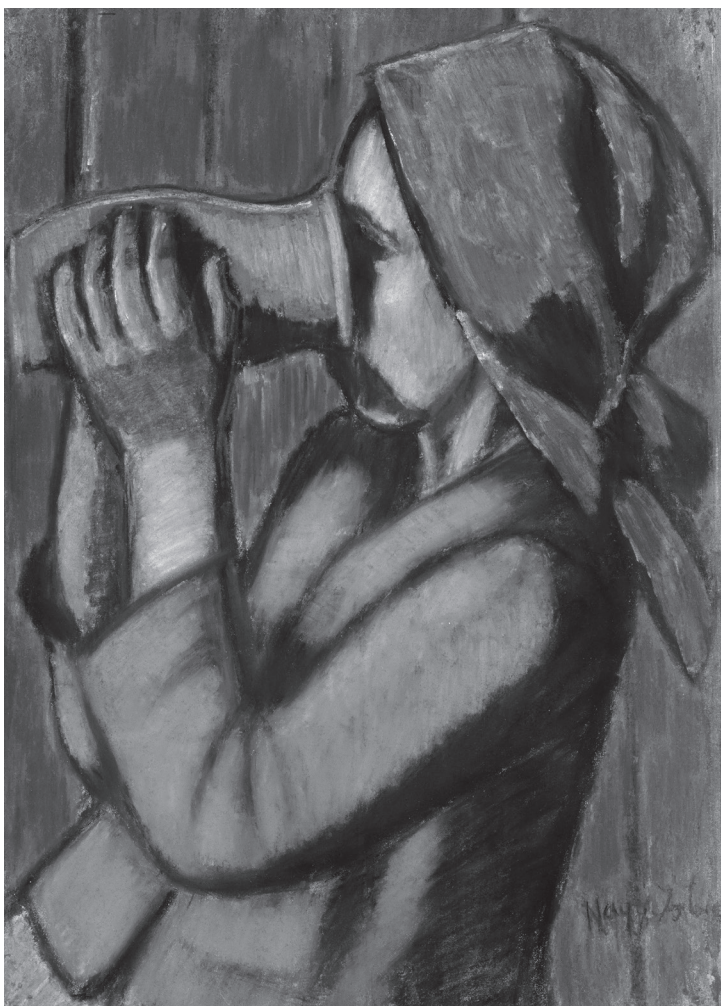
RÁZMÁN ATTILA BOTOND

Ady Endre Elméleti Líceum,
Nagyvárad, XII. osztály

Üdv, Elvtársak! Nagyon... Nagyon nagy megtiszteltetés, hogy ezt a díjat nekem ítelték a kedves... Köszönöm! Hálás vagyok a... Szeretném, hogy... Tehát azt akarom mondani, hogy igazából megtisztelő! Kérem... Mb! Elnézést! Ritkán beszélek... Nem tudok emberek... Nem szeretek nagy tömeg előtt beszélni! Szíves elnézésüket kérem! Jaj... Igazán... Tudják, régen, még iskoláskoromban, számtalanszor... Kikérdeztek... Rettegéssel töltött el, amikor a... Nem érzem úgy, hogy ezt a díjat én... (...) Kedves Elvtársak, a munka... Jeles... tehát jeles minősítést kaptam. Kedves egybegyűltek, szeretném megköszönni, hogy... A díj, amit most átveszek, és minden, ami ezt megelőzte... Köszönöm... Köszönöm...

Medve... mit csinálsz? Lépj fel rendesen arra a pódiumra! Istenem! Mb! Sz! Úgy megrúgom, ha lejön onnan! Medve, édes Medvém, miért hebegsz-habogsz összevissza? Hiszen író vagy... Jaj, pedig olyan szép beszédet írt Medve! Gyönyörűt. Mikor elolvastam! De beszélni, azt nem tud. (...) Én értem, mit mond, látom az arcán. A beszéde is, amit írt... (...) De én, aki ismerem Medvét, a sorok közt, a némaságban látom, értem, hogy ő mit akar. Átérezem, milyen cenzúrázott, elnyomott írónak lenni. Hallom, ahogy azért kiált, hogy megértse valaki... Medve, Medve, de hiszen itt vagyok! Gyere le onnan, Medvém, csupán bolondot csinálsz magadból! Mb!

Nő korsóval

SZERZŐINK
FIGYELMÉBE:

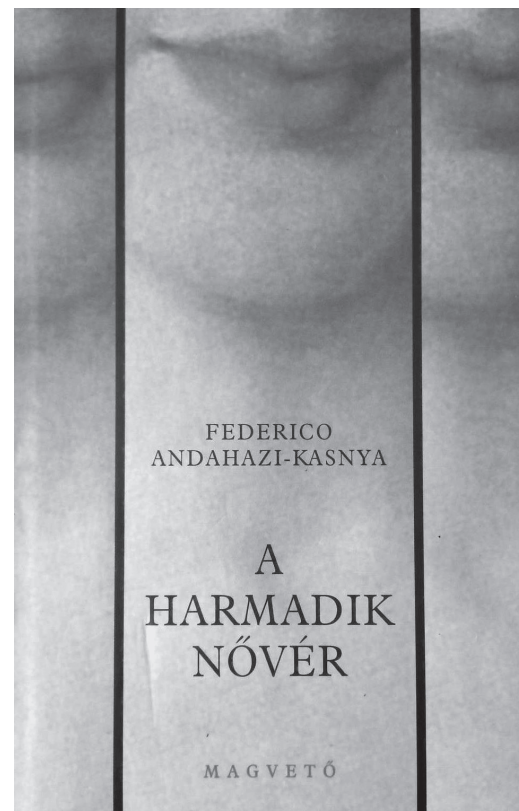
A Villa Diodati-kód, avagy hogyan születnek a kísértetek

A legendák elszakadnak eredetüktől és önálló életet élve terebélyesednek az időben. Minden valamirevaló kultúrembernek vannak (kultúrával kapcsolatos) rögeszméi, ez alól az írók sem kivételek; az én (egyik) mániám, amelynek eddig számos jelét adtam és fogom ezután is, a Villa Diodati-képzetkörben gyökerezik – de az esetleges látzattal ellentétben nem az általam rendkívül nagyra értékelt Mary Shelley *Frankenstein*-jének világára vezethető vissza, hanem egy másik, jóval később született, különös műre. A magyar olvasók előtt talán méltatlanul kevéssé ismert Federico Andahazi-Kasnya neve (vagy egyszerűen Andahazi, hol így, hol úgy fordul elő), holott szegről-végről honfitársunkról van szó. Az író ugyanis emigráns magyar apától született Buenos Airesben, kereken hatvan évvel ezelőtt, a mai argentin irodalom jeles szerzője, akinek több művét magyarra is lefordították, ezek közül a legnagyobb érdeklődést debütregénye, *Az anatómus* váltotta ki, amelyben már megcsillogtatja a kultúrtörténeti inycenségek és bizarr frivolitások iránti vonzódását – ezeket aztán következő regényében, az eredetileg 1998-ban, magyarul 2000-ben megjelent *A harmadik nővér*¹ fejleszti tökélyre. A két regényt ezen kívül az is összeköti, hogy Andahazi mindkettőben előszeretettel kelti a dokumentumszerűség látszatát, akikről karaktereit mintázza, igazolhatóan létezett történelmi alakok, csak míg *Az anatómus* 16. században élt tudós főhőse, Mateo Colón a nők szexuális élvezetének eredőjét, a klitoriszt „fedezi fel”, addig a Villa Diodati romantikus költőkompániájának tagjai az alkotás forrásvidékén, az ehhez a problémakörhöz kapcsolódó titkok és rejtélyek között bolyonganak.

Ahogy Maria Janion, a vámpír kultúrtörténetéről szóló nagy „szimbolikus biográfia” szerzője írja: „Ez a találkozás mély nyomot hagyott az európai képzelet történetében.”² A bálványozva-gyűlölt költőfejedelem, Lord Byron és barátja, Percy Shelley, valamint utóbbi szerelme, későbbi felesége, Mary Wollstonecraft Godwin (akit Mary Shelleyként ismerünk), továbbá a lord aktuális szeretője, Claire Clairmont (aki történetesen Mary féltestvére), illetve John William Polidori, Byron magántitkára és háziorvosa Genf mellett, a Léman-tó partján található Villa Diodati-ban szeretnék nyári napjaikat pajkosan eltölteni, de a júniusi időjárás nem kedvez nekik (akkoriban nem globális felmelegedés, hanem lehűlés volt éppen). A folyamatos esőzések, a borús idő („a felhők magas, fekete, gótikus katedrálisai úgy tornyosultak Genf fölött, mintha minden percben rá akarnának omlani”, ez a regény kezdőmondata) beszorítja őket a házba, ahol jobb híján, a társalgás és üzekedés mellett időtöltésként azt találják ki, hogy a korban divatos gótikus rémtörténetek írásával mérik össze alkotói tehetségüket és képzelőerejüket. Irodalomtörténeti tény,

hogy közülük ketten teljesítik a feladatot: Mary Shelley, aki megírja – bár kétséges, hogy ott fejezi-e be – a *Frankenstein vagy a modern Prométheusz*t (bár ő, nem tudni, mi okból, műve előszavában csak egyetlen elkészült műről beszél: a sajátjáról), valamint Polidori, akinek a nevéhez fűződik az első ismert „irodalmi” vámpírtörténet, a Bram Stoker *Drakuláját* jóval megelőző *A vámpír*;³ illetve Byron is hátrahagy egy soha be nem fejezett, töredékes munkát. (Zárójelben jegyzem meg, Mary Shelley nemcsak az életre galvanizált halhatatlan szörnyember történetével alkotott jelentőset, ő jegyzi az első modern posztapokaliptikus regénynek tartott *Az utolsó ember*t is.) Byron és Polidori viszonyánál, illetve *A vámpír* keletkezéstörténeténél aligha adódik jobb példa az „irodalmi apaság” kérdéskörének boncolgatására, Andahazi jó érzékelte ezt a költői homályba burkoló történetet állítja művének középpontjába: *A vámpír* először ugyanis a jó lord nevében jelent meg, ám ő hevesen tagadta a szerzőségét, derék titkára hártva érte a felelősséget – az irodalomtörténeti konszenzus szerint pedig minden bizonnyal tényleg Polidori követte el ezt a műfaj történeti mérföldkőnek számító elbeszélést (melynek főhősét, a vérszívó Lord Ruthvent rossz nyelvek szerint Byronról mintázták). Azazhogy: valóban ő?

Andahazi szívesen játszik az elbizonytalanítás eszközével, amikor „talált tárgyként” feltüntetett történetének kereteit felállítja: „ha az elővigyázatosan odabiggyesztett állítólagos jelző meg az óvatos macskakörömök menedékebe bújok, azt az őszinte bizonytalanság jegyében teszem: sem azt nem tudnám megerősíteni, hogy a szóban forgó iratok nem hamisítványok, sem ennek ellenkezőjét”, írja. De mik ezek a titokzatos iratok? Apokrif lapok a Teremtés könyvéből, mondhatnánk, középpontjukban egy egyszerre ördögi és szármalmas lényel, akinek pusztá léte is a természet bizarr tévedése: Annette LeGrand két gyönyörű ikertestvéreinek, Colette-nek és Babette-nek a csökevényes maradványaként, borzasztó torzszülöttként pottyan a világra, hogy aztán mégis életben maradásuk záloga legyen. Élete sötétben telik, távol a nagyvilág zajától, urbánus féregjáratokban, nagyvárosok iszonyatos labirintusaiban: iszonytató és fenséges egyszerre, ahogyan Andahazi megrajzolja a Párizs gyomrában csúszómászóként iramló lény portréját, aki megízleli a föld alá száműzött könyvtárak titkos gyümölcseit, és legbensőbb tapasztalásává avatja a bennük foglalt tudást: szó szerint megeszi a könyveket, *falja az irodalmat*, olyannyira, hogy egy idő után, pusztán ízlelés alapján képes akár szerzők szerint megkülönböztetni a műveket. Eggyé válik a könyvekkel: ő maga lesz az irodalom. És mivel – nem részletezett, rejtélyes okokból – életbevágóan szüksége van, nővéreivel együtt, arra az „elemre”, nedvre, amit „csak a férfiak birtokolnak” (és

amiért a nővérek akár ölni is képesek), önnön lényegévé vált zsenialitását felajánlja az egyre magasabbra törő, saját hübriszükbe beleszedült íróknak: megírom helyetted a vágyott remekművet, amire te magad nem vagy képes, ha bőségesen ellátsz az elixírral. Vámpírrá válik tehát ő maga is, mint elbeszélésének hőse. Polidori, legyőzve viszonyodását, kapva kap az alkalmon, hogy végül csalódnia kelljen, amikor rájön, hogy nem ő az egyedüli kiválasztott: a világirodalom számos hőrsza, gazdájával, Byronnal együtt, él a fausti alku biztosította lehetőségekkel...

Andahazi már-már komikus fénytörésbe állítja a romantika zsenikultuszát és átértelmezi alkotás és nemzés viszonyát: a teremtés testi tapasztalattá válik, hiszen szó szerint a szerző „májából” születik – ő az „apa” tehát, aki megtermékenyíti az „anyát”, hogy az de facto világra hozza a „gyermeket”, amely elfoglalja helyét a világirodalom és -kultúra nyomasztóan hatalmas tárházában. Andahazi groteszk, kísérteties és elbűvölően perverz művében olyan szövevényes hálót sző a Villa Diodati köré, amelyben végül minden elem megtalálja a maga helyét (még a Frankenstein-motívum eredetére is utalás történik – meghökkentő kérdés, hogy nőként mivel fizet Mary Shelley?), és végül – a könyv egyik recenzióját idézve – Arany Zsuzsannát idézve – maga is „beszáll a játékba”, mert *A harmadik nővérrel* „megírja a maga kísértethistóriáját”.⁴ Műve lidérces látomás, stílusosan némiképp egyenetlen, mégis lebilincselő műfaji kísérlet és *pastiche* – ugyanakkor biznyságtétel az irodalom véres komolyságáról. Csoda-e, hogy mindmáig fogva tart?

Jegyzetek

- ¹ Federico Andahazi-Kasnya: *A harmadik nővér*. Magvető, Budapest, 2000. Fordította Dobos Éva
- ² Maria Janion: *A vámpír. Szimbolikus biográfia*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- ³ Polidori művét Benedek Szabolcs fordította magyarra, először a Dekameron kiadónál jelent meg 2003-ban, majd Maria Janion említett könyvének szöveggyűjteményében 2006-ban.
- ⁴ Arany Zsuzsanna: *Rémtörténetek reneszánsza*. <https://www.holmi.org/2001/03/aranyzsuzsanna-remtortenek-rensansza-federico-andahazi-kasnya-a-harmadik-nover>

RÁOLVASÁS

Anyáról lányra száll

„[...] szülõi jussként nemcsak a kiemelkedõ tehetséget és független szellemiséget örökölte, de a kirekesztettséget is” (149.) – írja Mary Wollstonecraft Shelleyrõl Péter Ágnes legújabb munkájában. Jelen lapszámában a Séllei Nórával készült interjút olvasva egyértelmû számomra, hogy amint a Jane Austen-kultusz is mára meghaladta a kortársának, Walter Scott életmûvének utóéletét, úgy Mary Shelley is „túlnõtt” azokon, akiknek sokáig árnyékában élt – még úgy is, hogy sokan máig azt hiszik, legismertebb regénye egy Frankenstein nevû szörnyrõl szól, vagy hogy a szóban forgó regényt tulajdonképpen férje írta (9.). Ugyan a mai angol irodalomban távol áll a kirekesztettségtõl Mary Shelley életmûve, Péter Ágnes *A függetlenség ára* címû kötete fontos látásmódokat nyújt annak, mivel járt egy 18. századi nõirõl nyilvános szereplése és – elkerülhetetlen – kirekesztettsége.

A függetlenség ára anya és lánya pályaképét ismerteti, ahogy az már alcímébõl is kiderül: a tét *Mary Wollstonecraft és Mary Wollstonecraft Shelley öröksége*. Hiánypótló munka ez, különösen egy olyan olvasóközönség számára, amely legkönnyebben a fentebb említett regényhez férhet hozzá anyanyelvén (ennek újabb fordítása¹ *A függetlenség árával* egyszerre jelent meg). Mary Shelley egyéb mûvei (a *Mathilda* vagy *Az utolsó ember*) szétszórtva jelentek meg ugyan különbözõ kiadók gondozásában, de korántsem beszélhetünk egységesen gondozott életmûrõl. Mary Wollstonecraft még kevésbé megközelíthetõ a magyar olvasók számára, elméleti vagy szépirodalmi mûvei máig nem jelentek meg magyar nyelven, még olyan meghatározó munkái sem, mint *A nõi jogok védelmében* (*A Vindication of the Rights of Woman*) címû vitairata² vagy *Mary, és a nõk sérelmei* (*Mary and The Wrongs of Women*) címû regénye.

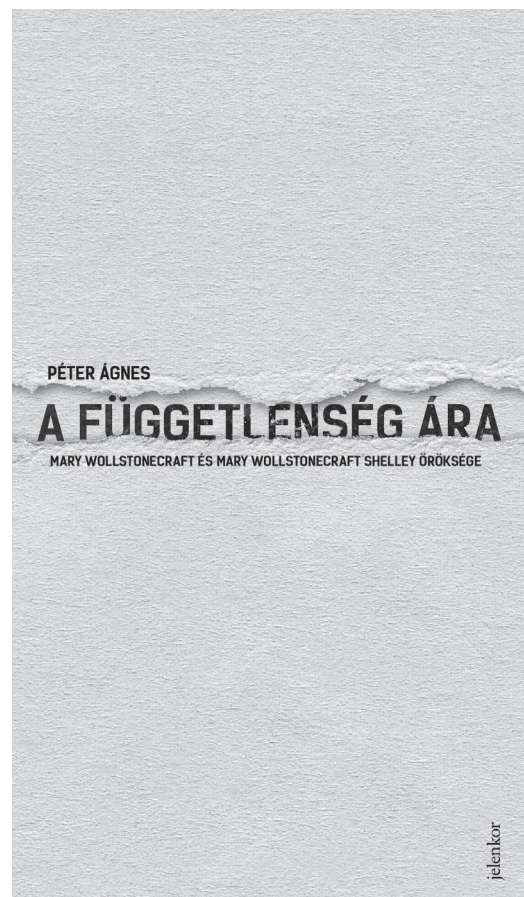
Feltételezhetõen a magyar nyelven hiányos olvasmányanyaggal és irodalmi háttérrel magyarázható az, hogy Péter Ágnes kötete inkább a Wollstonecraft-hoz és Shelleyhez köthetõ primer irodalmat helyezi elõtérbe: rengeteget idéz levelezéseikbõl, útirajzaikból, naplóbejegyzéseikbõl, releváns szépirodalmi mûvekbõl (különösen izgalmas a kötet végén olvasható *Gyászdal* címû Mary Shelley-vers). Ennek értelmében a kötet nem kizárólag szintetizáló-elemzõ kettõs monográfia, helyenként sodróan olvasmányos ismertető jellegû munka, kronologikusan követhetõ életrajzi eseményekkel, amelyek sorát korabeli vagy utólagos recepció egészíti ki.

A kötetet egy rövid elõszó nyitja, amely párhuzamot von a két tárgyalt életmû, valamint a brit polgárosodással felerõsödõ nõirodalom és közel száz évvel késõbb jelentkezõ magyar nõirõk feltûnése között. *A függetlenség ára* elsõ harmada Mary Wollstonecraft életútját foglalja magába, utóbbi része Mary Shelleyre összpontosít, és mivel a két szerzõ nem ismerhette személyesen egymást (Wollstonecraft a lánya születése után néhány nappal gyermekágyi lázban meghalt), jól elkülönülnek ezek az

egységek. A két nõirõ alkotói habitusa és társadalmi szerepvállalása közötti különbségekrõl is már az elõszóban olvashatunk: Mary Wollstonecraft határozott, magabiztos, úttörõ alkat, õ az elsõ nõ, aki „önálló értelmiségi életmódot folytat” (12.), és csupán akkor mutat gyengeséget, amikor „szentimentális regények tucathõsnõinek mintájára dramatizálja életét” (26.) vagy Gilbert Imlay-nek ír leveleket. Ezzel szemben lánya „gondolkodás nélkül elfogadta az élete során hozzá közel kerülõ férfiak intellektuális fölényét” (13.), mûveinek férfi hõseit gyakran Percy Shelley idealizált másaiként jeleníti meg. Bár mondhatni elfogultan indít az elõszó, a nõirõi életutak ábrázolásában nem érezni bírálatot: a szerzõ értõn és empatikusan rajzolja meg Wollstonecraft és Shelley portréját. Kerüli a szenzációt, eufemizmusokat, ferdítéseket, ezek helyett elõtérbe kerülnek sikereik és kudarcaik, harcuk a magánnyal, esetenként depresszióval vagy öngyilkossággal, meghatározó olvasmányélményeik (Dante *Isteni színjátéka* vagy Milton *Elveszett paradicsoma*), kortársaikhoz fûzõdõ viszonyaik, barátságai, elméleti vitáik a magántulajdon felszámolásáról vagy utópisztikus kommunákban elképzelt jövõrõl.

Különösen fontos eleme a Mary Wollstonecraft-portrénak az, hogy „elõkészíti a terepet” a 19. századi feminizmusnak *A nõi jogok védelmében* címû vitairattal vagy részben önéletrajzi ihletésû prózájával, nonkonformista életmódjával (egyedülállóként évtizedekig tiltakozik a házasság intézménye ellen, gyermekét egyedül nevelõ nõként a Joseph Johnson kiadó körüli értelmiségi körben és több kultúrában is otthonosan mozog, olyan „ünnepelet férfi költõket” ismer, mint William Blake, Wordsworth, Coleridge vagy Thomas Moore, mindemellett sokat utazik). Közéleti írásai ma is releváns felvetéseket tartalmaznak, vitairataiban nem csupán nõjogi kérdésekben, hanem a szegények és más marginalizált csoportok védelmében is állást foglal. Övé az elsõ nõi nevelõdési regény (29.), a házasságon belüli erõszak legkorábbi irodalmi formájával is prózájában találkozunk (137.), és ugyancsak nevéhez kötõdik az elsõ modern angol irodalomtörténeti életrajz, amelyet William Godwin ad ki halála után (145.).

Mary Shelley nevéhez hasonlóképp sok reformvállalkozás kötõdik, elsõsorban a mûfajteremtõ *Frankenstein* kapcsán, ugyanakkor a még igen fiatal történelmi regény feminista változatát is õ teremti meg (285.). Társadalmi szerepvállalásában édesanyjához képest kevésbé elkötelezett, csupán egy korabeli vitában szólal meg az itáliai opera kapcsán (396.). „A mainstream kultúra kontextusában Mary Wollstonecraft Shelleynek a hagyományos mûfajok kezelésében új, mûfajok létrehozásában megmutatkozó eredetisége és az androcentrikus romantika értékeit megkérdõjelezõ autonóm látásmódja okán a korszak megújult értelmezésében mindenképpen az elsõk között van a helye” – összegzi munkája

végén Péter Ágnes (460.). Bár sokszor redundánsnak tűnhet a levelekből vagy naplóbejegyzésekből való szemlézés (különösen *A bánat könyve* lehet igazán türelmet próbáló olvasmány), mindez lényeges fogódzót nyújt a rejtõzködõ, magába forduló, állandóan keresztútban lévõ szerzõ megértéséhez, akit legmélyebb gyászában „hiedegséggel”, a fontos ügyeket illetõen „langymelegséggel” (443.) vádolnak. Ugyanakkor ezekben a személyes szövegekben csillan meg Mary Shelley kivételes intellektusa és humora – például ahogy Angliába hazatérve és a *Frankenstein* színpadi adaptációját látva megjegyzi: „És íme, láss csodát! Híres ember lettem” (361.) –, vagy hûséges ragaszkodása szeretteihez (ahogy azt Jane Williamsnek írt levelébõl vagy Percy Shelley hajószerencsétlenségének beszámolójából olvashatjuk).

Péter Ágnes mélyreható munkája új fényben tár fel két megkerülhetetlen, mégis magyar nyelvterületen kevésbé hozzáférhetõ szerzõi életmûvet. Mind Mary Wollstonecraft, mind Mary Shelley munkássága fontos mérföldkõve nem csupán a nõirodalomnak, de az angol romantika termésének. Megismerésükhöz lényeges fogódzót nyújt *A függetlenség ára* és a *Frankenstein* új fordítása, így joggal bízhatunk abban, hogy hamarosan több fordítás és feltárt örökség követi ezek sorát.

Péter Ágnes: *A függetlenség ára. Mary Wollstonecraft és Mary Wollstonecraft Shelley öröksége*. Jelenkor, Budapest, 2022.

Jegyzetek

¹ Mary Shelley: *Frankenstein, avagy a modern Prometheus*, ford. Péter Ágnes, Jelenkor, Budapest, 2022.

² Érdekes módon a fordítások terén manapság sokkal „fürgébb” román nyelvû irodalomban is mondhatni késõn, 2017-ben jelent meg a vitairat fordítása.

Körülötte minden lángolt¹

A fiú nem gondolta, hogy az anyja megint bejön beszélőre. Mostanában csendesebb napok jártak, nem volt olyan sok látogató a börtönben, mint korábban. Egy szép napon mégis ott ült az édesanyja, őrá várt, de alig ismerte meg, nagyon megváltozott. Ő volt az, de mintha mégsem ő lenne. A haja tiszta ősz, ezzel együtt mégis fiatalabbnak látszott. Csendben, megszelídült tekintettel nézett maga elé. Mesélte, hogy Zsoffa néni teljesen kikészült, utcára se mer menni, mert úgy érzi, mindenki tudja, hogy ő egy közönséges csaló. Azt gondolják magukban, nézd csak, ott megy ez a tolvaj vénasszony, te jó ég, mennyi pénzt lopkodhatott össze... A boltot teljesen a fiú anyjára hagyta. A régi csapat, Karesz, Fater és Kislala néha meglátogatják, hátha jobb kedvre derítik. Miska bácsi kávéfőz a vendégeknek, de Zsoffa néni csak üldögél meredten, mint egy élőhalott, sápadt, sovány kis öregasszony, és egy szót se szól, vagy halkán siránkozik, hogy jaj, mi lesz most velem, nem éli túl a szégyent, itt őt mindenki ismeri, el kéne költözni a világ másik végére, ahol nem lohol a nyomában mindig a múltja. A rendőrség lepecsételte az üzletet, még a tévében meg az interneten is szó esett a kisboltról mint a frissen leleplezett bűnbanda pénzüsohelyéről. A vád ellenük mindenre kiterjedt, drogok, prostitúció, megfélemlítés, bántalmazás. Miska bácsinak volt egy ügyvéd ismerőse, aki próbált segíteni, de még nem világos, a hatóságok elhiszik-e, hogy Zsoffa néni nem tudott semmiről. A házat így is, úgy is lefoglalták.

Amint Ottó és a haverjai eltűntek a ködben, Bea szülei újra boldogan piálni kezdtek, és amikor már minden pénzüket elitták, bementek a fiú anyjának szobájába, összeszedték a fülbevalóit, az óráját, meg ami kevéske értéket találtak, és fenekére vertek az egész szajrénak. Megvoltak még a régi kapcsolataik, simán el tudtak sózni mindent, majd jól berúgtak, aztán hazadülöngéltek, és teleokádták a csinosra felújított lakást. Karcsi megint festhette volna újra a falakat, de minek. A fiú anyjának el kellett költöznie, Zsoffa nénémék pedig befogadták abba a szobába, amit a fiúnak rendeztek be. Az anyja a bokszzsákot még használni is szeretné, legalábbis megkérdezte, hogy a srác megengedi-e. Mostanában egyre több nő bokszol. Így vezetik le a feszültséget. A fiúnak nincs ezzel gondja. Azt a zsákot ő még biztosan nem ütheti vagy hét évig, az anyja meg nem olyan erős, hogy szétverje. Ha mégis szétveri, egészségére, majd vesznek egy másikat.

A fiú anyja nagyon sajnálta Zsoffa nénjét, ahogy ott sírdogált egész nap, mint egy rakás szerencsétlenség. Próbálta vigasztalni, hiszen Zsoffa néni jött neki mindig azzal, hogy a Jóisten megsegít a bajban, fel a fejével, nem esünk kétségbe. Hiába. Próbálta szapulni, Zsoffa néni nem lehet ennyire gyenge, mikor mindig olyan erős asszony volt, és mindig tudta, mit kell csinálni. Szedje össze magát! Hiába. A húga kérlelte, hogy legalább egyen egy falatot, csak a kertbe jöjjön ki vele, vagy segítsen a főzésben. Hiába. Kínjában végül azt találta ki, hogy menjenek el együtt misére. Zsoffa nénjének gyanús volt az ajánlat, mondván, a húga ugyan mióta jár templomba. A fiú anyja azt felelte, hogy semmióta, de Zsoffa néni kedvéért most szívesen elmenne. Ha az emberek szeme elé nem is akar kerülni, az ő magasságos Jóistenét azért meglátogathatná. Vagy talán haragszik arra is? Dehogyan haragszik, fogta a fejét Zsoffa néni, csak a templomi népek... A fiú anyja nem értette, most akkor ki érdekli igazán Zsoffa nénjét, az emberek vagy a Teremtő odafenn. Mert ha az Isten tudja, hogy ártatlan, akkor mit számít, mit gondolnak az emberek? Le vannak tojva, nem? Jézust is elítélték? A fiú anyja nem túl erős hittanból, de ennyit azért még ő is tud. Zsoffa néni szerint meg aj, nem ért a húga semmit, de semmit. Oké, rendben, menjenek el misére, jót fog tenni. Csak üljenek a leghátsó padsorba, az oszlop mögé, és ne álljanak szóba senkivel. Látni sem akarja azt a sok álszent pofát, és magyarázkodni sincs semmi kedve.

Lassan elballagtak a templomig. Zsoffa nénjének jártányi ereje alig volt, erősen kapaszkodott a fiú anyjába, akinek szinte már fáj a karja. A pap aznap a hősökről beszélt, akik a hit erejével óriásokat győztek le, oroszlanokat téptek szét, lángoló tüzet oltottak ki, megmenekültek az éles kardoktól, gyengeségükből erőre kaptak, vitézkedtek a háborúban, és megfutamtították az ellenség táborát. A húga ránézett Zsoffa nénémre, hogy tessék, itt a biztatás, higgyen az Istennek, mert ha neki nem hisz, akkor minden elveszett, holott nagyobb bajokból is szabadultak már meg emberek. A fiú anyja felfohászzkodott, Istenem, ha vagy, húzd ki ebből a mély kútból Zsoffa nénjét, szegény pára, egész életében neked szolgált, nem hagyhatod, hogy teljesen széteszen! Egy

idő után úgy érezte, hogy már szinte csak őhozá beszél a pap, nem is Zsoffa nénjéhez. Mintha őt nézné, pedig nem is ismeri, mintha keresztüllátna rajta. A fiú anyja riadtan hátrafordult, de nem volt mögötte semmi, csak a vastag fal meg rajta a persely. A fiú anyja akkor ijedt meg igazán, mikor az atya magasba emelte az ostyát. Úgy érezte, mintha abból a törékeny fehér korongból egy fénylő nyílvevő suhanna felé, átfúrná az agyát, és az a hegyes vas egyre beljebb hatolt a koponyájába, még beljebb, még beljebb, a vége már talán ki is bukkant a feje túoldalán, úgyhogy legszívesebben üvöltve kirohant volna a templomból. Viszont képtelen volt megmozdulni, mintha odaszegte volna a helyére, a recsegő padba, és mintha a torkát is eltömte volna valami, egy árva hangot nem tudott kinyögni.

Aztán a templom felrobbant, a fiú anyja meg kirepült belőle, és pörögve szállt a semmiben, mintha tejben úszott volna, majd végül szép lassan visszazuhant az öregbútorszagú padba. Na tessék, ez a templom márpedig beázik, eleredt az eső odabent, a hajak meg a ruhák csatakosak lettek, és a fiú anyjának kezére is csak úgy csöpögött a víz. Felemelte csuromvíz tenyerét, de mikor felnézett, látta, hogy a templom mennyezete száraz. A szeméből csurgott az eső megállíthatatlanul, úgy sírt, mint egy malac. A csuda tudja, hogyan is sir valójában egy malac, csak épp ez jutott eszébe.

Hazafelé menet az volt a szerencse, hogy Zsoffa néni belékapaszkodott. Ha nem fogják ilyen erősen egymás karját, talán a fiú anyja dől fel előbb. Mikor hazaértek, a fiú anyja vacsorát se kért, egyből bezuhant az ágyba, a fiú ágyába, akár egy kőbalta. Ahogy ott feküdt, egyszer csak azt érezte, hogy kigyullad a haja. Aztán a ruhája is. Lángolt a párna, lángolt a paplan, a tűz áterjedt a függönyökre. A fiú anyja örült, hogy a Rocky-posztert betette a szekrénybe, így legalább nem fog elégni, és a srác nem lesz szomorú miatta. Aztán rájött, hogy nincs menekvés, ha ott marad, ő is a tűzvész martaléka lesz. Odarohant az ablakhoz, és kiugrott. Mezítláb és pizsamában eszeveszetten menekült az utcán, a szabad levegő jólesően lehűtötte a bőrért. Szembejött egy szakállas öreg, aki nagyon hasonlított az öreg Willyre. A fiú anyja elkezdte magyarázni, hogy vigyázni kell, mert a szobája kigyulladt, és a lángok nyilván elharapóznak, és leég az egész város. Az öreg bólogatott, megértette, de közben neki is lángolt a haja meg a szakállá meg a ruhája, és ordítva elrohant. Jöttek szembe emberek, gyerekek, nők, felismerte a mexikói Carlos feleségét és porontyait, de hiába próbálta rávenni őket, hogy hagyják el a várost, ahol már örülten tombolnak a lángok, nem hallgattak rá. Végül mindannyian kigyulladtak, és lángcsóvaként futottak tovább. A fiú anyja ekkor ébredt rá, hogy az egészről ő tehet. Róla terjed át a tűz mindenkire. Nagyon megrémült. Amikor körülnézett, látta, hogy lángban állnak a fák, a házak, a villanyoszlopok, de még a járda is. A tűzvész, amit elszabadított, akadálytalanul terjedt tovább, egyik háztetőről a másikra. A lángok tovaharapóztak a mezőn, belobbantották a sűrű erdőt, a fiú anyja meg a levegőbe emelkedett, felülről szemlélte, hogy közel s távol mindent felemész a tűz. Kirepült a rét fölé, ott legalább az embereket nem égeti meg a belőle áradó tűz, de a fű már lángolt, ő pedig megbotlott egy felhőben, lekalimpált a földre, és többé nem tudott felkelni, lehunyt szemmel várta, míg teljesen porrá ég, és nem marad belőle semmi.

Fogalma sincs, mennyi ideig heverhetett ott, hallgatva a tűz sistergését, ropogását. Egyszer csak cseppeket érzett a homlokán. Először egyet, majd még egyet, majd egyre többet. A tikkasztó hőségben kimondhatatlanul jólesett neki, ahogy a hús pöttyök betérítették a száját, a homlokát, a kezét. Nem merte kinyitni a szemét. Várta, mi történik. Csak akkor pillantott fel, amikor megérezte, hogy egészen lehűlt a levegő, és már nem lángol a teste. Akkor felült, és körülnézett. Sűrű pelyhekben havazott, és az egész megfeketedett tájat, a szénné égett fákat, ágakat és háztetőket lassan befedte a vastag hótakaró.

Amikor körülnézett, látta, hogy lángban állnak a fák, a házak, a villanyoszlopok, de még a járda is.

Jegenyefák

A fiú anyja ekkor rájött, hogy végig a szobában feküdt, az ágyon. Hirtelen hihetetlenül könnyűnek érezte magát. Ahogy lelépett a padlóra, legszívesebben szökelett volna egyet, hogy rögvest szárnyra kapjon. Kiment vécére, és akkor látta a tükörben, hogy teljesen megöszült. Sokáig nézte azt az idegen arcot, barátkozott vadonatúj önmagával. Próbálta megmagyarázni, hogy tulajdonképpen mi történt vele, de rájött, hogy nem tud semmit. Közben úgy érezte, érti az egészet, csak nem tudná elmagyarázni. A múltja mind elégett. Nincs már sehol. Ezért érezte magát olyan pihesúlyúnak, mint utoljára gyerekkorában. Csodálkozott, hogy nem fogyott vissza huszonöt kilóra. A keze meg a lába továbbra is egy felnőtt nő végtagjai voltak. Visszament a szobába, felállt a fia ágyára, és ugrálni kezdett. A matracnak ez nem annyira tetszett, de a nőt ez most hidegen hagyta. Az ágy nyöszörgött és nyikorgott, nyomban össze akart rogni, de a fiú anyja egyre magasabbra ugrált, áttörte a plafont, egy kicsit megkapaszkodott a nap hajában, majd elengedte, és visszazuhant az ágyra. Ugrált, ahogy csak bírt, és közben újabb kilók zuhantak le róla, és tűntek el a semmiben. Úgy érezte, ha ez így megy tovább, hamarosan akkorára zsugorodik, mint egy golyó, aztán mint egy varjú, végül mint egy veréb. És végre szabadon kirepülhet az ablakon.

Ekkor azonban benyitott a szobába pizsamásan Zsoffa néne és Miska bácsi. Elkerekedő szemmel álltak meg a küszöbön, amint meglátták, hogy a fiú anyja ősz hajjal ugrál az ágyon az éjszaka közepén. Ő viszont csak nevetve vetette oda, hogy mindjárt madárrá változik, és elrepül, nem lesz vele többé gond, csak hozzanak egy kis napraforgómagot vagy kölest, hogy a szárnyai erőre kapjanak. Zsoffa néném halálra rémült, te jó ég, a húga megtévelyodott. Mikor az végre abba hagyta az ugrálást, odament hozzá, és megtapogatta a vattaszerű haját, hogy megvizsgálja, ez vajon paróka vagy mi a csuda. Sokáig álltak így, összeölelkezve, Zsoffa néne a húga haját simogatta, mintha a gyereke lett volna. Pedig dehogyan. A húga gyereke volt a Zsoffa néne gyereke. Aki úgy fut, mint Rocky és úgy üt, mint Rocky. A fiú anyjának meg hiába volt gyereke, mégse volt. Mert egyetlen percet se töltött vele. Most meg ők ketten egymás gyerekei lettek, és mind a ketten eldőlték volna, ha nem kapaszkodnak szorosan a másikba.

A fiú anyjának fogalma sincs, hogyan folytatódik az élete. Elment végül gyönni, és az összes szénné égett dolgot átadta Gergely atyának, aki meg átadta a pakkot az Istennek. A kérdésre, hogy mi a következő lépés, azt mondta, most várni kell. Igét olvasni és várni, hogy beteljesedjen, ami a Könyvben meg van neki írva. Hogy Isten bejelentkezzék. Mert be fog, hiszen végtelenül hűséges. A fiú anyja addig is elment Beáékhoz, és játszott a kis Brúnóval, felajánlottam, hogy szívesen vigyáz rá, ha kell, a Kisbéka pedig nyugodtan mozduljon ki, ha akar. Bea elmesélte, hogy a Halas Gyerek már kevesebbet pecázik és többet van otthon, halászlévet főz, halikrát is rak

bele, mert az segíti a tejképződést. Böfögteti a kis Brúnót, sétálni viszi. Nem fél már attól, hogy rossz apa lesz. Olyan, amilyen, de mégiscsak próbálja minden erejével szeretni azt a gyereket.

Az történt, hogy Bea összeszedte minden bátorságát, és elment az egyik fiúhoz, aki azon a szörnyű napon megerőszkolta őt. Sokáig üldögélt az ágya mellett. Próbált vele dumálni. Igyekezett nem arra gondolni, hogy Rocky igazán üthetett volna nagyobbat annak idején. Elment a másik sráchoz is, aki csak mankóval tudott járni. Vele is próbált szót érteni, elkísérte a kórházba gyógytornára. A szülők először nem akarták a fiaik közelébe engedni, de aztán elhitték neki, hogy békés szándékkal jött, és nem lesz belőle gond. A manőver közben Bea észrevétlenül összeszedett egy-egy szálát a két fickó hajából. A kis Brúnó fejről is levágtak egy szőszpíhét. A Halas Gyerek elvitte a hajmintákat egy laborba, ahol jó pénzért megvizsgálják, és kiderítik, hogy Brúnó kinek a gyereke igazából. A végeredmény szerint egyiküké sem. Vagyis a valódi apját a temetőben kell keresni. A Halas Gyerek a sírokat azért nem akarja kiásni, szépen megnyugodott attól, hogy a gyerekeknek nincs másik, élő apja.

A fiú anyja egyelőre nem tud többet, csak annyit, hogy a régi dolgai egyszerűen semmivé váltak. Mintha egy idegen ember élete lenne. Rosszul bánt a gyerekeivel, vagy inkább nem bánt vele egyáltalán sehogyan. Hanem vadidegen férfiakat vigasztalgotott helyette, őket etette a melléből. Szeretné, ha a fiú megbocsátana, de először neki kell megtanulnia rendesen bocsánatot kérni. Most még nem képes rá. Nem tudja, hogyan kell, sosem csinált ilyet. Mindig mindenhol úgy lépett le, hogy felégetett mindent maga mögött. Ha most elnézést kérne, a szavak üresen kongának, mintha egy idegen ember dolgai miatt magyarázkodna. Súlytalanul csengnének, mint a szélcsengő a régi kert végében. A fiú anyja többé nem akarja vállára venni azt a sok terhet, amit élete során felhalmozott. Az összes könnyét kisírta a templomban meg álmában, most várja, hogy újratermelődjének. Türelem kell a megtisztuláshoz, figyelmeztette Gergely atya. A világot sem egyetlen nap alatt teremtették és váltották meg, a csecsemőből sem egy nap alatt lesz gyermek, a magból sem egy nap alatt búza. A fiú anyja most növekszik. A növekedést az Isten adja. A fiú anyja még nem ismeri az Istent. Annyi mindenről nem tud annyi mindent. Annyi biztos, hogy a fiát nagyon szeretné megölelni, de hát a börtönben azt szigorúan tilos.

A fiú csak egy kicsit akarta megérinteni az anyja megöszült haját, de a smasszerek résen voltak, berontottak, hiába nem balhézott, szó nélkül leteperték, rányomták az asztalra, majd megbilincseltek, és kivitték a beszélőről. Az anyja magára maradt a helyiségben.

Jegyzet

¹ Részlet a szerző *Rocky* című regényéből.

Elfeledve, édentől keletre

KINEMATOGRÁF

Az erdélyi közönség számára – meglehet – kevésbé ismert tény, hogy Észak-Magyarországot, különösen Borsod-Abaúj-Zemplén megyét mennyire megrázta az 1989–90-es rendszerváltás. A térség, amely lényegében az állami nehéziparra támaszkodott, a piacgazdaság bevonulásának vesztese lett. A munkanélküliség, a kilátástalanság és a magas bűnözési ráta a kilencvenes évek óta sújtja e régiót, olyan ördögi körbe kergetve a lakosság egy részét, amiből nem látni a kiutat. Bernáth Szilárd rendezői debütálása, a *Larry*, Borsod megyében találja meg hőst, a dadogó juhpásztort, aki rapben ordítja ki magából a kimondhatatlant. Igazi halálugrás ez egy elsőfilmes rendezőnek, amely próbára teszi az alkotói felelősségvállalást és a (társadalmi) realizmus megteremtésének készségét. A *Larry* lehetett volna súlytalan nyomorpornó, de nem lett az. Felütésétől záróakkordjáig élettől lüktető film önkifejezésről, traumafeldolgozásról és felnévről.

A Bernáth Szilárd és Nagy V. Gergő (a *Déva*, a *Virágvölgy* és *Az Úr hangja* írója) által közösen jegyzett forgatókönyv felvállaltan életrajzi ihletettséggel, a címszereplő Larry figuráját ugyanis egy valódi Borsod megyei rapperről mintázták, Serranóról, aki a 2010-es évek közepén tűnt fel a *Ki mit Tube?* internetes tehetségkutatón. „Itt ragadtunk elfeledve, az édentől keletre, a legszegényebb régióban élve eltemetve” – énekelte meg Serrano, aki a dühös rímekben egyszer-smind felelősségre is vont a hatalmasokat a környezetében tapasztalt nyomor miatt. A forgatókönyv nemcsak Serrano környezetét és rap iránti elhivatottságát örökli meg, hanem a tehetségkutató motívumát is, mézesmadzagként húzva el a kitörés lehetőségét főhőse előtt.

A *Larry* címszereplőjének polgári neve Ádám (Vilmányi Benett), egy húszas éveielejen járó juhpásztor, aki eleget van néptelen utakon és legelőkön ahhoz, hogy frusztrációit rapszövegekbe öntse. Ádám

a természet lágy ölén ugyan hallatja hangját, az emberek között viszont elnémítja őt szüntelen dadogása. A fiú mindennapjainak része apja, Zoltán (Thuróczy Szabolcs), a környék köztisztviselőként álló rendőre és az apa barátnője, Noémi (Szandtner Anna), aki új anyafiguraként a családhoz költözik. A puszta véletlen összehozza Ádámot egy helyi rapperrel, Csaladóval (Onofer „Csalado” László), akiből a dadogó fiú mentora lesz. Így születik meg Larry, a borsodi rapper, aki az *Édentől keletre* című számával felhívja magára a tehetségkutató és a magyarországi közönség figyelmét.

A film betonerős realizmusának elengedhetetlen eleme egy olyan szereplőgárda, amely egyrészt hivatásos színészekből, másrészt jóformán önmagukat alakító borsodi szereplőkből tevődik össze. Ez a hibrid módszer az olasz neorealizmust idézi, ahol – a tévhitek ellenére – nemcsak amatőrök, hanem profik is megjelentek a vásznon. A *Larry* tehát a Vilmányi–Thuróczy–Szandtner profi triójára építve emeli be az amatőr Csaladót és társaságát a narratíva terébe. Szintén a neorealista hagyomány köszön vissza abban, hogy Bernáth valódi helyszíneken forgat és bárhová követi Ádámot, az autótemetőtől a nyomortelepek tudatmódosult éjszakáiig. Az inkluzivitás kulcsfogalma ennek a rendezésnek, amely talán a dokumentumfilmenél is közelebb merészkedik szereplőihöz.

A helyiek zabolátlan jelenléte láthatóan termékeny hatással van a profi színészekre, különösen Vilmányira, aki már-már generációja James Deanjeként fogalmazza meg a fiatal férfi dühét. Nem véletlen, hogy Dean az *Édentől keletre* című Steinbeck-adaptációban is az apai szeretetet kereste, míg a *Larry*ben egy abuzív apa–fiú kapcsolat köti gúzsba Ádám karakterét. A dadogás lelki-fiziológiai dimenzióját hitelesen magára öltő Vilmányi filmes karrierjének legösszetettebb alakítását nyújtja, bizonyítva azt, hogy elbírja a főszerepet. Megformálásában

Ádám egy nyers erőből építkező figura, aki ösztönösen érzi azt, hogy a rap a traumafeldolgozás tere lehet. Nehéz családtörténetének főbb töréspontjait így rapszövegekből ismerjük meg, és nem erőltetett flashback-jelenetekből vagy dialógusokból.

A *Larry* filmnyelvét ehhez mértén átítatják a rap és a dadogás motívumai. Főhősünk perspektívájából a gyári munkások tüntetésének dühös szólamai rappé válnak, ahogy a templomi lelkipásztor ismétlésekből álló heves szónoklata is. Hartung Dávid operatőr kézi kamerás képei látszólagos esetlegességgel és élettenséggel erősítik a film realista hatását, míg a vágás a dadogás meg-megakadását fordítja le saját nyelvére ugróvágásokkal – ezáltal megtörve a kép folyamatosságát. A dadogás filmnyelve leginkább a *Larry* elejének és végének párhuzamba állításával válik kitapinthatóvá. A film eleje rövid beállításból, míg az utolsó jelenetek hosszú beállításokból tevődnek össze, rámutatva arra, hogy *valami* megváltozott Larryben a cselekmény alatt.

Túl a fent felsoroltakon a *Larry* zamatát laza humora adja meg, amely időről időre magukat a karaktereket is kibillenteti a kilátástalanságból. Emiatt sem (vulgárisan kifejezve) nyomorpornó Bernáth filmje, mert a szociális érzékenységgel, realista filmnyelvdacára mer humorizálni és játszani. „Ettől sem leszek ép” – dadogja, suttogja vagy éppen ordítja Larry a nagyvilágba, és legyünk bárhol, közönségeként úgy érezhetjük, hogy a mi frusztrációinknak és dühünknek is hangot ad.

— **Larry**, színes magyar film, 108 perc, 2022.
Rendező: Bernáth Szilárd. **Forgatókönyvíró:** Bernáth Szilárd, Nagy V. Gergő. **Zeneszerző:** Sperling Andor. **Operatőr:** Hartung Dávid. **Vágó:** Szabó Tamás. **Producer:** Muhi András, Ferenczy Gábor. **Szereplők:** Vilmányi Benett, Thuróczy Szabolcs, Szandtner Anna, Onofer László, Csiki Gellért, Váradi Rajmund, Lakatos János Gábor.

A sötétségnek szaga van, a fájdalomnak színe is

A három hónapon átnyúló 10. Színházi Olimpiának, amely április 1-jén vette kezdetét, idén Magyarország ad otthont. Ennek gerincét a Madách Nemzetközi Színházi Találkozó (MITEM) adja, melynek részeként került sor az olasz rendező, Romeo Castellucci *BROS* című előadására is, amelyet május 23-án és 24-én játszottak a Nemzeti Színházban. Ez egy keddi és szerdai napot jelent, fontos megjegyezni.

Annak ellenére, hogy a fesztiválnak sosincs kiemelt témája, idén igen nagy hangsúlyt fektetnek a minket körülvevő világ történéseiből kirajzolódó problémákra, legyen az a kirekesztés kérdése, az elnyomás, az egymással szembeni tisztelet hiánya vagy az erőszak. Castellucci produkciója pedig mindezek leképezése.

Az olasz rendező, díszlet-, fény- és jelmeztervező előadásaira gyakran jellemző a fájdalom, a sötétségben-lét megjelenítése, ám ezeket az érzéseket legtöbbször szöveg nélkül éri el, előtérbe helyezi a látványt, a hangok és a szagok érzékelését. Ősztönös reakciókat kényszerít ki a nézőből, akitől közben nem a gondolkodást, hanem a reagálást várja el: előbb meg kell történnie a nézőben, hogy utána, kilépve a színházból, gondolkodni kezdjen. Ezt igazolta a rendező asszisztense is, Silvano Voltolina: „az előadás a taps után kezdődik”.

Már az előtérbe is kiszűrődő, szinte fülsértő zajra lépünk be a terembe, amelynek ajtajain enyhe füst áramlik ki. Annak ellenére, hogy a lámpák még nincsenek lekapcsolva, a reflektorok villámlasszerű fényei pislogásra kényszerítenek. Idegesítő, de igazából a szorongás előidézésének okai az idegesítőek. A színpadon egy hatalmas, távirányítású gépfegyver, ami körbe-körbe forogva lő őszszevissza, persze töltény nélkül, de hangeffektusai a nézőtérrel így is kellemetlenek. Mindeközben a bejáratnál kapott fekete tájékoztatót olvassuk, amelyben Jeremiás próféta bibliai szövegeinek részletei, latin mottók fordítása és viselkedési szabályzat áll, amelyről később kiderül, hogy a szereplőkre vonatkozik.

Az első jelenet ellenpontozza az addig tapasztaltakat: üres színpad egyetlenegy derítő lámpával, amely felé egy öreg férfi közeledik. Beszélni kezd, és nincs felirat. Halk morajlást okoz ez a rendezői döntés, ám engem ez a gesztus elmosolyodni készített, mert az érthetetlen, szenvedéshez hasonló beszéd románul szólt. A gesztus ironikus mivoltán nem sokat tudtam gondolkodni, mert Valer Del Lakeza Jeremiás-alakítása mindegyre tette a nyelvet, amin megszólalt. Szándékosan nem érthettük a felsírót, hogy ne is tudjunk rajta segíteni. A pusztába kiáltott jóslatok szándékosan nem találnak

halló fülekre, „pontosan a próféta meg nem értése válik fontossá” – tette hozzá utólag a rendezőasszisztens is.

Jeremiás próféta ezek után leveti magáról a fehér csuhát, és meztelenül elsántikál egy ágyhoz. Az előadás konvenciójának egyik meghatározó része, a fényezés, már itt megszabja, hogy milyen esztétikát várhatunk a következőkben: az öreg színész teste olyan enyhén és diszkréten van megvilágítva, hogy el is felejtettem, hogy meztelen, valójában már nem is tűnik emberinek sem, az ágyról pedig azt se tudtam, hogy egyáltalán mikor került oda. A színpadnak mélysége van, a rendező a fényezéssel rétegez, olyannyira kihasználja a síkokat, hogy legtöbbször négy-öt különböző dolog is történik egy időben.

Miután Jeremiás magára hajtja a takarót, megjelenik húsz-harminc rendőr fekete egyenruhában, és kezdetét veszi a tűrőképeségünk fessegetésének folyamata. A változó jelenetek nem egyetlen történet részei, de egyetlen motívum köré épülnek, ez pedig az erőszak. A rendőrök nem egyenként léteznek, hanem sereggént, a tömeg mint egység kap hatalmat, és „arctalanságuk” akarva-akaratlanul is megfélemlítő. Folyamatos fizikai és lelki szenvedés, cenzúrázatlanul. Egyik csúcspontja az előadásnak a verésjelenet, amelyben egy rendőr kibújik egyenruhájából, és brutálisnak tűnő, nagyon élethű, ám stilizált ütlegelést kap két társától egy gumibottal. Az ütések erős mennydörgésszerű hang illusztrálja. A színbenli kontraszt itt is fontos: a kínzó rendőrök egyike tejet önt a földön fekvőre, aki aztán abban csúszva, vonszolva magát próbál menekülni, így a fekete színpadon a fájdalomnak konkrét fizikai megfelelője születik.

Egy másik jelenetben néhány rendőr véres arccal a nézőtér felé fordul, és ránk szegezi pisztolyát. „Ezek ránk lőttek” – hangzott el valahonnan a hátam mögül. Igen, valóban minket lőttek percek keresztl. Hiába volt vaktöltényes fegyver, a lövések hangjától és szikrájától nem tudta állni a tekintetem a látványt. Sose gondoltam volna, hogy valaha szemből látok majd egy rám szegezett pisztolycsövet rám célzó lövéssel, a szétáramlott égett és fullasztó szag is innentől kezdve végig részesévé vált a produkciónak, de ezt is képek voltunk megszokni.

Az előadás fordulópontja akkor következik be, amikor egy rendőrön kívül mindenki lemegy a nézőtér mellé. Az az egy vonaglan kezd. A többi lentről figyel, és valamelyikőjük hosszú idő után bekiabál neki pár „Bravó!”-t is. Az előadás egyik

► 24.

Az élet bikaviadal

Magyary Ágnes *Madrid* című regényes útirajza nem csupán intellektuális zarándoklaltal kecsegteti az olvasót, hanem a kíváncsiság- és szó szerinti éhségét is kellően kielégíti. Némi képzelettel élve már-már a túllakottság elviselhetetlen boldogságával faljuk a történelmi kuriózumok táljait a zsbongó utcák etnikai mozaikjában.

A kolozsvári születésű (jelenleg Budapesten élő) író felsőfokú tanulmányait az ELTE BTK magyar nyelv és irodalom, illetve spanyol nyelv és irodalom szakán végezte. 2000/2001-es szemeszterét Erasmus-ösztöndíjjal az Université Catholique de Louvain Romanisztika szakán töltötte Belgiumban, ahol megismerte Anát. S mivel mindketten elég rosszul beszéltek franciául, „a belga lakótársak pedig furának bizonyultak”, a spanyol nyelv lett a két hallgató közti elsődleges kapocs. Ezután többször is sikerült eljutnia Spanyolországban belül Madridba. 2001-ben járt ott először, azóta pedig rendszeresen visszatér látogatóba a városba. Úti élményei, összegyűjtött dokumentumai inspirálták a kötet megírására.

Melynek mi más is lehetne központi témája, szervezőeleme, mint Madrid. Illetve a spanyolság és a „madriditás”, melyeknek őszinte ábrázolását többféle kontextusból látjuk megközelíteni. Történelmi momentumok humorba mártott iróniacseppjei száradnak a könyv oldalain, amelyek a múltból eredő ellentéteket, hatalmi harcokat, kiszolgáltatottságot, lappangó, majd kitörő forradalmat tüntetik fel egyfajta ok-okozati áttekinthetőségként.

Útirajzként említettük az imént Magyary Ágnes kötetét – írásaiban azonban az utazás a személyes élményeken túl egyfajta kutatásnak, igazságkeresésnek is bizonyul. Ismerjük a fény városának becézett, romantikától fűtött Párizst. Shakespeare nevét elég félig kiejtenünk vagy a brexitet emlegetnünk – máris a ködös Angliát látjuk magunk előtt. De mi a helyzet Madriddal? Real Madrid CF. Bikaviadal. Pont. Magyary Ágnes ettől a ponttól indul: első látogatásának, majd későbbi kalandjainak felelevenítésével azonnal fejest ugrunk a spanyol aranykorba, ahol buja szerelmek bokrosodnak, városi legendák kísértetei lengik körül az impozáns épületek emeleteit, kolostorok magányában válnak céltudatos írókká az apácák, és költők rímcsatáznak orrokról. Ahol a köpenyes-kardos vígjátékok írói, királyok, miniszterelnökök ténykedéseinek fiesztáira válthatunk jegyet. Csakhogy mint megannyi, a múltat, jelent összekötő esemény, alak, mű és kiforrott életérzés feltárása, a kötet erre is kitér, és sűrített

KRITIKA

► 23. fontos eszköze a szünetek és csendek kitaratása. A két lépcső legfelső fokán kutyás rendőrök állnak. A borzalmasan hosszú szenvedésjelenetnek egyszer csak nem a szenvedője, hanem a kutyák lesznek a főszereplői, mert a fájdalom láttán ösztönösen nyüszíteni kezdenek. A hang hatására pedig a nézőnek semmilyen válasza nincs, csak az elszörnyülködés és a libabőr: még az állat is érzékenyebb, mint az ember. Látni és hallani sem akartam, a kibíratatlanságot pedig még tetőzni lehetett: miután minden rendőr visszament, fokozatosan mindannyian belekezdték a „vitustáncba”, annyi végtag földhözcsapódásának hangja valamiféle undort váltott ki belőlem. A szenvedés okozóiból szenvedők lettek.

Sok ember széthulláshoz, zavarhoz vezethet a színpadon, de itt tökéletes összhangú mozgást és alakzatokat figyelhettünk meg. Míg néha bibliai jeleneteket, festményeket idéző mozdulatlanságba meredtek, máskor egy fehér bábu előtt oszlopokba felsorakozva, ennek mozdulatait szinkronban követve tisztelegtek előtte.

Egy nagyon hosszú próbafolyamatra utal az előadás, ám a szakmai beszélgetésen kiderült, hogy az olaszországi Societas néhány színészén kívül magyarok játszottak, akik egy kiírás alapján jelentkezettek szereplőknek, a „próbafolyamat” pedig a hétfői délutánt jelenti, vasárnap csak a férfiak kiválasztása történt. A kiírás meghatározta az életkort, testsúlyt, magasságot, és még az arcszörzetest is. Silvano Voltolina osztotta meg velünk a rendezői koncepciót, melynek hangsúlya azon volt, hogy olyan emberekkel szerettek volna dolgozni, akik „ismerik és megélik a várost”, amelybe épp elvisszik az előadást, nem a színészi kvalitások számítanak. Castellucci három éve álmodta meg a produkciót, a végső koncepció és a mozgásmátrix is úgy körvonalazódott, hogy újabb és újabb csoportok jöhettek részt venni a kísérletezésben, míg összeállt az előadás.

A kiválasztottak egy-egy rendőregyenruhát és egy fülhallgatót kaptak, amin keresztül a végrehajtandó rendezői utasítások érkeztek. Ez a kulisszatitok pedig megmagyarázza a nézőknek adott „magatartási útmutatót”, amely nagyrészt a parancsok bármilyen körülmények közötti végrehajtását követeli meg (pl. „Akkor is végrehajtom a parancsot, ha ezzel egy rendőrtársam munkáját akadályozom.”), illetve titoktartási ígéretet: „Előadás után senkinek nem mondom el, milyen parancsokat hajtottam végre.” A szakmai beszélgetésen pedig kiderült, hogy ténylegesen aláírtak a „színészek” egy titoktartási szerződést.

A rendőrség nem az előadás tárgya, csak egy eszköz arra, hogy az emberiség alá-fölé rendelt viszonyait láttassa. A parancs jelenlétének minél erősebb kihangsúlyozása pedig pont arra szolgál, hogy rámutasson: a rendőr is valamilyen felsőbb hatalom érdekében fordul szembe saját társadalmának ideológiáival. „Ebben a kontextusban érvényes az a gondolat, hogy a szenvedés okozói egyszersmind szenvedők is válnak” – fogalmaz Silvano Voltolina. Beleszorítva a „színészeket” is, és nem csak a szereplőket egy viselkedési kódexbe, olyan döntés, ami végletesen hat a nézőre, hiszen a produkció résztvevőinek civil énjé is szerepet kap, a kinti valóság félelmetesebb a benti, színházi jelenidőbe helyezve.

Teatro Comandini. Istituto di Ricerca di Arte Applicata Societas. BROS. **Rendező:** Romeo Castellucci. **Szereplők:** Valer Dellakeza, Luca Nava, Sergio Scarlattella, „23 férfi, mindegyik 175 cm és 185 cm között, rövid hajjal, szakáll nélkül, korosztály 18 és 80 év között”. **Szintén a színpadon:** Silvano Voltolina, Eugenio Resta, Andrei Benchea, Claudio Tortorici, Andrea Sanson. **Dramaturg:** Piersandra Di Matteo. **Díszlet-, fény- és jelmeztervező:** Romeo Castellucci. **Zeneszerző:** Scott Gibbons.

Lovak domboldalon

magyarázattal lát el bennünket például a bikaviadal hagyományának megannyi felfogása, megközelítése kapcsán. Eszerint a bikaviadal az élet szinonimája. Az elmúlás elleni gyógymód. És ezt senki sem érzi jobban át, mint az ereiben csörgedező spanyol virtusú ember. Megtudjuk továbbá azt is, mi is lehet a spanyol hőség sajátossága: „Mert meleg és meleg közt is van különbség. Van az a fullasztó napfény, ahol óriásokkal való küzdelemtől ábrándozunk a déli verőn; és van az a hőség, ahol csak délibábokat kergetünk” (37). Illetve azt is, miként determinálja egymást kölcsönösen a főváros és az ország egésze. Magyary Ágnes kulisszatitkokat árul el ismert vagy kevésbé ismert emlékhelyekről és inycsiklandozó falato(zó)król, amelyekre érdemes odafigyelni, és amelyekről talán csak a lokálpatrióta lakosság tudott mind ez idáig.

Mindezeket olvasva elképedve jövünk rá, mennyire mélyen elmerül a gyökereket kutatva az olvasó. Vagy inkább a felfedező? Nem hiába olvasható a könyv elején a regényes útirajz műfaji megjelölés.

A *Madrid* története azért megragadó és bravúros, mert önazonos. Önmagához hűen azt és annyit közöl, amit és amennyi által képes rekonstruálni az adott kultúrát és várost. Ahogy az a köztudatban talán nem épp így vagy nem ennyire él.

Érzékenyítés és szirupos kesergés helyett őszinte, kendőzetlen történelmi tényekkel találkozik az olvasó. Száraz didaktikát mellőző, „lerázzuk magunkról” attitűdöt olvashatunk ki az elmondottakból. Hiszen ahogy a kötetben is áll: hiába az a sok évtizednyi éhezés – kisebbségek összezárása és vádaskodás –, most igyekszik bepótolni a madridi nép a lemaradást. Előre eszik, előre él. Mert volt ez még így sem, tapasztalataik ingoványos, bizonytalan jellege pedig megtanította: csak zajosan, önfelédten élni... Ezt mi sem demonstrálhatná szebben, mint a II. fejezetben felmerülő polgárháborús kérdés: hogyan zajlottak a polgárháborús mindennapok? „A spanyol társadalom egyetemes hallgatásba burkolózott, ami a polgárháborút illeti”, vagy „Különben is a lényeg nem ott rejlik, ahol szavakba öntjük, hanem ahol mélyen hallgatunk róla” (29.).

**Önmagához hűen azt és annyit közöl,
amit és amennyi által képes rekonstruálni
az adott kultúrát és várost.**

A későbbi Franco-rendszerellenesség korában már tovább, az az más színezettel egészül ki a megelégedés. Lázadás, határok feszegetése, megbotránkoztatás válik vezérelvé. Ezt a frenetikus ösztönösi bulit ismerjük La Movida Madrileña-ként, ahol a movida annyit tesz: mozgás, felbuzdulás. Pedro Almodóvar filmjeinek univerzumát pontosan ez a movida-fogalom összegzi, ahol az éjszakai élet, punk zenekarok és a szerhasználat válik általános alkotóelemmé.

Az olvasmányosság magja leginkább a történetészövés epizodikusságában rejlik. Az ismétlések, visszautalások régebbi vagy későbbi fejezetekre egy tágabb értelmezést, kontextusba helyezést szeretnének megteremteni. Akárcsak a fentebb is vegyített popkulturális, társadalmi aspektusok kronológiai kihatásai egymásra.

Siklódy Ferenc grafikus – aki szintén jártas Madrid utcáin – illusztrációi is a hitelességre, letisztultságra törekednek. Ezek díszítik a fejezetek első oldalait. Fekete színű, vázaltszerű, egymásra szerkesztett formákat látunk. A figurák, képek és az erőteljes felirathasználat egyértelműen rezonál a fejezetekbe sűrített, heterogén történetészálakra. Egy képben látjuk az adott fejezetből kiragadott tartalmat.

A tíz fejezetnyi *Madrid* nemcsak a történetfűzés szempontjából izgalmas. Az utolsó fejezet önmagában rendhagyónak bizonyul, helyesbítve: roppant kreatív. Magyary Ágnes összegzésként egy aforizmagyűjteménnyel zár, amely bőven válogat a különböző fejezetek szókimondó, csipős soraiból: „Madrid olyan, mint egy érett barack: ha rálépsz a lábára, valahol felszisszen egy szürrealista.” (201); „A nemzetek sorsa attól függ, hogyan étkeznek.” (Brillat-Savarin) (203); „Quevedo a spanyol irodalom szegénye. Egy jó rimje volt, azt is Lope de Vegától lopta.” (Góngora) (206.).

Ehhez kapcsolódóan a kötet maga izléses humorral operál. A narrátor társadalomkritikát, öniróniát (a magyar népnél senki sem szenvedett többet, ugyebár) sem mellőzve fejti ki véleményét, gondolatait. Ezek a bölcsességek a kötet egészének többszólamú annotációját is képezhetnék akár.

„Madrid nem biztos benne, hogy menne vagy maradna.” / „Spanyol szakácskönyv 1940-ből: vegyél egy szem csicseriborsót, és lakasd jól az egész családot.” (204); „A spanyol és az angol irodalom közt az a különbség, hogy ez utóbbinak jobb a marketingje.” (205.)

Magyary Ágnesnek köszönhetően a *Madrid sosem alszik* közmondást egykötetnyi sűrítmenyként vehetjük kezünkbe. Mert többfajta párhuzamos valóság létezik metszéspontokkal.

És ezeknél a metszéspontoknál kezdődnek az egyéni és kollektív találkozások történelmei. A történelmi megismerések és igazságok tartalmas sokszínűsége.

Magyary Ágnes: *Madrid – Regényes útirajz*. Bookart, Csíkszereda, 2022.

Színes közösség

— **Az Országút Antológiája '20–'21. Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2022.**

A 2020-ban indított *Országút* meghatározása szerint olyan kéthetenként megjelenő folyóirat, amely egyaránt teret ad a művészeteknek, tudományoknak és a közéleti kérdéseknek. Működése harmadik évében előrelátó emberek úgy döntöttek, hogy a sajtóra jellemző bizonyos típusú szétszóródást és mulandóságot megelőzendő, az első két év irodalmi termését egybegyűjtik. Ennek szellemében válogatta össze és szerkesztette köteté száztizenkét szerző alkotását Király Farkas és Rónai Balázs Zoltán. Helyet kapott benne vers, próza és esszé is.

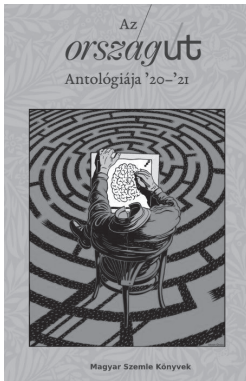
Tarka világ egy ilyen antológia, sokféle helyszín és hangulat találkozási pontja. Érdekes játékra adna lehetőséget, amelyben olyan valakire lenne szükség, aki azelőtt nem ismerte a kiadványt. Találomra felütni valahol a kötetet, és a szerző nevét letakarva, csupán a szöveg, a szóhasználat alapján megbecsülni, sőt, kitalálni, hol született az illető írás, Magyarországon, Erdélyben, Moldovában, a Vajdaságban, a Felvidéken vagy esetleg máshol?

A líra, az epika, de egyáltalán így, a sok részből egységes állított irodalom képet nyújt a korról, amelyben napvilágot láttak építőkockái. Hogy a kötetben található közlők közül melyik írás pontosan mikor született, nem lehet tudni. Viszont a különböző alkotásokban árulkodó jelként bukkan fel újból és újból a vírus, a betegség, de leginkább a bezártság motívuma, amely egyértelműen egy bizonyos világjárványra utal. Ezzel együtt szó sincs arról, hogy a légkör állott volna. A költemények, elbeszélések révén tematikai és érzelmi sokszínűségben részesülünk, az esszék útján pedig évszázadok és gondolatiságok világa járható be. A közelmúlt történelmének megidézésén túl nagyon személyessé válik a szöveg a naplórészletek esetében. Elmondható, sok írásból köszön vissza az egyéni élmény, ami viszont legtöbbször nem társul nosztalgizással. Szerencsés döntés, mert így minden szerzemény önön értékén túl is figyelemfelkeltő, íme, miért érdemes nyitott szemmel járni a világban.

A változatossághoz az is hozzájárul, hogy a szerzők listáján több generáció képviselteti magát, középkoroktól kezdődően. Nem mindenki okleveles irodalmár, de ennek a rétegnek a képviselői is sok-sok éve írnak verset, prózát. A színvonal sem egységes, olykor a pályájuk elején állók igényesebben fogalmazzak, mint évek, évtizedek óta gyakorló pályatársaik.

A kötet összetettségének legerősebb tényezőjét viszont a hangulatözön adja. Megtalálható itt a már-már komorba hajló megszólalástól egészen a vidám történetekig minden; a mértékletes kifejezőmódtól a szatirikus megfogalmazásig, mindezeket klasszikus hangnemtől a posztmodern jöcskán sűrű szövegdarabolásig terjedő hangnemből fogalmazva meg.

Ha valaki a tartalmas olvasási élmény mellé izgalmas Kárpát-medencei utazásra is vágya, vegye kézbe *Az Országút Antológiája '20–'21* című kötetet. Mindkét ígéretet teljesíti a színes borítójával már eleve figyelemfelkeltő könyv.

FÜLSZÖVEG

Könyv a hangzó matematika kolozsvári oktatásának első fél évszázadáról

— **Sófalvi Emese: Zeneoktatás a kolozsvári Muzsikai Conservatoriumban 1819–1869 között. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2020.**

A kincses város helytörténetének egyik mellőzött szeletét ismerteti dr. Sófalvi Emese könyve, mely az Erdélyi Tudományos Füzetek sorozatában jelent meg 2020-ban. A szerző a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző és Zeneművészeti Karának adjunktusa, egy jelentős, kutató-oktató értelmiségi család sarja, jelen kötet pedig a szerző doktori értekezését foglalja magába.

Az előszóból tudjuk meg, hogy a kolozsvári Muzsikai Egyesület volt a magyar nyelvterület első zenei oktatóintézete, és „elsősége okán is joggal kerül a kutatás homlokterébe” (10.). Emellett fény derül Sófalvi Emese témához való személyes kötődésére is, ő ugyanis az Egyesületből eredeztethető tanítványok között végezte tanulmányait.

Ezután a szerző bemutatja a zenei oktatás össz- és közép-európai keretét, majd rátér a vizsgálat tárgyára: Kolozsvárot a zenei képzés intézményesülésére 1819-ben, egy kedvező történelmi és társadalmi korszakban, alulról induló igényként, polgári társulás formájában került sor. A létezése folyamán több megnevezés alatt működő és több ízben átszervezett/újraindított intézmény egyedisége abban is áll, hogy – a legtöbb hasonló társulással ellentétben – „az intézet alapító felhívásától az oktatás megindításáig kevesebb mint egy hónap telt el” (39.). Az intézet – amelybe kamazskortól kezdődően, társadalmi állapottól, nemtől és felekezeti hovatartozástól függetlenül lehetett jelentkezni – fennállása során olyan védnökökkel rendelkezett, mint Bánffy György, Jósika János és Habsburg-Estei Ferdinánd, pártfogója volt Brassai Sámuel és Méhes Sámuel, oktatói/tagjai között találjuk Erkel Ferencet, Grosspeter Józsefet és Ruzitska Györgyöt, aki zenei igazgatóként sokáig meghatározta az intézményt, és akinek a szerző külön fejezetet szentelt.

A szerző jelentős mennyiségű forrásanyagot használt fel kutatása során: a több közgyűjtemény között megosztó levél-, könyv- és irattári dokumentumok mellett a korabeli magyar és német nyelvű sajtót is beépítette művébe.

A szerző a „Német és Habsburg Birodalom területén” (17) fordulatot használja az 1810-es évekre vonatkozóan, helyette a *német nyelvterületen* szókapcsolat pontosabb lett volna. A kötetben megjelenő, alkalmanként terjedelmes idézetek betűhív közlése némileg nehezíti azok érthetőségét, a mai helyesíráshoz és szóalakhoz igazított változat előnyösebb lett volna – mindezek ellenére Sófalvi Emese kötetét izgalmas olvasmány mindazoknak, akiket a kolozsvári zeneoktatás múltja érdekel.

HORVÁTH CSABA

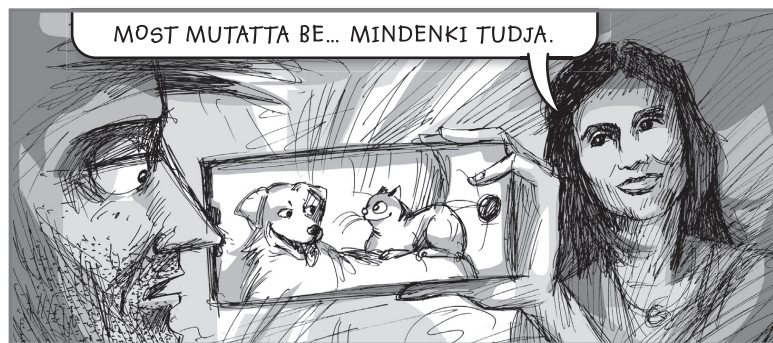
1993, Kolozsvár. Szülővárosában él.

BÖJTHE PÁL

1969, Kolozsvár. Szülővárosában él.

Az új barát

Szöveg: Vincze Ferenc | Rajz: Csillag István

Kinézve a zenéből

Világosan emlékszem, gyerek- és ifjúkoromban az iskolai teendők két, jól elkülöníthető sávon futottak: voltak egyfelől a komoly tanulnivalók, amelyek „az életre való felkészülés”, illetőleg az egyre nyomasztóbban közeledő felvételi vizsgák jegyében tornyosultak előttünk, másfelől meg, mit szépítsük, voltak a *litty-lötty-tárgyak*. Mondanom sem kell talán, a torna, a rajz vagy a zene ezek közé tartozott. Van okom feltételezni, hogy ez a kétszatoság manapság is hasonlóképp mutatkozik, bárha a tantárgyak jó része már más nevet visel, korszerűbbet, felnőtebbet, olyat, amely feltétlenül összetett szó.

Hogy az általános iskolai zeneoktatás mennyire tartozik (továbbra is) a „litty-lötty-tárgyak” közé, afelől nem sok kétség merülhet fel – persze a szakiskolák kivételt képeznek! –, ezért is lehet nehéz dolga annak a közismereti keretben foglalkoztatott zenetanárnak, aki van annyira elszánt, lelkiismeretes vagy még megtöretlen, hogy maximális erőbedobással egyengessen olyan utakat, amelyeket az erodáló idő eldudvasodásra ítelt. Mert hát lássuk be: nemzedékek óta valahol a mezőny vége felé kullog az értelmes és esztétika-illag is értékelhető zenére való nevelés(eszmény), messze a „fiatalos”, „modern”, „nyugatias”, de általánosan a pszichedelikus lehetőségű ritmusdübörgésre alapozott hangzaskultusz mögött, amelyre egyáltalán nem is kell nevelni, mert magától is... lehúz, altat, befed, mondhatnánk, ha nem felpörgetne, felajzana, olykor egyenesen kivetkőztetne.

Nemrégiben a kezembe került egy egyetemi dolgozat, egy zenetanárságra készülő hölgy munkája, amely az *Interdiszciplinaritás a zeneórákon* címet viseli. Ha a kötelezően tudományos(kodó) szóhasználatot lefűjjük, mint a sörhabot, a címről, és megismerkedünk a szerző alapvető indítékával, ébredezni, majd egyre erősödni kezd a rokonszenvünk az iránt, aki elkötelezett misszionáriusként vállalkozik rá, hogy minden ellenszél dacára ötletes aszociációkkal, érzékterületek, művészeti és tudományágak együttes mozgósításával alapozzon meg némi zeneismeretet, illetőleg zenei műveltséget diákjaiban. Az ötlet természetesen korántsem új. Nyilvánvalóan azt a rég megfogalmazott kívánalmat

tartja szem előtt, hogy szakja (vagyis tantárgya) szervesen simuljon bele az oktatási folyamat, a kulturális beavatás egészébe, hiszen az értelmes és esztétikailag is értékelhető zene a kulturális örökség összalmányára hivatkozik, történelmestől, környezetismerettestől, irodalmastól, táncostól és még ezernyi egyéb tudás- és alkotásforma szerint.

Az egyetemi diákköri dolgozat szerzője elsősorban azzal vívta ki elismerésemet, hogy egy általa kidolgozott és valós helyzetben is kipróbált oktatási „modult” ismertette (lévén hogy az illető mesterei fokozatra törő hölgynek már van némi zenepedagógusi tapasztalata), egy tíz zeneórából álló sorozatot, amely – azon felül, hogy a fentebb említett magasztos célra összpontosít – arra is alkalmasnak mutatkozik, hogy tanáraink örök és nyomasztó mellékteendő-

jét, tanulói figyelmének folyamatos fenntartását is megnyugtatóan biztosítsa. Az általa kínált „menü” több szempontból is reprezentatív, változatos, a korstílusok, fontosabb műfajok és műformák egyaránt helyet kaptak benne, a szőlisztikus zene, a kamara- és nagyzenekari muzsika, az opera és a dal, a szórakoztató komoly(tánc)zene és a daljáték egyként megjelenülnek, minden alkalommal az ismeret- és tudásterületek egyikevel vagy akár kettejével társítva. Händel *Vízzenéjét* például a Temze vonalának élményes térképi megismerése egészíti ki forrásától torkolataiig, hiszen I. György egy 1717-ben esett zenés-lámpás sétahajókázására született a Fehérház és Chelsea között. (Vagy félszáz zenész óriásbárkán játszotta az örömezenét a királynak.) De Schubert *Rémkirálynak* és *A pisztrángjának* megismerését a drámapedagógiai érdekű irodalom, illetve a biológia, Mendelssohn *Hebridák-koncertnyitányát* a földrajz, a Verdi *Nabuccójába* való belekóstolást a történelem és bibliaismeret, ifj. J. Strauss *Kék Duna-keringőjét* meg a földrajzon és irodalmon túl még a gyakorlati tánc is (nyilván a keringőlépések elsajátítása) teszi le- és megkötő hatásúvá e tíz tanórás modulban.

Az egyetemi dolgozatot olvasva mocoogni kezdett bennem, hogy egy ilyen órán akár még havasodó fejjel is szívesen ott lennék, ha *gyerekesen* eljátszhatnék egy szerepet Hány János valamelyik kalandjából.

AMPLITÚDÓ

Május 10-én Kemény Zsófi *Most vagyok soha* című kötetét mutatták be a kolozsvári Planetariumban. A szerzővel André Ferenc beszélgett.

Május 11. és 14. között zajlott a Csík-szeredai Könyvvásár nyolcadik kiadása az Eröss Zsolt Arénában. Május 12-én a *Helikon* is bemutatkozott a könyvvásáron, bemutatták továbbá Horváth Benji *emlékmű a jövőnek* című verseskötetét, Karácsonyi Zsolt *Belső tízezer* című regényét, Márton Evelin *Farkashab* című prózakötetét. Felléptek többek közt: André Ferenc, Botközi Mária, Imre Eszter, Kemény Zsófi, Kovács András Ferenc, Lackfi János, László Noémi, Lövétei Lázár László, Markó Béla, Molnár Vilmos, Szabó Róbert Csaba, Szondy Adorján György, Tompa Gábor, Várady Szabolcs, Vermesser Levente, Visky András, Zalán Tibor.

Május 13-án átadták a Méhes György-díjakat Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Méhes György Életműdíjat Király László és Temesi Ferenc kaptak, Méhes György-díjban Borsodi L. László részesült, Méhes György-debütdíjjal két kolozsvári irodalmi közönséget, a Bréda Ferenc Irodalmi Kört és a Hervay Klubot jutalmazták.

Május 17-én bemutatták az EME kiadásában megjelent, Selyem Zsuzsa és Serestély Zalán által szerkesztett *A teremtmények arca – tárgyak, embeerek, állatok. Mészöly Miklós és Pilinszky János műveinek posztantropocentrikus olvasatai* című tanulmánykötetet a BBTE Bölcsészettudományi Karának Popovici termében. A meghívottakkal Csorba Melinda-Erzsébet és Teleki Réka beszélgettek.

Május 18-án bemutatták a *Helikon* legújabb, kocsma tematikájú lapszámát a kolozsvári Bulgakov Irodalmi Kávéházban. A meghívottakkal, Fischer Botonddal, Kali Ágnessel, Nagy Zalánnal és Sánta Miriámmal Horváth Benji, a lapszám szerkesztője beszélgetett.

R. T.

HÍREK

ELŐFIZETÉS

A HELIKON IRODALMI FOLYÓIRATRA

Előfizető neve:

lakcíme:

e-mail címe:

számlázási cím:

Meddig szeretne előfizetni?

- Negyedéves előfizetés: 38 lej – 6 szám
 Féléves előfizetés: 75 lej – 12 szám
 Egyéves előfizetés: 150 lej – 24 szám

Hogyan szeretne fizetni?

- Banki átutalással szeretnék fizetni
 Postai úton szeretnék fizetni
 Külföldi előfizető vagyok

Postai úton történő előfizetés esetében

a postaszelvényre a címzetthez a következő megjegyzés irandó: *Redacția Helikon pentru Deák Judit*. Postacím: 400002 Cluj-Napoca, Str. Petru Maior nr. 7., ap. 4., Jud. Cluj.

Banki átutalással történő előfizetés esetében:

Banki adatok:
 Uniunea Scriitorilor din România • Cf.: RO2786991 •
 Cont: RO63 RNCB0106 00050872 0001 • BCR –
 SUCURSALA CLUJ

A megjegyzéshez a következő szöveget szükséges bevezetni: *Abonament pentru Redacția Helikon*.

Külföldi előfizetőinket arra kérjük, hogy előfizetési szándékukat e-mailben (kvari.helikon@gmail.com) vagy telefonon (0040-264 431 577) jelezzék.

Az előfizetői szelvényt postai vagy villámposta-címünkre várjuk.

Nagy István 150

Nagy István születésének 150. évfordulója jó alkalomnak bizonyult közelebb hozni a festő életművét a hazai közönséghez. A Csíki Székely Múzeumban először nyílt lehetőség arra, hogy a csíkmindszenti származású művészt szülőföldjén is életmű-kiállítással ünnepeljék.

A 2023. március 28. és augusztus 30. közötti időszakra tervezett kiállítás jelentőségét növeli, hogy az intézmény korábbi nagykiállításaitól eltérően egy saját kezdeményezésű és szervezésű tárlatot sikerült megvalósítani, amely a kisvárosi múzeumi munkakörülmények felől nézve hatalmas lehetőséget és erőpróbát jelentett egy időben. A kiállítás-ismertetőket kerülni szokták az efféle háttérinformációkat, viszont mind a végeredmény, mind a kiállítás megítélése szempontjából fontos hangsúlyozni az előkészületekkel járó nehézségeket is. A bő fél évig tartó szervezői munkát ugyanis több tényező nehezítette, melyek közül csak a legfontosabbakat emelném ki. Egyrészt, ahogy a székelyföldi múzeumokban jellemzően, a csíkszeredaiban is kevés a szakember, ami igencsak behatárolja az intézmény tevékenységét, lehetőségeit. Másrészt az a tény, hogy köztudottan több ezer Nagy István-alkotás van szétszóródva, így azok felkutatása, majd egy reprezentatív, az életmű minden szakaszát átfogó válogatás megvalósulása, illetve a műtárgykölcsonzésekkel járó adminisztratív lépések időbeli összehangolása nagymértékben befolyásolta a válogatást.

Hogy mindezek tudatában mégis vállalkozott a múzeum erre a kiállításra, az annak ez egyre növekvő hiányérzetnek a felismeréséből adódott, miszerint Csíkszeredában, a művész szülőfalujának közvetlen közelségében, ahol utcát, alapítványt vagy több mint fél évszázados művészeti oktatási, fokozatosan önállóuló intézményt is róla neveztek el 1993-ban, még ma sem igazán ismerik Nagy István művészetét. Hogy művészte nem vált igazán ismertté, bizonyára összefügg Nagy István alkotói attitűdjével is, ahogy könnyedén elengedte alkotásait, ahogy munkái csak addig tartották lázban, amíg elkészültek, lelki szükségéből festett.

„Nagy Istvánnak nagy hibája, hogy ilyen észrevétlen csendben vonul be testvérei közé. Nekünk reklám kell! Mi a művészethez nem sokat értünk, én se, más se itt, de a hangos szót meghalljuk! A Nagy István lelke fél ettől. Azt mondja, unja és utálja. Ő a megértőknek állít ki, akiket odavonz a képek ereje, keretek és reklámok nélkül.” (Ádám Éva: Nagy István képművészete. *Székely Nép*, 1912. márc. 5.) Ez a fajta viszonyulásmód is hatással lehetett művei utóéletére, művészetének posztumusz fogadtatására.

Erdélyben az 1973-as, marosvásárhelyi centenáriumi nagykiállítás volt az eddigi legátfogóbb kiállítás a műveiből. Az utóbbi évek legnagyobb volumenű Nagy István-kiállítását a budapesti Kieselbach Galéria rendezte 2019-ben, és bár jelentősen hozzájárult Nagy István növekvő népszerűségéhez, úgy éreztük, hogy az itteni nagyközönség számára még mindig távolinak számít művészte, nem igazán hozzáférhető. Lucian Blaga kijelentése, miszerint *egy nagy művész él közöttünk és nem ismerjük*, még mindig érvényesnek tűnik, ahogy az is nyilvánvaló, hogy művészetéről legtöbbször szuperlatívuszokban beszélnek.

Az évfordulós kiállítás – monumentalitása mellett – a fenti ketősséget is igyekszik kibékíteni, ugyanakkor az is fontos volt, hogy a Nagy István művészetére nehezedő mítoszok mögé nézve emberi közelségbe kerüljön az életmű, így mutatva meg a történelmi idő, a gyakran nehéz anyagi körülmények, majd az egyre kínzóbb

ARTEFAKTUM

Anyám portréja

betegség szorongatásában alkotó művész munkásságát. Ez a szemléletmód lehetőséget nyit arra is, hogy mai perspektívából, friss szemmel láthassuk alkotásait.

A kurátori szándék szerint a kiállítás a művész életútját követve, reprezentatív módon mutatja be az életművet, a Nagy István által művelt műfajokon, jellegzetes alkotói korszakain keresztül.

Közel 200 képe szerepel a válogatásban, melynek kiindulópontját a Csíki Székely Múzeumban őrzött korai alkotások, illetve helyi magántulajdonban szereplő művek képezték. Mellettük közel harminc magyarországi és erdélyi múzeumtól, egyházi intézményből, illetve magángyűjtőtől kölcsönzött alkotást sikerült kiállítani. A pályakép bemutatása tükrözni igyekszik Nagy István művészetének fejlődési vonalát. A lehetőségek ezt nem mindig engedték, például a háborút megelőző vagy a Sajkásszentivánban töltött időszak viszonylag alulreprezentált. Ahol viszont azt a látszatot keltheti a kiállítás, hogy valamiből túl sok van, hogy a képek egymást ismétlik, ott Nagy István munkamódszerének lényegi jellemvonásával is szembesülhetünk, ahogy egy-egy témakörön belül készíti variációit, így hatolva a dolgok leges-legvelejéig.

A képek elrendezése – a tér adta lehetőségeken belül – az életmű sűrűségét, dinamikáját, aszimmetriáit is tükrözi, ahogyan két biztos pont, a művész anyjának és kisfiának alakja között haladva, valamint a szülőfalu kézzelfogható valósága és az életmű utolsó időszakában emlékezetből festett erdélyi tájak között teljesedik ki művészte.

Ház. Boglya. Fa. Tájak, portrék, csendéletek. Nehéz pontos szavakat találni Nagy István művészetéhez. Ahogy ő maga is szűkszavú volt, képeihez sem a szavak visznek közelebb. Elementáris erejükkel, vagy ahogy Parti Nagy Lajos fogalmaz, *monumentális esendősé-gükkel* tartanak fogva.

Nagy István 150. Csíkszereda, Csíki Székely Múzeum, 2023.

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN | KARÁCSONYI ZSOLT: főszerkesztő – vers, műfordítás | DEMETER ZSUZSA: főszerkesztő-helyettes – kritika, tanulmány | Főmunkatárs: EGYED EMESE, KIRÁLY LÁSZLÓ | Szerkesztőség: HORVÁTH BENJI: Pavilon 420 | MÁRČUŢIU-RÁCZ DÓRA: Artefaktum, honlap | MÁRTON EVELIN: próza | PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú | DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár | RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő | SZENKOVICS ENIKŐ: korrektúra | Lapterv és számítógépes tördelés: IDEA PLUS, KÖNCZEY ELEMÉR, FAZAKAS BÓTOND | Nyomda: MISZTÓTFALUSI KIS MIKLÓS REFORMÁTUS SAJTÓKÖZPONT | Szerkesztőség: 400002 Cluj-Napoca, str. Petru Maior nr. 7., ap. 4. | I. posta, Pf.: 245. | Telefon: (004) 0264 431 690, (004) 0264 431 577 | Villámposta: kvari.helikon@gmail.com | Honlap: www.helikon.ro | A lap megjelenését a HELIKON KULTURÁLIS EGYESÜLET támogatja – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE | ISSN 1220-6288

TÁMOGATÓINK

ROMÁNIAI
ÍRÓK
SZÖVETSÉGE

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale | Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

A kiadvány megjelenését a Magyar Kultúraért Alapítvány támogatja.

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

Nemzeti
Kulturális
Alap

